ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ
ΑΓ. ΑΝΔΡΕΟΥ 5, ΑΘΗΝΑ 105 56
ΤΗΛ. 210 32 50 378 – 210 32 11 149 ΦΑΞ: 210 32 13 667
E-mail: elia@ath.forthnet.gr
www.elia.org.gr

Η ΤΕΧΝΗ

Κωνσταντίνος Χατζόπουλος

1898-1899

Αθήνα

Τόμος Α΄ 11/1898 – 10/1899 αρ. 1-12 σ. 308 + 14 εξώφ. + 4 = 326

Σύνολο: 326 σ. Σύνολο ψηφιοποιημένων σελίδων : 344 σ.

Σχήμα 8°, 26 εκ.

Το έργο ψηφιοποίησης και μικροφωτογράφισης συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΤΠΑ), Επιχειρηματικό πρόγραμμα ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ 2000-2006. Υπουργείο Πολιτισμού.

Ψηφιοποίηση & Μικροφωτογράφηση : A.M.S. ATHENS MICROFILM SERVICES
Στασινού 11, 116-35, Αθήνα.
Τηλ: 210-72.25.125 , 72.45.145 , 72.35.282
Web: www.scanning.gr , info@scanning.gr

Η ΤΕΧΝΗ

«Τὸ Ἔθνος πρέπει νὰ μάθει νὰ θεωρεῖ ἐθνικὸν ὅ,τι εἶναι ἀληθές.»

ΣΟΛΩΜΟΣ

ΤΟΜΟΣ Α'.

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1898—ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ 1899

ΑΘΗΝΑ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Κ. ΧΑΤΖΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΤΕΧΝΗ

« Τὸ Ἔθνος πρέπει νὰ μάθει νὰ θεωρεῖ ἐθνικὸν ὅ,τι εἶναι ἀληθές » ΣΟΛΩΜΟΣ

ΤΑ τελευταῖα χρόνια, ὅταν ἴσα ἴσα μιὰ νέα προσπάθεια πρὸς πνευματικώτερην ἀντίληψη τῆς τέχνης τῶν γραμμάτων ἄρχισε νὰ σημειώνεται, καὶ μιὰ κάποια συνείδηση νὰ μορφώνεται καὶ σὲ μᾶς, ὅταν ἴσα ἴσα ἀφοῦ τίναξε τὸ ξενικὸ βάρος καὶ τὴν ξερὴ μίμηση ποῦ τὴν ἔπνιγαν, καὶ ξυπνημένη πλέον ἡ Ῥωμέϊκη ψυχὴ πασκίζει σὲ κάθε εἶδος νὰ βάλει τὴν σφραγίδα της, καὶ τὴν ἀληθινή της γλῶσσα νὰ πλάσει σύμφωνα μὲ τὴ φύση τῆς ἰδέας της, ἕνα κέντρο γιὰ τὰ ἔργα κ' ἕνα ὄργανο γιὰ τὴν ἰδέα τῆς ἔλειψε. Κατάντησαν τὰ γράμματα νὰ ζήσουν μόνο μὲ τὸ ἔλεος τῶν ἐφημερίδων, βέβηλα ἀνακατωμένα μὲ τὸ κάθε τί.

Αὐτὴν τὴν ἔλλειψη προβάλλει σήμερα ν' ἀναπληρώσει ὁπωσδήποτε Η ΤΕΧΝΗ. Στὸ στενό της, γιὰ τὸ παρόν, τόπο ὅσα μπορέσει περσότερα ἀπ' τὰ ἔργα νὰ συγκεντρώσει στὸ ἑξῆς, καὶ τὴν ἰδέα νὰναπτύξει ἔρχεται. Σὲ τόσα μόνο περιορίζει τὸ πρόγραμμά της. Ὅμως—ἔχει τὸ θάρρος νὰν τὸ πεῖ—πῶς δὲ θὰ κοιτάξει νὰ δώσει στὸ ἔθνος ὅ,τι τυχὸν τοῦ ἀρέσει, μὰ ἐκεῖνο ποῦ πρέπει νὰν τοῦ ἀρέσει· καὶ πρέπει νὰν τοῦ ἀρέσει γιατὶ ἀπ' τὴν ψυχή του βγαίνει.

Δὲ νομίζει περιττὸ νὰ δηλώσει ἀκόμα, πῶς τὴν ἀνεξαρτησία στὴν τέχνη καὶ στὴν ἰδέα θέλει νὰ καθιερώσει, πῶς κανένα εἶδος καὶ κανέναν τρόπο ποῦ ἐκδηλώνονται δὲ θὰποκλείσει, φτάνει μόνο μέσα σὲ κάποιο σύνορο νὰ εἶναι ποῦ τὸ νόημα κ' ἡ φύση τῆς τέχνης τὸ ἀπαιτεῖ.

Τέλος ἀπ' τὴ νέα ζωὴ πηγάζοντας, στὴ νέα ζωὴ τοῦ ἔθνους ἔχει γυρισμένο τὸ βλέμμα, στὶς νέες ψυχὲς ἔχει τὶς ἐλπίδες της νὰ βρεῖ ἀντίλαλο, καὶ θρίαμβός της θὰ λογιέται, ἂν μπορέσει νὰ ρίξει τὸ σπόρο τῆς μεγάλης ζωῆς ποῦ ὀνειρεύονται γιὰ τὸ μέλλον ὅσοι βγαίνουν μαζί της στὸν ἀγῶνα μὲ τὴν πεποίθησην αὐτὴ καὶ μ' αὐτὸν τὸ σκοπό.

Η ΤΕΧΝΗ

Τὰ τζάμια παγωμένα,
Μαῦρο, σβυστὸ τὸ τζάκι,
Τὰ τζάμια παγωμένα.

Ἀπὸ τὸν τοῖχο στάζει,
Στάζει δροσιὰ φαρμάκι,
Ἀπὸ τὸν τοῖχο στάζει.

Ψυχομαχάει μιὰ λάμπα
Ἐπάνω στὸ τραπέζι,
Ψυχομαχάει μιὰ λάμπα . . .

Στὸ ξέστρωτο κρεβάτι
Μιὰ γάτα ἐρημοπαίζει,
Στὸ ξέστρωτο κρεβάτι.

Μὲς στὴν καρδιὰ τοῦ ξύλου
Ὁ σάρακας γκρινιάζει,
Μὲς στὴν καρδιὰ τοῦ ξύλου,

Κ' ἀπάνω ἀπὸ τὴ στέγη
Μιὰ κουκουβάγια κράζει.
Καὶ κάτω ἀπὸ τὴ στέγη

Ἀργοξυπνοῦν δυὸ μάτια.
—Ἔνα τριζόνι τρίζει —
Κ' ἐμπρὸς στὰ δυὸ τὰ μάτια

Μιὰν ἄνοιξι ἀπὸ ρόδα
Ξανοίγεται καὶ ἀνθίζει,
Μιὰν ἄνοιξι ἀπὸ ρόδα.

Παῦλος ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΠΡΩΙΝΟΙ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ

„ΑΣΤΡΑΨΕ ΦΩΣ"

Πολλὲς φορὲς τὴν ὥρα τῆς αὐγῆς, εἴτε μὲ τοῦ χειμωνιάτικου ἥλιου τὴ φωτιά, χρυσόχυτη κολυμπήθρα τοῦ Σιλωάμ, εἴτε μὲ τοῦ καλοκαιριοῦ τὴν ὁλύμπια γαλήνην, εἴτε μὲ τὴ γλυκύτατη μελαγχολία τοῦ φθινοπώρου ποῦ τραγουδεῖ μέσα στοῦ εἶναι μας τὰ βαθειὰ σὰν ἕνα κύκνειον ᾆσμα, ὁ ποιητὴς Φήμιος ἄφηνε πίσω του τὴ χώρα· καὶ σὲ περιπάτους ἀργοὺς μοναχικούς, αὐτὸς καὶ τὰ καταδιάφανα πλάτη τῶν ὁριζόντων, αὐτὸς καὶ οἱ λευκόθαμποι πέπλοι τῆς καταχνιᾶς, ποῦ δείχνουν ἄϋλα καὶ μουσικὰ τὸ κάθε τι, ἔνοιωθε μέσα του ξέσκεπο τὸ μυστικὸ στίχο τοῦ Σολωμοῦ:

Ἄστραψε φῶς καὶ γνώρισεν ὁ νιὸς τὸν ἑαυτό του!

Καὶ ἦταν μὲ τὸν ἑαυτό του, κάθε ποῦ βρίσκονταν μόνος. Καὶ ψιθύριζε μὲ τὸ Γκαῖτε: «Μόνο στὴ μοναξιὰ κανεὶς ἐργάζεται τὰ καλά... Τὰ πλέον ἐπιτυχημένα ἔργα μου εἶνε παιδιὰ τῆς μοναξιᾶς. Τοῦ νοῦ τὰ ἔργα καὶ τῆς τέχνης δὲν ἔχουν τίποτε κοινὸ μὲ τὸ πλῆθος!» Καὶ ποτὲ δὲν ἐχαίρονταν τὸ θεῖο κατέβασμα τῶν ἰδεῶν παρὰ ὅταν ἔστεκεν ἔξω, ἀντίκρυ στὸ αὐγινὸ τὸ φῶς, κατάματα κοιτάζοντας τὸ Ἄπειρο. Στὸ φῶς ἤθελε νὰ ζῇ, στὸ φῶς καὶ νὰ πεθάνῃ, σὰν τὸν ὁμηρικὸν Αἴαντα. Γιὰ νὰ λαμπυρίσῃ στάνθη ἀπάνου τοῦ πνεύματός του ἡ δροσοσταλίδα τῆς ἰδέας τοῦ χρειάζονταν πάντα ἕνα ξημέρωμα κάτου ἀπὸ τὸν οὐρανό.

Καὶ θυμοῦνταν κ' ἕνα λόγο τοῦ Ρενάν: Κι ὅταν περπατοῦμε, καὶ τότε δουλεύουμε.

Ἐκεῖνο τὸ πρωὶ μὲ παρακάλεσε νὰ τόνε συντροφέψω· δὲν τοῦ πείραζα τὴ μοναξιά· τοῦ ἤμουνα λιγότερο καὶ περισσότερο ἀπὸ φίλος του: ἤμουν ἴσκιος του. Κ' ἐνῷ τραβούσαμε πρὸς τῆς Πνυκὸς τὸ μέρος, ἐκεῖ ποῦ κάπου στέκονταν, καθὼς λένε, τὸ πανάρχαιον ἄστυ τῶν Κραναῶν, βοσκὴ τῶν χοίρων σήμερα, καὶ δεξιά μας ὁ φαληρικὸς γιαλὸς ξανοίγονταν σὰν ἕνα πλατὺ χαμόγελο σὲ λεπτοκάμωτο στόμα, κι ἀριστερὰ ὁ Παρθενὼν πρόβαλλε, καθὼς προβάλλει πάντοτε ἀπὸ κεῖθε μὲ μιὰν ὄψη σχεδὸν ἀγνώριστη, σὰν κάτι πρωτοφανέρωτο, ὁ Φήμιος ἄρχισε τὸ σιγομίλημα· πότε μιλοῦσε μὲ τὸν ἑαυτό του, καὶ πότε μ' ἐμένα, τὸν ἴσκιο του.

— Ὦ! δὲ μπορῶ μέσα στὴ χώρα. Θαρρῶ πῶς εἶμ' ἐκεῖ μέσα σὰν τὸ Χιώτη τὸ χωριάτη τοῦ γλωσσολόγου μας. Μόλις ξεμάκραινεν ἀπὸ τὸ Πυργὶ τὸ χωριό του, ξέχανε τὴ γλῶσσα του· ἀλλοιώτικα μιλοῦσε μέσα στὸ χωριό του, κι ἀλλοιώτικα ἔξω· δὲν τὰ γνώριζε πιὰ τὰ σπιτικὰ λόγια του· σὰ νὰ εἶχε περάσει ἀπὸ τὸ λαγκάδι τῆς Ἄρνας. Κ' ἐγὼ δὲ μιλῶ τὴ γλῶσσα μου κάθε ποῦ βρίσκομαι ἀνάμεσα μὲ τοὺς ἀνθρώπους τῆς χώρας μου. Τὴ δική τους γλῶσσα μιλῶ ποῦ θαρρεῖς δὲν τὴν ἔπλασε κανένας νόμος φυσικός, ποῦ δὲν τὴν ἐμεγάλωσε τὸ πνεῦμα, ποῦ τὴν ἐνομοθέτησε μιὰ τυφλὴ προσταγὴ τυράννου γιὰ νὰ τὴ μιλοῦνε μόνο κουφοί. Δὲ βρίσκω μέσα ἐκεῖ μήτε τοὺς στοχασμούς μου. Τὰ φωτεινότερά μου καὶ τὰ ἱερώτερα κινδυνεύω ν' ἀρνηθῶ, καὶ νὰ γίνω ἀντίλαλος κάθε κοινοτοπίας καὶ κάθε χοντροκοπιᾶς. Ὦ! ἡ ἀτιμία τῆς ἀσχημιᾶς ὅταν μᾶς ἀναγκάζῃ σκλάβους της ἀθέμιτα μαζί της νὰ συζοῦμε! Ὦ! ἡ κακία τῆς στενοκεφαλιᾶς ποῦ ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν Ἀφροδίτη προσπερνᾷ καθὼς ἐμπρὸς ἀπὸ ζητιάνα βρωμογύναικα, καὶ ποῦ ποτὲ δὲν κατορθώνει νὰ ξεχωρίσῃ τὴν Οὐρανίαν ἀπὸ τὴν Πάνδημον! Καὶ κοκκινίζω ἀπὸ ντροπὴ καὶ ξεροκαταπίνω ἀναπολόγητα κάθε φορὰ ποῦ μὲ ρωτοῦν ἀνόητα ἢ μοῦ μιλοῦν παιδιάτικα καὶ αὐθάδικα.

Συχνὰ πυκνὰ στὴ χώρα τέτοια μοῦ μιλοῦν:

— Τ' εἶν' αὐτὰ τὰ καινούρια, τὰ ξενότροπα καὶ τὰ ἀκατανόητα, ποῦ γυρεύουν κ' ἐδῶ νὰ μᾶς φέρουν; Τί γλῶσσα, καὶ τί στοχασμοὶ, καὶ τί μέτρα, καὶ τί ποιήματα, καὶ τί ἔργα! Αὐτὰ εἶνε ἀγυρτίες, ἐκφυλισμός, τρέλλες, εἶνε γιὰ γέλοια, εἶνε γιὰ κλάψματα! Ὦ! οἱ παλαιότεροι! ποιὸς μπορεῖ νὰ ξεμυτίσῃ μπροστά τους!

Καὶ μερικοὶ, σορώτεροι, μοῦ κοπανοῦνε κάποτε δασκαλικώτερα:

— Τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας τῆς ἀληθινῆς οἱ καιροὶ δὲν τὴ γνωρίζουν αὐτὴ τὴ δίψα τὴν ἀσθενικὴ τοῦ νέου ποῦ σᾶς φλογίζει· ὁ τεχνίτης μαστορεύει καὶ ξαναμαστορεύει μόνο τὰ εἴδη τὰ παλαιὰ ποῦ τὰναγνωρίζει καὶ τὰ καταλαβαίνει ὁ κόσμος ὅλος· κοιτάζει μόνο πῶς νὰ τὰ κάνῃ τελειότερα!

— Μπορεῖ! ἀποκρίνομαι, καθὼς τὸ συνειθίζω, μ' ἕνα χαμόγελο ποῦ μοῦ κάνει κόπο. Καὶ πρέπει νὰ εἶμ' ἐδῶ, κάτου ἀπὸ τὸν οὐρανό, πρωϊνός, ἐλεύθερος, μέσα στὸ φῶς, γιὰ νὰ δράξω τὸ «ξίφος τοῦ λόγου», καθὼς λέει κάποιος ἀρχαῖος, ὁ Σοφοκλῆς μοῦ φαίνεται.

Ὦ ἐσὺ ποῦ τὰ γράμματα σὰν ὑπερκόσμια φτερὰ στοὺς ὤμους δὲν τὰ αἰσθάνεσαι, μὰ μόνο σὰ σκοινιῶν περδικλώματα στὰ πόδια! Πρῶτα, καὶ τὸ νὰ ζητᾷ κανεὶς νὰ τελειοποιήσῃ τὰ παλιά, σημαίνει πῶς ἄρχισεν ἡ δίψα τοῦ νέου. Ἔπειτα, χωρὶς τὴ δίψα τοῦ νέου, τὴ δίψα τὴν ἀσθενικὴν ἂν θέλῃς ἀκόμα καὶ τὴν πυρετώδη, μπορεῖ νὰ δουλεύουν χασάπηδες καὶ νὰ προκόβουν δικολάβοι, ὄχι ποτὲ ὁ τεχνίτης, ὄχι ποτὲ ὁ πλάστης, ὄχι ποτὲ ὁ ποιητής. Χαῖρε, ὑγεία τῶν βαστάζων καὶ τῶν μπακάληδων ἰσορροπία! Ὦ ἐσὺ ποῦ παίρνεις τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν πραγμάτων τὶς χοντροειδέστατες καὶ παιδαριωδέστατες εἰκόνες μόνον, ἂν τύχῃ νὰ γροικήσῃς πουθενὰ πῶς εἶνε «νοσηρὸν» τὸ δεῖνα βιβλίο, το δεῖνα δρᾶμα, τὸ νόημα *νόσος* δὲ μπορεῖ νὰ σοῦ παρουσιάσῃ στὴ φαντασία παρὰ κάτι σὰν πανούκλα καὶ σὰ σακάτεμα, ὄχι ποτὲ κάτι σὰν τὴν ὑπερευαισθησία, τῶν ὡραίων ἔργων τὴ μητέρα: «Στὴν ἀρρώστιαν, ἐπειδὴ καὶ τὸ νευρικὸ σύστημα ὑπερβολικὰ λεπτύνεται, καὶ τὰ ἐλάχιστα ποῦ θὰ αἰσθανθοῦμε μᾶς συγκλονίζουν βαθειὰ καὶ παίρνουν ἔτσι ἕνα κάποιο καλαισθητικὸ χρωματισμὸ ποῦ δὲν τὸν ἔχουν στὸν καιρὸ τῆς ὑγείας». Ὁ λόγος εἶνε τοῦ Γκυγιῶ, τοῦ φιλοσόφου. Ἀλλὰ στὴ χώρα μας, καλέ μου, θαρρῶ δὲν ἔχει τὸν τόπο του ζήτημα ὑγείας ἢ ἀρρώστιας τῶν ὡραίων ἔργων. Ἀλλοίμονο! δὲν ἔχουμ' ἐδῶ πέρα μήτε φιλολογικὰ στρατόπεδα κλασικῶν ἢ ρωμαντικῶν, ἀρχαϊστῶν ἢ νεωτεριστῶν, ἰδεαλιστῶν ἢ πραγματιστῶν, συμβολιστῶν ἢ νατουραλιστῶν, πατριωτῶν ἢ κοσμοπολιτῶν, ἢ ἄλλο τι ἀνάλογο, στρατόπεδα ποῦ νὰ στέκωνται ἀντιμέτωπα. Δὲν ἔχουμε μήτε τεχνίτες, μήτε συγγραφεῖς, ἄλλους ποῦ νὰ νοιώθουν τὰ ὡραῖα γράμματα ὑγιεινὰ καὶ συντηρητικὰ καὶ πατροπαράδοτα, ἄλλους ποῦ νὰ τὰ νοιώθουν μὲ κάποια νευροπάθεια, καὶ νεωτεριστικὰ καὶ παράξενα.

Ἐδῶ ἡ μόνη πλούσια λογοτεχνία εἶνε αὐτῶν ποῦ κράζονται «διδακτικὰ βιβλία»· αὐτὰ δίνουν καὶ παίρνουν· κατὰ συντάγματα οἱ μάγειροι τῶν σχολικῶν φυλλάδων· οἱ μόνοι ποῦ τιτλοφοροῦνται συγγραφεῖς· ἡ πότνια Μοῦσα τῆς πολιτικῆς ἐπὶ θρόνου πάντοτε, καὶ χέρσα ἡ γῆ τῆς Τέχνης καὶ τὰ βουνά της ἀλατόμητα καὶ ἀπείραχτα τὰ μεταλλεῖα της. Ἀπ' ἐδῶ τὸ χαῦνο πλῆθος, τὸ λεγόμενο Κοινόν, καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλους οἱ γραμματισμένοι, τῆς Τέχνης ἰδέαν ἔχουν στενότατη καὶ προϊστορική. Κι ἀπ' ἐκεῖ λίγοι μετρημένοι, κεφάλια φωτεινά, τῆς Ἁρμονίας μυσταγωγοί, πρεσβύτεροι καὶ νεώτεροι, ἀπὸ χρόνια περασμένα ὡς τὰ σήμερα, μοναχικοὶ κι ἀργοσπαρμένοι κι ἀβοήθητοι μὲ τὴν ἀξίναν ἢ μὲ τὸ λωστὸ σκύβοντας γιὰ νὰ σκάψουν μήπως κάπου ἐκεῖ θαμμένο βρίσκεται τὸ πάγκαλον ἄγαλμα, κοιτάζοντας νὰ κόψουν κάποιο μάρμαρο γιὰ σκάλισμα. Κάποια σημάδια μόνο χαραγμένα, ποῦ δείχνουν μιὰ προσπάθεια γιὰ κάποιον ἔργο ποῦ στὸν ἀέρα ἀπόμεινε· κάποια ὀργώματα γιὰ σπορὰ ποῦ στάχια δὲν ἔβγαλε· κάποια θεμέλια γιὰ σπίτι ποῦ δὲν ὑψώθηκε· κάποια δεντράκια μισοξεραμένα. Κάποια δρομάκια στέρεα στρωμένα ποῦ ὁδηγοῦν σὲ κάποιες χλωρασιές, σὲ κάποια γάργαρα νερά· κάποια μισοκρυμμένα μονοπάτια ποῦ φέρνουν σὲ κορφοῦλες ξέφωτες. Ὅλα ἀρχισμένα, κι ὅλα ἀτέλειωτα· ὅλα σὰν πνιγμένα μέσα στὸ ἀπέραντο διάστημα· τὸ μισὸ γεμίζεται ἀπὸ ἄνανθη ἐρημιά, καὶ τἄλλο μισὸ ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ τὴν ἀκάθαρτη. Καὶ πότε τῆς Ἀγορᾶς, πότε τῆς ἐρημιᾶς γεννήματα, ὕστερ' ἀπὸ ἑβδομῆντα χρόνων ἐθνικὴ ζωὴ soi disant ἐλεύθερη, μιὰ τέχνη, δίχως τὴν πορφύρα τῆς Ποιήσεως, μιὰ βαναυσοτεχνία, τῆς πεζότητος ἀφρόγαλα. Ἀπὸ το γιγαντόκορμο δέντρο πήρατε μόνον ξέπετσα κάποιες φλοῦδες, τὴν πλέον εὔκολη κι ἀσήμαντη προμήθεια· καὶ τὸ γιγαντόκορμο δέντρο ἁπλώνει χίλια κλώνια μὲ χίλια μύρια ψιθυρίσματα καὶ μουγκριτά· ἴσκιους ἁπλώνει καὶ φωλιὲς κρατεῖ καὶ κελαϊδήματα προχύνει, πολεμάει μ' ὅλες τὶς φουρτοῦνες, γλυκοπαίζει μ' ὅλα τὰ λαμποκοπήματα τῶν ἄστρων.

Ποῦ εἶνε ἡ Τέχνη, ἂς ἀφήσουμε τοὺς ἄλλους κύκλους της, ποῦ εἶνε τοῦ λόγου ἡ Τέχνη, ὦ ἐσεῖς ποῦ δέρνεστε γιατί ἔλειψε τῶν Σούτσων ἡ Καλλιόπη καὶ ἡ Πολύμνια τοῦ Ραγκαβῆ, ποῦ εἶνε ἡ Τέχνη ποῦ νὰ μπορῇ νὰ σταθῇ ἀντρόπιαστα ἀντίκρυ ἀπὸ τἀδιάκοπο ξετύλιγμα τῆς Τέχνης τοῦ αἰῶνα, στοὺς μεγάλους λαοὺς γύρω μας; Ποῦ εἶνε ἡ Ποίησις, ποῦ ἀγκαλιάζει, βαθυπράσινος κισσός, ὅλα τὰ προβλήματα τοῦ κόσμου, ὅλα τὰ μυστήρια τῆς ψυχῆς; Ποῦ εἶνε τὰ θριαμβευτικὰ ἅρματα τῆς αὐτοκρατόρισσας Λύρας, περνῶντας ἀπὸ τὴ Χρυσόπορτα τῆς Ἰδέας; Ποῦ εἶνε ἡ Ἐποποιία, Ἀμφιτρίτη κολυμπῶντας μέσα στοὺς ὠκεανοὺς τῶν περασμένων, ἀναγαλλιάζοντας μέσα στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ Ποσειδῶνος Μύθου; Ποῦ εἶνε τὸ Δρᾶμα, καθὼς τόπλασεν ὁ Αἰσχύλος, καθὼς τὸ ξανάπλασεν ὁ Ἴψεν, ὑψηλότατη τῶν φοβερώτατων ξαναδημιουργία, ἔξω ἀπὸ κάθε συμβόλαιο μὲ τὸν ὄχλο, κι ἀπὸ κάθε συνταγήν, ἀρχαία καὶ νεώτερη, κανονισμένο μόνον ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, τὸ Δρᾶμα, τὸ κατ' ἐξοχὴν Ποίημα; Ποῦ εἶνε ἡ Μοῦσα τῆς Φιλοσοφίας, πρωτογέννητη κόρη τοῦ ἑλληνικοῦ μυαλοῦ, κυβερνήτρα τοῦ αἰῶνα μας;

Ποῦ εἶνε ἡ Μυθιστορία ποῦ ἀρχισμένη ἀπὸ τὰ ταπεινά, τώρα πολύτροπη καὶ μεγαλότεχνη, δὲν εἶνε περιπέτεια τῆς ψυχῆς ποῦ νὰ μὴν τὴ διαλαλῇ, δὲν εἶνε ζήτημα τῆς κοινωνίας ποῦ νὰ μὴν τὸ ψάχνῃ, δὲν εἶνε γωνιὰ τῆς ζωῆς ποῦ νὰ μὴ τὴ ζωγραφίζῃ; Καὶ ποῦ ἡ σοφὴ Κριτική, καταπλημμυρίζοντας μὲ φῶς τὴν Ὠμορφιά, ποῦ μόνο νὰ τὴν πλάσῃ δὲ μπορεῖ; Ποῦ εἶνε τὸ Ὕφος, «σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου», ποῦ ἀποστρέφεται τὰ μεταχειρισμένα καὶ τὰ ἕτοιμα φορέματα, καὶ ρίχνει καὶ στὰ πιὸ συνειθισμένα λόγια τὴ λάμψη τοῦ ξεχωριστοῦ καὶ τοῦ πρωτόφαντου; Ποῦ εἶνε ἡ «ἀκρότης καὶ ἐξοχὴ τῶν λόγων», καθὼς ὁρίζει τὸ ὑψηλὸν ὁ παλαιὸς Λογγίνος, «τὰ ὑπερρυᾶ», ποῦ φέρνουν ὄχι «εἰς πειθῶ, ἀλλ' εἰς ἔκστασιν τοὺς ἀκροωμένους;» Ποῦ βρίσκετ' ἐδῶ πέρα ἡ Τέχνη ποῦ δὲν ἔχει τίποτε συντροφικὸ μὲ τὴν ἠθική, μὲ τὴν κατήχηση, μὲ τὸ μάθημα, μὲ τὸ Βῆμα καὶ μὲ τὴν ἐφημερίδα, γιατί ἔχει τὴ δική της ἠθική, τὴν Ὠμορφιά, καὶ τὸ δικό της Βῆμα, τὴ Ζωή, καὶ τὸ δικό της μάθημα, τὴν ὑψηλὴ συγκίνηση, καὶ τὴ δική της γλῶσσα, τὴν αἰώνια; Γιατί ἔχει τὸ δικό της φῶς, ὄχι τὸ ἄσπρο τῆς Ἀλήθειας, ἀλλὰ τὸ φῶς ποῦ διαπερνῶντας τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητὴ τὸ πολύεδρο κρύσταλλο, (κάπου σ' ἐσὲ τὸ διάβασα, Σπένσερ), χύνετ' ἐκεῖ καὶ γεννάει τὸ οὐράνιο τόξο, τὴν ποίησιν.» Καὶ σώπασε.

Κ' ἐνῷ γυρίζαμε ζερβὰ πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ Παρθενῶνος, ποῦ φασκιωμένος μέσα στὰ ξυλοδεσίματα, φάνταζε σὰν κάτι περισσότερον ἀλλοιώτικο, σὰν κάτι ἀλλόκοτον, ὄχι πλέον ἐρείπιο, ἀλλὰ νεοφύτρωτος ἄπλαστος ὄγκος, — ὁ ποιητὴς Φήμιος εἶπεν ἀκόμα:

— Δὲν ἔχουμε τίποτε νὰ γκρεμίσουμε, γιατί δὲν ηὕραμε χτισμένο τίποτε στὴ χέρσα γῆ... Μὲ τὴ βοήθεια τῶν Ἄριελ, τὰ μαγικὰ παλάτια μας ἀργοῦν ἀκόμα. Ἂς ὑψώσωμεν ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐξωκκλήσια μὲ ὅ,τι ἔχουμε· ταπεινοὺς ναοὺς γιὰ τὸ προσκύνημα τῆς Ὠμορφιᾶς· ὁ τόπος, ποῦ γεννήθηκεν ἡ θεά, ποιὰ κακὴ μοῖρα ἔγραψε νὰ εἶνε τόπος ἁμαρτίας ἐναντίον της;

Κωστῆς ΠΑΛΑΜΑΣ

ΟΡΑΤΙΟΥ

ΩΔΗ ΣΤΟΝ ΓΡΟΣΦΟΝ

(OTIUM DIVOS VOGAT)

Σκόλη ζητάει ἀπ'τοὺς θεοὺς ὁ ναύτης π' ἄγρια δέρνει
Τοῦ Αἰγαίου τὸ κῦμα τὸ πικρόν, ὅταν καὶ τὴ Σελήνη
Σκεπάζουν μαῦρα σύγνεφα κι ὁ οὐρανὸς δὲ στέρνει
Καμμίαν ἀχτίδ'ἀστροφεγγιᾶς τὸ πλοῖο του νὰ διευθύνῃ.

Σκόλη καὶ οἱ Θρᾶκες πιθυμοῦν, στὸν πόλεμο λιοντάρια
Καὶ οἱ Μῆδοι πῶχουν τ'ἄρματα στολίδι καὶ καμάρι·
Ἀλλὰ πορφύρα, μάλαμα κι οὔτε μαργαριτάρια
Νὰ προξενέψουν δὲ μποροῦν, Γρόσφε, μιὰ τέτοια χάρη.

Κι οὔτε οἱ μεγάλοι θησαυροὶ, τῆς εὐτυχιᾶς ἐλπίδες,
Διώχνουν τὲς ἔγνοιες τὲς πικρές, κι οὔτε οἱ τιμὲς ἀκόμα
Μποροῦνε νὰ σκορπίσουνε τὲς θλιβερὲς φροντίδες
Ποῦ γύρω φτερουγιάζουνε στὸ χρυσωμένο δῶμα.

Καλὰ πορεύεται ὁ φτωχός, ὅταν εὐχαριστιέται
Στὴν πατρικὴ κληρονομιά, στὸ φτωχικό του δεῖπνο,
Καὶ πόθος φιλοχρήματος, ὅταν ἀποκοιμιέται,
Δὲν τοῦ ταράζει ξαφνικὰ τὸν ἥσυχο τὸν ὕπνο.

Γιατί στὴ λιγοήμερη ζωὴ πολλὰ ζητᾶμε;
Γιατί σὲ χῶρες τρέχουμε π' ἄλλος ἥλιος θερμαίνει;
Μήπως τὸν ἴδιο μας ἑαυτὸ ξεφεύγουμε ὅταν πᾶμε
Μακρυὰ ἀπὸ τὴν πατρίδα μας σὲ μιὰ πατρίδα ξένη;

Ἄγρυπνη ἡ ἔγνοια πάντοτε μαζί μας ἀνεβαίνει
Μὲς τὰ καράβια τὰ ψηλά, παντοῦ μᾶς κυνηγάει
Τοῦ ζαρκαδιοῦ γοργότερη, γοργότερα προβαίνει
Τοῦ ἀνέμου ποῦ τὰ σύγνεφα μὲ μιὰ πνοὴ σκορπάει.

Σὰν εἴμαστε καλόκαρδοι παρέκει ἂς μὴ κοιτᾶμε,
Κι ἂς διώχνωμε τὴ λύπη μας μὲ τό γλυκὸ τὸ γέλοιο
Τίποτε δὲ θὲ νἄβρουμε σ' ὅλο τόν κόσμο ἂν πᾶμε
Νἆναι ἀπὸ κάθε του μεριά, Γρόσφε, καλὸ καὶ τέλειο.

Τὸν Ἀχιλλέα τὸν ξακουστὸν ὁ Θάνατος ἁρπάζει
Μὲς τὸν ἀνθὸ τῆς νιότης του κι ὅμως ἡ τύχη ἀφίνει
Αἰώνια ὁ Τιθωνὸς νὰ ζῇ κ' αἰώνια νὰ γεράζῃ·
Κ' ἴσως σ' ἐμὲ δὲν ἀρνηθῇ ὅ,τι σ' ἐσὲ δὲ δίνει.

Ἔχεις κοπάδια ἀμέτρητα ποῦ γύρω σου βελάζουν
Στοὺς κάμπους τοὺς Σικελικούς· γιὰ σένα γλιμιντρίζουν
Γοργόποδα ἄλογα λαμπρὰ π' ὅλοι σοῦ τὸ θαυμάζουν,
Καὶ πλούσια ροῦχα πορφυρὰ τῆς Τύρου σὲ στολίζουν.

Σ' ἐμένα ἡ Τύχη δίκαιη βιὸ λίγο μοῦχει δώσῃ,
Ὅμως μοῦ χάρισε πνοὴ ὀλιγοστὴ ἀλλὰ θεία
Τῆς ποίησης, ποῦ ἔδοξασε τοὺς Ἕλληνες, καὶ γνώση
Ποῦ ξέρει καὶ περιφρονεῖ τοῦ κόσμου τὴν κακία.

Στυλιανὸς ΧΡΥΣΟΜΑΛΛΗΣ

Η ΖΩΗ ΚΑΙ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΗΣ ΑΡΓΥΡΟΥΛΑΣ

Μιὰ μεγάλη τετράφυλλη πόρτα, μὲ τὴν κουρτίνα της τὴν ὁλοκόκκινη, χωρίζει τὰ δύο δωμάτια.

Εἰς τὸ μέσα, εἶνε στημένο κρεβάτι θανάτου· εἰς τὸ ἄλλο δωμάτιο, τραπέζι χαρᾶς.

Ἡ ἴδια ἡ Ἀργυρούλα τὸ ἐζήτησε μὲ ὅλη τὴν ἐπιμονή της τὴν παιδιακίσα, καὶ χωρὶς νὰ τὸ φαντάζεται, ἐδημιούργησε τὴν ἀπέραντη αὐτὴ ἀντίθεσι, τὴν τελευταία:

— Ἐδῶ μέσα θὰ φέρετε νὰ φᾶτε, εἶπε. Ἄ, μή μου λέτε ὄχι!... Ἐδῶ μέσα!... Θέλω νά σας βλέπω καὶ νά σας ἀκούω... Βαρέθηκα τόσες μέρες κλεισμένη, χωρὶς χαρά, χωρὶς ἥλιο, χωρὶς θόρυβο... Δὲν εἶμαι γι' ἀρρώστιες ἐγώ!... Θέλω φῶς, καὶ ζωή, καὶ γέλια, καὶ πανηγύρια... Ἐδῶ θὰ φέρετε νὰ φᾶτε ἀπόψε... Ἀνάψετε ὅλα τὰ κεριά, ὅπως στὴ γιορτή μου· μ' ἀρέσει νὰ λάμπουν τὰ κρύσταλλα καὶ τ' ἀσήμια, μ' ἀρέσει ν' ἀστράφτουν τὰ κρασιὰ σὰν τοπάζια καὶ σὰν ρουμπίνια... Στολίσετε τὸ τραπέζι μὲ λουλούδια, μὲ λουλούδια πολλά... Καὶ εὐθυμία, ὅση μπορεῖτε! Νὰ γελᾶτε καὶ νὰ φωνάζετε, νὰ λέτε φαιδρὰ καὶ τραγούδια.... Ὄχι φαγί, παρὰ γλέντι... Ἔτσι μ' ἀρέσει νά σας βλέπω καὶ νά σας ἀκούω... Θέλω νὰ ξεχάσω γιὰ μιὰ στιγμὴ πῶς μ' ἔχετε γι' ἄρρωστη.... Ἄχ, δὲν εἶμαι γι' ἀρρώστειες ἐγώ!

Ἔλεγε μὲ τὴ βραχνή της φωνή, — μιὰ φωνὴ σὰν νὰ ἐκουράσθη καὶ νὰ ἐβράχνιασεν ἀπὸ τὸ πολὺ τραγοῦδι, — ἔλεγε καὶ τοὺς ἐκύτταζε μὲ τὰ μεγάλα της φλογερὰ μάτια, τὰ μαυροστεραινωμένα... Καὶ οἱ δικοί της τὴν ἄκουσαν. Ἔτσι τὴν ἄκουγαν πάντα, ἀπὸ μικρή. Κανένας δὲν εἶχε τὴ δύναμι, ὡς τὸ τέλος, νὰ μή της κάμῃ τὸ καπρίτσο της· καὶ ὕστερα ποῦ μεγάλωσε καὶ παντρεύθηκε, ὁ ἄντρας της τῆς ἔκανε τὰ περισσότερα. Εἶχε τὴν ἀπόλυτην ἀδυναμία ἡ γυναῖκα αὐτὴ μὲ τὸ λιγνὸ σωματάκι καὶ μὲ μιὰ ψυχὴ τρελοῦ παιδιοῦ, — τὴν ἀδυναμία ἐκείνη ποῦ εἶνε ἡ πλέον ἀκαταγώνιστη δύναμι. Ἐγελοῦσαν μὲ τὶς ἐπιθυμιές της, μὰ καὶ τὴν ἐδικαιολογοῦσαν κάποτε ἀπὸ μέσα τους· ἐθύμωναν μὰ καὶ τὴν ἐλυποῦνταν· ἐπείσμοναν μὰ καὶ ἀδιαφοροῦσαν· ἀπελπίζονταν μὰ καὶ τὴν ἄκουγαν. Τέτοια ἦταν· ἀδύνατο νἀλλάξῃ. Καὶ τίποτα δέν τους ἐπαρουσίαζε δυνατώτερα τὴν ἰδέα τοῦ ἀδιορθώτου, — ἑνὸς κάτι, ποῦ θὰ ἦταν μάταιο καὶ γελοῖο καὶ χειρότερο νά το πολεμήσῃς, — ὅσον ἡ γυναίκεια αὐτὴ ψυχή, ἡ τρελὴ σὰν παιδιοῦ.

Καὶ ἔτσι, τὸ τραπέζι ἀπόψε στήθηκε ἀντίκρυ στὸ κρεβάτι. Ἡ κόκκινη κουρτίνα εἶνε ἀνεβασμένη σὰν αὐλαία, καὶ εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς, μὲς τὸ χλωμὸ φῶς ποῦ χύνεται ἀπὸ τὴ γαλατένια σφαῖρα τῆς μικρούλας λάμπας, γυαλίζουν τὰ χρυσᾶ κάγγελα τοῦ κρεβατιοῦ, ποῦ περιορίζουν τὰ στρωσίδια. Σκοῦρα καὶ χνουδωτὰ καὶ βαρειὰ τὰ σκεπάσματα τῆς ἀρρώστειας. Μὰ ἡ Ἀργυρούλα εἶνε ξαπλωμένη μ' ἕναν τρόπο στὸ κρεβάτι! Τόσο παράξεν' ἀκουμβᾷ στὸ μεγάλο προσκέφαλο τὸ μικρό της κεφαλάκι, τόσο ἁπαλὰ καὶ ἀερικὰ τῆς σκεπάζουν τὸ ἀγνώριστο σῶμα τ' ἀπανωτὰ κιλίμια, μὲ σχήματα σὰν συννέφων ποῦ τὰ σπρώχνει ὁ ἀέρας, τόσο ἀπρόθυμα στηρίζει τὴ ράχη στὸ στρῶμα, ποῦ μόλις βαθουλόνει — ὥστε τὸ βλέπεις πιὰ φανερὰ πῶς δὲν εἶνε πεσμένη ἐκεῖ μὲ καμμιὰν ἀπόφασι, ἢ ἀπὸ καμμιὰν ἀνάγκη, καὶ σοῦ φαίνεται πῶς ὥρα τὴν ὥρα θὰ σηκώσῃ τὰ χέρια, καὶ θὰ λευθερωθῇ ἀπὸ τὰ σκεπάσματα, καὶ θὰ τιναχθῇ, καὶ θὰ φύγῃ, καὶ θὰ πετάξῃ...

Ἔτσι ἐπέρασεν ὅλη της τὴν ἀρρώστεια, εἰκοσιδύο ἡμέρες. Περισσότερο στὸ πόδι, παρὰ στὸ κρεβάτι. Ποτέ, οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν ἐπίστεψε πῶς ἦταν ἄρρωστη σοβαρά. Τὸ γιατρό της τὸν εἶχε γιὰ δέσιμο. Καὶ τὴν ἡμέρα ἴσα-ἴσα πού την εὕρισκε χειρότερα καί της ἔλεγε νὰ περιορισθῇ στὸ κρεβάτι, ἐκείνη ζητοῦσε τὸ ἀμάξι, νὰ βγῇ νὰ πάρῃ λίγον ἀέρα... Καὶ ἔπεφτε πάλι στὸ στρῶμα γιὰ νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἄντρα της ποῦ ἐψευτόκλαιγε πῶς θὰ πεθάνῃ, — ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ πεθάνῃ αὐτὴ ποτέ — μὰ ἔπεφτε ἀνήσυχη καὶ ἀνυπόμονη, μὲ τὴν ἐλπίδα πάντα πῶς θὰ φέρουν σὲ λίγο τὸ ἀμάξι, γιὰ νά την εὐχαρίστουν, ὅπως τοὺς εὐχαρίστησε καὶ 'κείνη...

Ἄχ, ἔτσι 'πέρασε καὶ τὴ ζωή της ὅλη, εἰκοσιέξη χρόνια. Πολὺ περισσότερο σὲ κίνησι τρελὴ παρὰ σὲ φρόνιμην ἀνάπαυσι. Μιὰ ζωὴ σὰν παιδιοῦ, σὰν πουλιοῦ, σὰν πεταλούδας. Ποτέ, οὔτε μιὰ στιγμὴ δὲν ἐπίστεψε πῶς μποροῦσε νὰ ζήσῃ σοβαρά. Τοὺς μεγαλήτερούς της, τοὺς συμβούλους της, — γονεῖς, ἀδέλφια, ἄντρα, — ὅλους τοὺς εἶχε γιὰ δέσιμο. Κανένας δέν την ἐνοοῦσε, μὰ κανένας! Καὶ τὴν ἡμέρα ἴσα-ἴσα πού την εὕρισκαν πιὸ ἀνυπόφορη καὶ τὴν ἔκαναν μὲ τὴ

βία ἢ νὰ σωπάσῃ, ἢ νὰ μιλήσῃ, ἢ νὰ διαβάσῃ, νὰ σοβαρευθῇ καὶ λιγάκι τέλος πάντων,—ἐκείνη ἔξαφνα τοὺς ἐζητοῦσε νὰ την ἀφήσουν νὰ κάνῃ τὴ μεγαλήτερη τρέλα, τὸ πειὸ παράξενο καπρίτσο. Καμμιὰ φορὰ ὑποχωροῦσε στὴν ἐπιμονή τους καὶ ἐβίαζε τὸν ἑαυτό της νὰ σοβαρευθῇ· ἀλλὰ χωρὶς καρδιά, μὲ μιὰν ἀνυπομονησία, σὰν νὰ την εἶχαν κλείσῃ σὲ κλουβί, καὶ πάντα μὲ τὴν ἐλπίδα πῶς ἡ κακία τους θὰ ἐξεθύμαινε γρήγορα καὶ θὰ την ἄφιναν πάλι νὰ κάμῃ τοῦ κεφαλιοῦ της, — νὰ την εὐχαριστήσουν, ὅπως τοὺς εὐχαρίστησε καὶ 'κείνη...

Καὶ ἦταν μιὰ εἰκόνα τῆς ζωῆς της ἡ ἀπρόθυμη, ἡ ἀνήσυχη, ἡ καταναγκαστικὴ ἐκείνη ἀκινησία στὸ κρεβάτι τῆς ἀρρώστειας. Καὶ ἦταν τὸ ἴδιο κρεβάτι τοῦ γάμου, χρυσὸ καὶ πλούσιο, μὰ ἄγονο καὶ στεῖρο. Οὔτε σὰν γυναῖκα τὸ εἶχε καταλάβει, οὔτε σὰν ἄρρωστη. Ποτὲ δὲν εἶχεν αἰσθανθῇ ἀληθινὰ τὴν ἀνάγκη του. Τὸ μικρὸ καὶ γεμάτον ὄνειρα ὕπνο της θὰ τὸν ἔκανε καλλίτερα στὸ μεταξένιο διβανάκι τοῦ σαλονιοῦ της, ἢ στὴν καλαμένια πολυθρόνα τῆς ταράτσας της. Καὶ τὴ ζωή της ὅλη θὰ την ἐπερνοῦσε πειὸ εὐχάριστα, ἔξω, μακρυὰ ἀπὸ τὸ ἀρχοντόσπιτο ἐκεῖνο, σὲ κανένα σπιτάκι ἐξοχικό, παραθαλάσσιο. 'Αντίκρυ της, τὸ τραπέζι τῆς χαρᾶς ἔλαμπεν ἀπὸ φῶτα καὶ ἀπὸ λουλούδια σὰν ὄνειρο. Ἄχ, ἐκεῖ, ἐκεῖ ἤθελε τόρα νὰ καθήσῃ, ἂν τὴν ἄφιναν. Καὶ ὅπως ἐστέκουνταν ἐλαφρὰ στὸ κρεβάτι, ἕτοιμη νὰ σηκωθῇ καὶ νὰ φύγῃ, ἔτσι ἐλαφρὰ ἐστέκουνταν καὶ στὴ ζωή, ἕτοιμη νὰ τιναχθῇ καὶ νὰ πετάξῃ...

Εἶχαν ἀνάψῃ ἕναν ἑπτάφωτο κηροστάτη.

— Καὶ τὸν ἄλλο! εἶπε μὲ τὴ βραχνὴ φωνή της ἡ 'Αργυρούλα.

Τὸν ἄναψαν.

— Καὶ τὸν ἄλλο! εἶπε πάλιν ἡ 'Αργυρούλα.

Ἔτσι εἶχε σχηματισθῇ ἕνας μεγάλος φωτοστέφανος γύρω-γύρω στὸ τραπέζι, ποῦ ἐκάθησαν ὅλοι. Ὁ ἄνδρας της, ὁ ἀδελφός της, ἡ ἀδελφή της, ἡ θεία της, ἡ ἀνεψιά της. Οἱ τελευταῖοι εἶχαν ἐλθῇ γιὰ νὰ ἰδοῦν τὴν ἄρρωστη, ὅπως κάθε μέρα, καὶ γιὰ συντροφιὰ τοὺς ἐκράτησαν νὰ φᾶνε ἐκεῖ.

— Ἔλα λοιπόν, θὰ τρῶτε μονάχα;... Λέτε καὶ τίποτα! ἐπαραπονέθηκε ἡ βραχνὴ φωνὴ τῆς 'Αργυρούλας.

— Θὰ ποῦμε, ἔννοιά σου! εἶπεν ὁ ἄνδρας της. Ἄφησε νὰ πιοῦμε πρῶτα, νὰ ἔλθουμε λιγάκι στὸ κέφι.

— Στὴν ὑγειά σου, 'Αργυρούλα! ἐφώναξεν ὁ ἀδελφός της, σηκώνοντας τὸ ποτῆρι.

— 'Εβίβα! στὴν ὑγεία μου! εἶπεν ἡ 'Αργυρούλα.

— Νὰ γίνῃς γρήγορα καλὰ καὶ νὰ σηκωθῇς..

— Μπᾶ! και σᾶς φαίνεται πῶς εἶμαι ἄρρωστη; Φυλακισμένη εἶμαι μονάχα... 'Αφῆστέ με νὰ σηκωθῶ, καὶ νὰ ἰδῆτε... Ἄχ! ναί... μ' ἀφίνετε;

Καὶ ἔκαμε νὰ σηκωθῇ.

— Μή! μή!... 'Αργυρούλα! μή!...

Καὶ ὅλοι ἐτρόμαξαν, καὶ ὅλοι ἐφώναξαν, καὶ ὅλοι τῆς ἔρριξαν ἄγριες ματιές.

Τὴν ἀγαποῦσαν;

Ὄχι καὶ τόσο πολύ. Ποτὲ ἡ δυστυχισμένη ἡ 'Αργυρούλα δὲν εἶχε δείξει στὴ ζωή της ἀρκετὴ σοβαρότητα, γιὰ νὰ τραβήξῃ ἀγάπη βαθειὰ καὶ ἀληθινὴ ἀφοσίωσι. Ἴσως γιατὶ μὲ τὴν καρδιά της δὲν ἀγαποῦσε κ' ἐκείνη κανένα· ἴσως γιατὶ κανένας δὲν ἦταν τόσο ἱκανός, νὰ ἰδῇ τὴν ἀλήθεια ποῦ ἐκρύβουνταν σὲ τέτοιο βάθος. Τὸ βέβαιο εἶνε πῶς κανένας ξένος δέν την ἀγαποῦσε, καὶ οἱ δικοί της τὴν ἐπλησίαζαν μονάχα γιατὶ ἦταν δικοί της. Μάλιστα καὶ ἀπὸ αὐτοὺς μερικοὶ δέν την ἐχώνευαν καθόλου. Ἂς την νὰ χαθῇ τὴ θεότρελη!... Μὰ ὅσῳ γιὰ συμβουλὲς καὶ γιὰ τυραννίες, στὴ ἀρχὴ τοὐλάχιστο, ὅλοι ἦταν πρόθυμοι. Ἦταν ἕνας τρόπος νὰ δείχνουν ἀγάπη ποῦ δὲν εἶχαν...

— Μή! μή! 'Αργυρούλα!... μή! θέλεις νὰ πεθάνῃς;

Ἡ 'Αργυρούλα ἐσούφρωσε τὰ λεπτὰ καὶ κατάχλωμα χείλη.

— Καὶ ἂν πεθάνω τί; Τόσο τὸ καλλίτερο, ἀφ' οὗ δὲν μ' ἀφίνετε νὰ ζήσω ὅπως θέλω... Ἄχ! ἐμένα μ' ἀρέσει ὁ ἀέρας... τὰ δένδρα... τὰ πουλιά... ἡ θάλασσα... τὰ κύματα... τὰ σύννεφα... τὰ λουλούδια... ἡ χαρά... ἡ ζωή... Ποῦ εἶνε τόρα; Γιατὶ μὲ κλείσατε ἐδῶ;... Τί κακὸ σᾶς ἔκαμα;... Ἄχ νὰ μποροῦσα, νὰ μποροῦσα, νὰ μποροῦσα...

Ἡ φωνή της ἀδυνάτισε. Μιλοῦσε σὰν νὰ ἔβλεπε ὄνειρο. Ἔπειτε ἡ φωνή της ἐζωντάνεψε πάλι σὰν νὰ ἐξύπνησε:

— Νά σας δείρω ὅλους!

Ἐγέλασαν. Ἡ εὐθυμία ἄρχισε νὰ βασιλεύῃ γύρω στὸ τραπέζι. Τὸ κρασὶ δὲν ἦταν τίποτε, μπροστὰ τὸ μεθύσι ποῦ ἐσκορποῦσεν ἡ ἄρρωστη.

— Καὶ τί τρῶτε; ἐξακολούθησε ἀφ' οὗ ἐγέλασε κ' ἐκείνη περισσότερο ἀπ' ὅλους. Κοτόπητα;... Μακαρόνια μὲ κιμᾶ;... Ψάρι μαγιονέζα;... Σᾶς τὰ χαρίζω ὅλα! Δὲν ζηλεύω ἐγὼ τὰ φαγιά σας... ποτέ μου δὲν ἐζήλεψα φαγιά... Ψέμματα, ἄνδρα μου; ψέμματα, ἀδερφέ μου;... Ἐν' αὐγὸ φρέσκο, λίγο βούτυρο φρέσκο... λίγη κομπόστα μὲ ψωμὶ τῆς μπύρας... νὰ ὅλο μου τὸ φαγί... Ἄλλα πράγματα γυρεύω, ἄλλα θέλω ἐγώ!... Μὰ ποιὸς νὰ μού τα δώσῃ;... ποιός;... ποιός;...

Καὶ ἡ φωνή της πάλι ἀδυνάτισε, σὰν φωνὴ ὀνείρου. Γιὰ μιὰ στιγμὴ ἐσώπασε. Κ' ἐκύτταζε μὲ τὰ μαυροστεφανωμένα μάτια της, ποῦ τίποτα δὲν εἶχαν χάσει ἀπὸ τὴν ἀθάνατη λάμψι τους. Οἱ καθαροὶ κρότοι τῆς τραπέζης, τὰ κουδουνίσματα τῶν κρυστάλλων, τὴν ἠλέκτριζαν. τὴν ἐθέρμαιναν. Καὶ ἄρχισε πάλι νὰ λέγῃ τὰ δικά της, τ' ἀτελείωτα... Ἡ εὐθυμία ἐκορυφώθηκε, γύρω στὸ πολυφώτιστο τραπέζι. Κάτι ἐχύνουνταν μέσ' ἀπὸ τὸ δωμάτιο τῆς ἄρρωστης, ἐπερνοῦσεν ἄφθονο ἀπὸ τὴν τετράφυλλη πόρτα καὶ ἐφούσκωνε τὴν ἄκρη τῆς κόκκινης κουρτίνας. Τὸ κρασὶ δὲν ἦταν τίποτα μπροστὰ στὸ μεθύσι ποῦ ἐσκορποῦσεν ἡ ἄρρωστη.

Καὶ εἰς τὸ τέλος ἐξέχασαν ποῦ βρίσκονται, ἐξέχασαν τί εἶχαν ἐμπρός τους. Ἕνα τραπέζι χαρᾶς, γεμάτο λουλούδια, ἔβλεπαν, καὶ τίποτ' ἄλλο. Καὶ ἄρχισαν, ὅπως εἶχεν ἐπιθυμήσῃ ἡ 'Αργυρούλα, νὰ γελοῦν καὶ νὰ φωνάζουν, νὰ λέγουν φαιδρὰ καὶ τραγούδια... Ὄχι φαγί, παρὰ γλέντι... Κ' ἔλαμπαν τὰ κεριὰ ἀναμμένα ὅπως στὴ γιορτή της· κ' ἄστραφταν τὰ κρύσταλλα καὶ τ' ἀσήμια καὶ τὰ κρασιά. σὰν ρουμπίνια καὶ σὰν τοπάζια. Φῶς καὶ ζωὴ καὶ γέλια καὶ πανηγύρι!

Καὶ ἡ 'Αργυρούλα ἐνθουσιάσθηκε. 'Εκτύπησε τὶς παλάμες σὰν παιδάκι καὶ ἐφώναξε, δυνατὰ ὅσο μποροῦσε:

— Ζήτω!... Ζήτω!... Ζήτω!...

Καὶ χωρὶς νὰ προφθάσῃ νὰ την κρατήσῃ κανένας, ἐτίναξε τὰ σκεπάσματα καὶ βρέθηκε ὀρθή.

'Εφοροῦσεν ἕνα ρόδινο ματινὲ μὲ μαῦρες δαντέλες, κ' ἕνα κάταπρο φουστάνι. Ντυμένη εἶχε πέσῃ στὸ κρεβάτι. Μόνον τὰ μαῦρα μαλλιά της ἦταν λυτά, καὶ τὰ μικρούτσικα, τὰ παιδιακίσα της ποδαράκια μὲ τὶς κάλτσες.

Ἔτρεξεν, ἅρπαξεν ἕνα ποτῆρι μισογεμάτο καὶ τὸ ἐσήκωσε μὲ ὁρμή.

— Θὰ κάμω κ' ἐγὼ μιὰ πρόποσι, εἶπε. Πίνω στὴν ὑγειὰ τῶν πουλιῶν! Πιέτε ὅλοι!... Τὰ ποτήρια σας!

'Εστάθηκαν καὶ τὴν ἔβλεπαν χαζοί. Ἡ ὁρμή της ἦταν τόσο μεγάλη, ποῦ παράσερνε κάθε δύναμι, κάθε ἀντίστασι. Καὶ ὅλοι βρέθηκαν μπροστά της σὰν βουβοὶ καὶ σὰν δεμένοι.

— Ζήτω! ἐφώναξε πάλι. Στὴν ὑγειὰ τῶν πουλιῶν!... Μὴ φοβᾶσθε, θὰ πέσω πάλι... Μιὰ στιγμή!... Μιὰ στιγμή!... Ἄχ! τί εὐτυχὴς ποῦ εἶμαι!... εὐτυχής! εὐτυχής! Ἔτσι σᾶς θέλω!... Ζήτω!

Καὶ ἔκαμε νὰ κατεβάσῃ τὸ ποτῆρι γιὰ νὰ τὸ φέρῃ στὸ στόμα.

'Αλλὰ κάτι αἰσθάνθηκε, ἐπαράλυσε, ἄφησε τὸ ποτῆρι κάτω, ἐζάρωσε, καὶ ἔφερε τὰ χέρια στὸ στῆθος. Σὰν ἕνας πόνος δυνατὸς τῆς ἐπαραμόρφωσε διαμιᾶς τὸ πρόσωπο...

— Ἄχ, κ' ἐκεῖνος ὁ γιατρός! εἶπεν ἡ βραχνὴ φωνή, σβυμένη. Τὸ κορμί μου μοῦ τῶχει γεμάτο ἀπὸ σταυροὺς μὲ τὸ μολύβι του... Θεέ μου! πόσα βιζικάντια πιὰ θὰ βάλω...

Κ' ἐσωριάσθηκε κάτω — μακρυὰ ἀπ' τὸ κρεβάτι τῆς ἀρρώστιας, στὰ πόδια τοῦ τραπεζιοῦ τῆς χαρᾶς.

Τὸ σωματάκι της ἔκαμεν ἕνα ὑπόκωφο δοῦπο, ποῦ πνίγηκε στὰ γονύδια τοῦ χαλιοῦ. 'Ανατρίχιασαν ὅλοι.

— 'Αργυρούλα!! ἐφώναξε σὰν τρελὸς ὁ ἄνδρας της.

Καὶ ἔτρεξε κοντά της.....

... Καὶ μέσα στὸ δωμάτιο ποῦ ἐγλεντοῦσαν γι' ἀγάπη της καὶ χωρὶς ἀγάπη, ἐχύθηκε μιὰ θλίψι σὰν ποτάμι, ἕνας οἶκτος ἀπέραντος, — ἀπέραντος σὰν τὴν χαρὰ τῆς 'Αργυρούλας, ποῦ ἐσβύσθηκε ἔτσι, γιατὶ κανένας δέν την εἶχε καταλάβῃ, κανένας δέν την εἶχεν ἀγαπήσῃ!

Γρηγόριος ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΝΕΜΟΜΥΛΟΣ

Ὁ κόσμος εἶναι πλανερὸ μαγνάδι
Κεντισμένο μὲ ῥόδα καὶ μὲ βάγια
Μὲ ἥλιους καὶ μ' ἄστρα, ποῦ τὸ ἁπλόν'ἡ Μάγα
'Απάνου 'ς τῆς ἀλήθειας τὸ σκοτάδι.
Σ' ἀγαποῦσαμε τόσο ἔρμο ῥημάδι,
Γιατὶ 'ς τὴ μέση ἀπ' τῆς ζωῆς τὰ μάγια
'Σ τὴν ψυχή μας φανέρονες τὴν ἅγια
Τοῦ θανάτου θωριά, τὸν κρύον Ἅδη
Τὸ τίποτε, καὶ ἀνήξερα 'ς τὰ βάθια
Τοῦ εἶναι μας ἐξύπναες μιὰ λαχτάρα
Νὰ γλυτώσουμε ἀπ' ὅλα μας τὰ πάθια,
Τὴν πικρὴ νὰ ξορκίσουμε κατάρα
Τῆς ζωῆς, καὶ νὰ μποῦμε μονομίας
Στ' ἄδυτα τῆς θεϊκῆς ἀνυπαρξίας.

Μ.

ΤΑ ΜΑΛΛΙΑ

Θέλω νὰ λύσω τὰ μαλλιά σου. Ὄχι, μὴν κινηθῆς ἀπὸ τὴ θέσι αὐτὴ τῆς Καλλονῆς. Θέλω πάλι νὰ λύσω ὅλα τὰ μαλλιά σου, θέλω νὰ τὰ χύσω ἐπάνω στὸ πρόσωπό σου, καὶ τόρα ποῦ λίγο λίγο ἔρχεται παντοῦ καὶ μᾶς γεμίζει ἡ νύκτα καὶ νὰ μᾶς θάπτει, θέλω νὰ προφθάσω νὰ ἰδῶ καὶ νὰ κρατήσω πάλι στὴ μνήμη μου τὴν εἰκόνα σου, βουτηγμένη καὶ σὰν ὑγρὴ μέσα στὸ ξανθὸ αὐτὸ ἡλιοβασίλευμα τῶν μαλλιῶν σου.

Τὰ δάκτυλά μου φρικιοῦν, ἀλλὰ θὰ τοὺς λύσω ὅλους τοὺς πλοκάμους καὶ θὰ τοὺς σείσω σιγὰ καὶ θὰ τοὺς ἀρίσω νὰ πέσουν γύρω στὸ κεφάλι σου· καὶ θὰ σὲ ριλήσουν — εἶνε οἱ μόνοι ποῦ δέν τους ζηλεύω — καὶ θὰ σὲ ἀνατριχιάσουν μὲ ὅλα των τὰ χρυσονήματα, καὶ θὰ ἀναδύσῃ καὶ θὰ σηκωθῇ τὸ πρόσωπόν σου ἄυλο μέσα στὸν τρελλό τους πληθυσμό, καὶ θὰ μεταβληθῇ τὸ κεφάλι σου ὅλο σὲ ἕνα ἀναβρυτήριο ζωντανὸ βροχῆς χρυσῆς.

Καὶ ἔπειτα, ἀφοῦ ἡ ὠχρότης ὅλη τοῦ προσώπου σου ἀναλάμψῃ μυστικὴ μέσα στὴ χρυσῆ τους ἀναλαμπή, καὶ ἀφοῦ τὸ σκοτάδι μᾶς πλημμυρήσῃ, πλημμυρήσῃ καὶ ἀδελφωθῇ μὲ τὴ λήθη τοῦ κρεββατιοῦ μας, θὰ βυθίσω τότε τὰ χέρια μου βαθιὰ μέσα στὰ μαλλιά σου, καὶ θὰ πλησιάσω τὸ κεφάλι μου στὸ δικό σου, καὶ θὰ κολλήσω τὰ χείλη μου καὶ θὰ πιῶ ἀπὸ τὴν πηγὴ τὴν ἀστείρευτη τὴν πετρωμένη τοῦ χρυσοῦ, καὶ θὰ χορτάσω ἀπὸ ἡδονή.

Γιατί τὰ μαλλιά σου εἶνε ἡ ἀληθινή, ἡ πλούσια καὶ βαθύτερη πηγή, ἀπὸ τὴν ὁποίαν πίνω ὅλα τὰ φίλτρα καὶ ἀντλῶ ὅλη τὴ λήθη καὶ ὅλα τῆς ἡδονῆς τὰ ὄνειρα. Τὰ μαλλιά σου μοῦ χαρίζουν μιὰ φρικίασι ὁλοκληρωτική, μιὰ φρικίασι τελεία, ποῦ ἐναγκαλίζεται ὅλας μου τὰς αἰσθήσεις.

Ἡ γοητεία ποῦ σταλάζουν αἱ τρίχες σου, εἶνε μιὰ καὶ πολύμορφη, καὶ καθρεφτίζεται εἰς τὸ σῶμα μου ὁλόκληρο.

Μὲ τὸ χρῶμα των, καὶ μὲ τὸ φῶς των, καὶ μὲ τὰς ἀνταναχλάσεις των, καὶ μὲ τὶς μυστικὲς σκιές των, καὶ μὲ τὰς ἑνώσεις τὰς χιλίας τῶν χρυσῶν κλωστῶν των, καὶ μὲ τὰς τρέλλας τῶν μαιάνδρων, καὶ μὲ τὰς περιπλοκὰς καὶ τοὺς πλοκάμους των, μοῦ χύνουν μιὰ θωπεία ὁλικὴ καὶ ἀπαλὴ στὰ μάτια. Ἡ ἐπαφή των εἶνε ἡ διαρκὴς φρικίασις τῶν χειρῶν μου, καὶ σείει τὸ σήμαντρον τῆς εὐαισθησίας μου ὅλης, καὶ μιλεῖ εἰς ὅλα μου τὰ μέλη, εἰς ὅλα μου τὰ νεῦρα, καὶ ξυπνᾷ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς ἐπιδερμίδος μου. Εἶνε καὶ τὸ μῦρον τους, ἕνα μῦρον ποῦ μόνο μὲ ἁρμονίαν μουσικὴν εἰμπορῶ νὰ παραβάλω, τὸ μῦρον τους τὸ ὁποῖον μοῦ ἔρχεται μὲ ἰσόχρονα κύματα σὰν παλμοὶ γενναίου αἵματος, καὶ μοῦ πλημμυρεῖ τὴν ὄσφρησι μὲ χίλια ἀρώματα ποῦ δὲν ἀνήκουν σὲ κανένα τῆς φύσεως βασίλειο, ποῦ κανένα ἄνθος δὲν ἐγνώρισε ποτέ, ἀρώματα τῆς ψυχῆς φευγαλέα καὶ ἀπροσδιόριστα, αἰθέρες ἡδονῆς.

Καὶ γι' αὐτὸ ἔχω πάντα τὴν αἴσθησι, τὴν μικτὴ ἀπὸ φόβο καὶ ἀπὸ περιέργεια, ὅτι ἂν ἀναποδογυρίσω τὸ κεφάλι μου ἐπάνω εἰς τὰ μαλλιά σου καὶ μείνω, εἰμπορῶ νὰ μεθύσω· καὶ ἔχω τὸ φόβο ὅταν κοιμοῦμαι κοντά σου, ὅταν μοῦ δίνῃς τὸ προσκέφαλο τῶν μαλλιῶν σου, ὅταν ξαλαφρώνεσαι ἀπὸ τὸ χρυσό σου στέμμα καὶ μοῦ τὸ παραδίνεις ὁλόκληρο, ὅτι τὸ κεφάλι μου θὰ χορτάσῃ ἀπὸ τὴν μυρωδιὰ καὶ θὰ ναρκωθῇ, καὶ ὅτι ὁ ἀέρας θὰ μοῦ λείψῃ, καὶ ὅτι θὰ μοῦ δώσουν τὰ μαλλιά σου τὸ λήθαργο τὸν ὁποῖον δίδουν οἱ ὕπνοι κάτω ἀπὸ μεγάλα δένδρα δηλητηριώδη, καὶ τὴν ἀσφυξία ποῦ δίδουν τὰ ὑπνωτήρια τὰ πλημμυρισμένα ἀπὸ ἄνθη, καὶ ὅτι ἠμποροῦσε τὸ κεφάλι σου νὰ μοῦ χαρίσῃ ἕνα θάνατο γλυκό, ἕνα προσκέφαλο αἰωνίας ὑπνώσεως.

Καὶ τὴ φοβοῦμαι τὴν κόμη σου.

Τὴν ἄλλη φορά, στὴν ἐπαφὴ τῶν μαλλιῶν σου, μοῦ ἐφάνηκε ὅτι τὸ αἷμα ἐφοβεῖτο καὶ ἀπεσύρετο ἀπὸ τὰ δάκτυλά μου, καὶ χίλιες γλώσσες τῶν τριχῶν σου μὲ ἔγλυφαν καὶ μοῦ ἐπροξενοῦσαν στὴν ἀφὴ χίλιες φρικιάσεις τῶν θηλῶν, καὶ μοῦ ἐφάνηκε ὅτι στὸ σκοτάδι καὶ στὴ νύκτα τὰ μαλλιά σου ἐζωντάνευσαν καὶ ἐκινοῦντο, ἐσείοντο σὰν ἀπέραντο δάσος, θορυβοῦν καὶ ψιθυρίζον, καὶ στὴν ζωή τους τὴν μυστικὴ καὶ ξαφνικὴ ἐφρικίασα, ὅπως ἐμπροστὰ σὲ ἀπρόοπτη ἐμφάνισι.

Καὶ παρηγοροῦμαι μόνον διότι μοῦ φαίνεται, ὅτι ὅταν τὰ σώματά μας ἑνωθοῦν, ὅταν τὰ φιλήματά μας ὀδυνηρὰ πλέον ἐγγίσουν τὰς ψυχάς μας, ὅταν τὰ χέρια μας, ἀναζητοῦντα ἀβεβαίως καὶ σπασμωδικῶς τὴν ἡδονή, περάσουν, νικήσουν τὴν ἐπιδερμίδα καὶ θωπεύσουν τὰς ρίζας τῶν νεύρων, ὅταν βυθισθῶ εἰς τὸ σῶμα σου βαθειὰ καὶ ψάσω τὰς πηγὰς τῆς ζωῆς τὰς σκοτεινάς, ὁπόταν πλέον τίποτε ἀπὸ τὰς Σφίγγας τῆς γοητείας ποῦ σὲ περιτριγυρίζουν δὲν θὰ μοῦ μείνῃ κρυφό, — τότε θὰ μοῦ ἔλθῃ αἰφνιδία καὶ ὑπέροχος ἡ συνείδησις τῆς ζωῆς τῆς βαθειᾶς τῶν μαλλιῶν σου, καὶ τότε ἡ ἀγωνία ἡ ὁποία καὶ αὐτὴ τὴ στιγμὴ μὲ καταλαμβάνει μπροστὰ στὸ

σύμβολο καὶ στὸ μυστήριο τὸ ρευστὸ καὶ χρυσὸ καὶ ἀκίνητο, θὰ διαλυθῇ· καὶ θὰ μιλήσουν τότε στὴν ψυχή μου τὰ μαλλιά σου, καὶ θὰ μοῦ διηγηθοῦν καὶ θὰ μεθύσουν καὶ τὰ δικά μου αὐτιά, ὅπως διηγοῦνται καὶ μεθύουν τὰ δικά σου ὅταν χύνονται τριγύρω, ὅλα των τὰ μυστικά, ὅλας τὰς τάσεις των καὶ τὰ ὄνειρά των, καὶ θὰ μοῦ παραδώσουν μὲ μιᾶς ὅλα των τὰ ἀρώματα, καὶ θὰ μοῦ δείξουν, θὰ μοῦ μαρτυρήσουν τὴν πηγὴ τὴν ἄγνωστη, τὴν ἀόρατη τῆς Ἡδονῆς, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μυστηριωδῶς ροφοῦν σὰν τόσοι κλάδοι τὸν χυμό, διὰ νὰ τὴν χύσουν ἔπειτα σὰν αἴγλη μυστική, σὰν χλιαρὰ ἀτμοσφαῖρα γοητείας τριγύρω σου.

Καὶ θὰ ἀκούω ἐγὼ μὲ τὸ κεφάλι μου κοντὰ εἰς τὸ δικό σου σιωπηλός, ὅπως τώρα μέσα στὴ νύκτα.

Ν. ΕΠΙΣΚΟΠΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΛΙΟΙ—ΝΕΟΙ

Τὰ δυὸ τρία τελευταῖα δράματα τοῦ Ἴψεν καὶ μάλιστα ὁ «μικρὸς Ἐγιολφ» δὲν εἶναι ἀκόμα ἔρκολο νὰ κριθοῦν χωρὶς τὴν πρόληψη ποὺ τοὺς ἐπιβάλει τὸ μεγάλο τόνομα τοῦ συγγραφέα τους. Ὑπάρχει μέσα στοὺς θαυμαστές του ὁ κύκλος ποὺ ὁμολογεῖ πῶς ὁ Ἴψεν ἐγέρασε κάπως. Ἐγώ, ἃ μποροῦσα νὰ ἔχω κάπια γνώμη καὶ νὰν τὴν πῶ, θὰν τὸ ἔλεγα ἐλέφτερα πὼς ἡ πολὺ μεγάλη λάμψη τοῦ Ἴψεν εἶναι ἡ ἀρχαιότερη περίοδό του, γιατί σὲ μένα ὅλη ἡ κοινωνικὴ διδασκαλία τῶν νεώτερων ἔργων του χλωμιένει μπρὸς στὸ μεγαλεῖο τῆς ἐποποιίας τοῦ Μπράντ ἢ τοῦ Πεὲρ-Γκὺντ ἢ τοῦ Ἰουλιανοῦ. Ὅμως ἂν τὰ ἔργα ἐκεῖνα τὸν ἀνεβάζουν ἀπάνου στὴ θέση τῶν μεγάλων καλλιτεχνῶν τῶν αἰώνων, πρέπει πολὺ πολὺ νὰ μελετήσει κανένας γιὰ νὰ ξεστομίσει πὼς ἡ Ἔδα Γκάμπλερ, ἡ Ἀγριόπαπια, ὁ Στόκμαν, τελευταῖα ὁ Ἀλβάρδος Σόλνες δὲν ἀρκοῦν καὶ μόνοι νὰν τοῦ δόσουν μιὰ κορρὴ στοὺς συγχρόνους του.

Καὶ συλογιέμαι ἀφτὴ τὴ στιγμὴ τὸν Ἀλβάρδο Σόλνες ποὺ ὁ φίλος μου μὲ καλεῖ στὸν ἀγώνα τῆς «Τέχνης». Καὶ συλογιέμαι μαζί του τὸ αἰώνιο μυστήριο τῆς ζωῆς καὶ δὲν ξέρω ἂν τὸ δάκρι μου πρέπει νὰν τὸ σταματήσω ὅσο ἡ Νιότη μου διαρκεῖ! Κάπιος εἶπε πὼς ὁ Ἴψεν στὸν Ἀλβάρδο Σόλνες ἐδειξε τὴ μεγαλήτερή του εἰλικρίνεια καὶ τὸ μεγαλήτερο θάρρος του. Ὤ, πόσες φορὲς τάχα ὁ τρανὸς ἀπόστολος δὲν ξαφνιάστηκε ἀπὸ τὴ φωνὴ μιᾶς Ἴλδας Βάνγκελ! πόσες φορὲς κλεισμένος στὴν ἐρημική του ἐκλησιὰ δὲν ἔνιωσε πὼς ἡ πόρτα του ἐχτυπιόταν... ἐχτυπιόταν ἀπὸ κάπιον ποὺ τοῦ ζηταῖ τὴ θέση του!... Δὲν ἀντέχει τὸ δάκρι μου νὰ μὴ στάξει ἀπὸ τόρα· δὲν ξέρω ἐγὼ ἂν εἶμαι καὶ Νέος· καὶ μοῦ σπαράζεται ἡ ψυχή μου ἀφτὴ τὴ στιγμὴ, γιατί βαθειὰ σημαίνουν οἱ ὧρες κ' εἶνε μεσάνυχτα κι ἀκούω μέσα μου τὸν ψαλμὸ τοῦ Νίτσε:

«Doch alle Lust will Ewigkeit-will tiefe, tiefe Ewigkeit!...»

Ὤ! Ἀρτὴ ἡ Αἰωνιότητα! Ἡ βαθειά, βαθειὰ Αἰωνιότητα! Ποιὸς νόμος τῆς δημιουργίας τὴν ἔβαλε κι ἀρτὴ κοντὰ στὰ τόσα μυστήρια!... Μέσα μου, ποὺ ὅλο ἡ ἀστραπή της σπαράζει, τὸν ξεχωρίζω τὸν πόθο καὶ τὴν Ἡδονή του! Νὰ ζήσω! Νὰ ζήσω!... Αἰστάνομαι τὸ μεγάλο ζήτημα τοῦ Ἀμλέτου λυμένο καὶ παλέβω γιὰ τὴ ζωή, γιὰ τὴν αἰώνια ζωή!...

... Καὶ μιὰ μέρα τοῦ χτυποῦν τοῦ Σόλνες τὴν πόρτα! Δὲν εἶναι ὁ Ράγναρ τὸ παλικάρι· εἶναι ἡ Ἴλδα τοῦ Βάνγκελ, ἡ δυνατὴ πνοὴ τοῦ μεγάλου πόθου τῆς αἰώνιας ζωῆς, εἶναι ἡ Ἴλδα ἡ παράξενη ψυχοπονέτρα τοῦ Λύνγστραντ στὴν «κυρὰ τῆς θάλασσας», ἡ ἄπιαστη παρθένα τῆς σροδρότερης Ἡδονῆς! Κι ἀνεβαίνει ὁ Σόλνες τὶς σκαλωσιές, σὰν στὸ βαθὺ τόνειρο τῆς Ἴλδας, κι ἀνεβαίνει νὰ στερανόσει τὴν κορρὴ τῆς ἐκλησιᾶς γιὰ τὴν αἰώνια πίστη τῆς Ἴλδας του καὶ γκρεμίζεται κι ὁ Ράγναρ τὸ παλικάρι τοῦ πέρνει τὴ θέση του!...

Καὶ συλογιέμαι: ποιὸν τάχα νὰ ξεχωρίζει τὸ μάτι τοῦ Ἴψεν ποὺ τοῦ τὴ ζηταῖ τὴ θέση! Ποιὸς τάχα νὰ εἶναι ὁ Ράγναρ ποὺ τόσο τὸν ἔχει φοβίσει! Κι ἐνῶ μὲ λαχτάρα ἐγὼ τὸν προσμένω, ὁ Ἴψεν προσκολιέται στῆς Φόσλης τὰ μισορόρια γιὰ νὰν τὸν στομόσει, βυθίζεται στὸν Ὠκεανὸ τῆς Ἴλδας γιὰ νὰν τὸν ξεπεράσει!... Καὶ βαθειὰ ἀντηχάει ἡ Βουλιαγμένη καμπάνα καινούργιο σκοπὸ κι ἀπὸ τὰ ἀνάερα στρώματα κατεβαίνει ἡ Ρασυταντελάϊν ποθώντας τὸν ἄθρωπο!...

Ὅμως δὲν εἶναι Ράγναρ ὁ Χάουπτμαν, γιατί ὁ Ἴψεν δὲν εἶναι Σόλνες!

Κι ἂν δείλιασε κάποτες ὁ μεγάλος Ἀπόστολος ἀντικρίζοντας τὸ θάνατο, τὸν εἶδε ἄλλους νὰ δράχνει! Ἄλλους! Κι ἀρτοὶ οἱ ἄλλοι μονάχα σηκόθηκαν μέσα του καὶ τὸν δείλιασαν· γιὰ λίγο τὸν δείλιασαν, γιατί κρατώντας στὸ

χέρι τὸ στεράνι τῆς Ζωῆς ὁ Προφήτης τοῦ λέει:

Was ihr den geist der Zeiten heisst
das ist im Grund der Herren eigenes Geist,
in dem die zeiten sich bespiegeln! *

Γιάνης Α. ΚΑΜΠΥΣΗΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

1

Πέρα ποῦ χάνεται ἡ ματιὰ
Σὲ τρίσβαθα πελάγη,
Μὴ ζοῦνε οἱ Λωτοφάγοι,
Ὦ φτωχὴ καρδιά;

Μὴ ζοῦνε Λωτοφάγοι,
Φτωχὴ καρδιά,
Πέρα ποῦ χάνεται ἡ ματιὰ
Σὲ τρίσβαθα πελάγη;

2

Στὴ φυκόστρωτη ἀμουδιὰ
Τὸ κῦμα σπάζει,
Στὴ θλιμένη μου καρδιὰ
Τὸ δάκρυο στάζει·

Στὴ σκοταδερὴ ἀμουδιὰ
Τὸ κῦμα σβύνει·
Μνῆμα μαύρη μου καρδιὰ
Ἔχεις γίνει.

3

Ποῦ τάχα σᾶς ἀπάντησα,
Ὦ Μάτια, ὦ θεῖα Μάτια;
Ὦ μαγεμένοι ἀνθότοποι!
Ὦ ἀπόκοσμα παλάτια!

Λέω κάποτε ταντίκρυσα,
Λέω κάποτε καὶ τάειδα,
Τάχα σὲ μιὰ ποῦ πέθαινε,
Τάχα σὲ μιὰ Ἀνεράϊδα.

4

Μέσα στὰ δάση τὰ πουλιὰ
Μόλις μὲ δοῦνε κελαδοῦνε·
Μέσα στὰ δάση τὰ πουλιὰ
Χίλια τραγούδια θὰ μοῦ ποῦνε.

Κ' ὁ στίχος μου κ' ἡ ρίμα μου
Θὰ πιάσει ν' ἀραδιάσει,
Ὅσα τραγούδια τὰ πουλιὰ
Μοῦ λένε μέσ' στὰ δάση.

5

Κρυμένο στὰ κλαδόφυλλα
Θρηνολογεῖ τ' ἀηδόνι,
Ταράζει ὁ κύκνος τὰ νερὰ
Ποῦ ἡ λίμνη ἀργυροστρώνει.

Ψηλὰ τὰ διάπλατα ὁ ἀετὸς
Ἀνοιγοκλεῖ φτερά του,
Καὶ ζευγαρόνουν τἄφοβα
Περιστεράκια κάτου.

6

Ἕνα θαμπὸ ἀντιλάρισμα
Μέσ' στὴν ψυχή μου πέφτει
Καὶ τὴν ψυχή μου νοιώθω την
Σὰ μαγικὸν καθρέφτη,

Καὶ βλέπω στ' ἀργοφώτισμα
Τοῦ μακρυσμένου ἀπείρου,
Τοῦ νοῦ τὸ νυχτοπάλεμα
Καὶ τὸ χαμὸ τοῦ ὀνείρου!

Μ. Α. ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ

ΤΟ ΒΙΟ ΤΗΣ ΚΥΡΑΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

Α'

Τόσο στεγνός, ποῦ τὰ κόκκαλά του φαίνονταν ντυμένα μόνο μὲ τὸ κίτρινο πετσί του, μὲ λίγες τρίχες στὸ πηγοῦνι σὰ μαῦρα φυτίλια, μὲ μαῦρα μαλλιὰ χοντρὰ χοντρὰ καὶ μακρυά, ποῦ σκορπίζονταν ἄταχτα στὸ πλατὺ μέτωπό του, μὲ μάτι γρυλλωμένο, μὲ βλέμμα βαθὺ στὴν ἀγέλαστη μορφή του, ὁ μάγος μία νύχτα στὸ κελλὶ ἑνοῦ παπᾶ γεροντιασμένου, βραχνὰ καὶ μυστικὰ μιλεῖ.

Μάγος. — Παπᾶ, γένεσαι πλούσιος, ἄ θέλεις, καὶ δεσπότη τῆς Κέρκυρας ἐγὼ σὲ κάνω, μά, ἄ δὲ μ' ἀκούσεις, μὲ τῆς μαγείας τὴ δύναμη ἐγὼ σὲ καταστρέφω, σὲ τρόπο πρωτάκουστο· ὁ βασιλέας τοῦ Ἅδη μοῦ εἶνε ὑποκείμενος. Παπᾶ, νὰ μὲ δουλέψῃς. Πλούσιοι κ' οἱ δυὸ θὰ γένουμε. Ἄκουε καὶ μυστικότη, ἀδερμὴ ἡ γλῶσσα σου θένα πετρώσῃ.

Παπᾶς. — Εἶσαι μάγος, ἐσύ!

Μάγος. — Ναί, ἀλλὰ μὴ φοβᾶσαι· τόθελε ἡ τύχη σου νὰ ζήσῃς ἕως τώρα.

Παπᾶς. — Μὰ ἐγὼ μὲ σὲ μιλιὰ καμία δὲν πρέπεται νἄχω.

Μάγος. — Ἐσὺ θἀκούσεις. Ὁ Κερκυλῖνος τῶν Κορρῶν ὁ βασιλέας, τῶν Χριστιανῶν ὁ διώχτης, ἀφτὸς ποῦ καταδίκασε σὲ θάνατο τὴν ὥμορφη Κερκύρα κοπέλλα του, ἐχτὲς τὴ νύχτα, τὸ μαῦρον Ἅδη ἀφίνοντας σὲ μέναν' ἐφανίστηκε καὶ μοῦ φανέρωσεν ἀπίστευτα μυστήρια.

Ἀφτός, ὁποῦ ἐλάτρεβε τὰ εἴδωλα, κ' ἐδόξαζε τὴ φωτεινὴ θρησκεία τῶν Ἑλλήνων, κ' ἐθάμαζε τὴ δόξα τους ποῦ ἐψυχομαχοῦσε, μὲ τρόμο καὶ μὲ λύπηση ἔβλεπε πῶς οἱ ἄθρωποι ξεπέφταν στοῦ Χριστοῦ τὴν πλάνη, τὰ εἴδωλα συντρίβαν, κι' ἀρνιούντανε τὴ φωτεινὴ ἀρχαιότη. Ὁ δοξασμένος ὁ καιρὸς ἀπέθανε· κ' οἱ θησαυροὶ ποῦ ἦταν στοὺς ναοὺς ἐχάθηκαν ὅταν ἡ γῆς κατάπιε τὴ χώρα τὴν ἀρχαία. Ἐγδικηθῆκαν οἱ θεοί.

Παπᾶ, στὴν ἐκκλησιὰ ποῦσ' ἐφημέριος, ἐκεῖ ποῦ τὸ παλάτι τοῦ Κερκυλίνου ἤτουν, ἐγὼ μπορῶ μὲ τῆς μαγείας τὴ δύναμη, τὴν ἅγια βασιλοποῦλα ποῦ τὸ Χριστὸ ὁμολόησε, μπορῶ, σοῦ λέω, νὰ ξυπνήσω, τοὺς ἀρχαίους θησαυροὺς νὰ λάβω, τὴν ἀρχαία δόξα νὰ δείξω, καὶ βασιλέας τοῦ τόπου νὰ γενῶ, σὰν πάρω τὸν κλάδο ἀπὸ βάγιο, ὁποῦ βαστᾶ στὸ χέρι. Μὰ ἄ δὲν πιτύχω ἐχάθηκαν γιὰ πάντα αὐτοὶ οἱ μεγάλοι θησαυροί. Παπᾶ νὰ μὲ δουλέψῃς. Στὴν ἐκκλησιὰ μιὰ νύχτα μονάχον νὰ μὲ κλείσῃς.

Παπᾶς. — Ἐσὲ μάγε. Κάτι κακὸ σκαρρίζεσαι. Ἡ τέχνη σου ἡ διαολικὴ στὸ κορμὶ μόνο δύναμη μπορεῖ νἄχῃ, μὰ ἡ ψυχή μου εἶνε τοῦ θεοῦ, κ' ἐγὼ τὸ θεὸ δουλεύω.

Μάγος. — Παπᾶ!

Παπᾶς. — Δὲ θέλω νὰ σ' ἀκούσω. Φεύγω. (Κάνει νὰ φύγῃ, μὰ τότες ὁ μάγος βγάνει ἕνα μαῦρο βιβλίο καὶ διαβάζει λίγες στιγμές. Καὶ τὸ μεγαλοδύναμο διάβασμα γιομίζει τὸ κελλὶ φαντάσματα. Ἀλλαλιασμένος ὁ παπᾶς μὲ τὰ χέρια στουμπώνει τὰ μάτια του. Εἶνε λιωμένος ἀπὸ τὸ φόβο). Ὀϊμέ, ὀϊμέ, ἡ ψυχή μου φεύγει. Ὁ Βελζεβούλ, ἡ κόλασῃ, ἐδῶ στὸ κελλί μου. Τί βρῶμα. Πεθαμένοι μιλοῦν. Ὀϊμέ, ὀϊμέ, ἐχάθηκα, τὸ δοῦλο σου Χριστέ. (Πέφτει πίστομα κατὰ γῆς, κρατῶντας ἕνα ξύλινο σταυρὸ στὸ χέρι. Ὁ μάγος ἐφτὺς τοῦ τὸν ἁρπάζει καὶ τὸν πατεῖ. Ὁ παπᾶς λιγοθυμάει, καὶ τὰ φαντάσματα ἀφανίζονται, πρὶν ὁ παπᾶς συνέρθει).

Μάγος. — Εἶδες τὴ δύναμη μου; Ἐγὼ καὶ τὰ κλειδιὰ τῆς ἐκκλησιᾶς δυνόμουν νὰ σοῦ πάρω, καὶ δίχως κλειδὶ τὴν ἐκκλησιὰ νἀνοίξω· μὰ εἶνε γραμμένο ὁ παπᾶς τὸ μάγο νὰ βοηθήσῃ, τί ἀλλοιῶς χαμένος κόπος λοιπόν;

Παπᾶς (τρέμοντας καὶ μὲ χαμηλότατη φωνή). — Ὀϊμέ, ὀϊμέ. Τί φόβος, τί μεγάλος φόβος, τρέμει ἡ φωνή μου κ' ἡ καρδιά μου, καταραμένε μάγε! Ὦ πῶς φοβοῦμαι.

Μάγος. — Παπᾶ τὰ κλειδιά!

Παπᾶς. — Ἐσὺ θὰ κλέψῃς, ἐσὺ θὰ μαγαρίσῃς τὸν ἅγιον τόπο, ψέματα λὲς ἁγιογδύτη!

Μάγος. — Ἔλα καὶ σύ!

Παπᾶς. — Κ' ἐγώ;

Μάγος. — Ἅμα 'γὼ πάρω τοῦ μαρτύριου τὸ κλαρὶ ποῦ ἡ ἅγια βασιλοποῦλα στὸ χέρι βαστάει, βασιλέας γένομαι, κ' ἐσὺ δεσπότης. Δὲν εἶν' ἁμαρτία. Μὰ πρέπει ὁ ἴδιος τὰ κλειδιὰ νὰ μοῦ δώκεις, ἢ νἄρθῃς νὰ μ' ἀνοίξῃς, καὶ τότες ἐκεῖ θὰ μείνῃς. Θὰ ἰδῆς τῆς τέχνης μου τὰ θάματα, μὰ λόγο τὸ στόμα δὲ θὰ προφέρει, ὅτι κι' ἂν ἰδῆς. Πλοῦτος καὶ δόξα ἂν μ' ἀφοκραστῆς σὲ περιμένουν! Θὰ μὲ πακούσῃς. Θέλω. Αὔριο τὰ μεσάνυχτα ἐδῶ θὰ νἄρθω καὶ στὴν ἐκκλησιὰ ἀντάμα θένα μποῦμε.

Ὁ παπᾶς δὲν ἀπολογιέται. Ἕνα διαολικὸ χαμόγελο διαβαίνει τὰ χείλια τοῦ μάγου, καθὼς ἀναχωρεῖ. Ὁ παπᾶς σκιασμένος καὶ δακρυσμένος, γονατίζει καὶ προσεύκεται γιὰ πολλὴ ὥρα.

Β'

Παπᾶς. — Χριστέ, μοναχός μου τρομάζω. Δὲν ξημερώνει ἀκόμα. Τί τὰ μάτια μου εἶδαν! Ἀλλοὶ σ' ἐμέ (σταυροκοπιέται). Καὶ λέει νὰ πάω. Δὲ θὰ πάω. Μὰ εἶνε μεγάλη ἡ τέχνη του· ἐκεῖνος τοὺς δαιμόνους ὑποτάζει καὶ ποιὸς ἠξέρει (ὁ παπᾶς τοῦτα προφέρνοντας, κοιτάζει τρογύρου του τρέμοντας καὶ σταυροστομισμένος) ποιὸς ἠξέρει τί μαρτύρια σκαρρίζεται ἀκόμα νὰ μοῦ κάμῃ. Δὲν εἶνε μαρτύριο, δὲν εἶνε πόνος ὁ φόβος· εἶνε ἄγρια θάλασσα ὅπου ἡ ψυχὴ τἀθρώπου χτυπιέται καὶ χάνεται, καὶ παγώνει, εἶν' ὠκεανὸς ποῦ πνίγει. Πρέπει, πρέπει νὰ πάω. Κανένα μάρτυρα μὲ τὸ φόβο δὲν ἐμαρτυρῆσαν, ἀλλοιῶς κανεὶς δὲ θὰ μολόγα τὸ Δεσπότη Χριστό. Πρέπει νὰ πάω. Ὄχι εἶν' ἁμαρτία· ἡ ψυχή μου, καὶ δεσπότης ἄ γένω, στὸν Ἅδη θὰ δερνότουν, καὶ ποιὸς ξέρει μὴ ἀφτὴ ἡ σκιάξῃ, ποῦνε τὸ μεγαλήτερο μαρτύριο, ποιὸς ξέρει μὴ δὲ μοιάζει τῆς κόλασῃς. Δὲ θὰ πάω. Μὰ μπορεῖ κι' ἁμαρτία νὰ μὴν εἶνε, ὁ μάγος τὸ γερόσυλό του χέρι δὲ θἀπλώσει, μόνο κρουμένους θησαυροὺς ποῦ, τώρα στὴ γῆς θαμμένοι εἶνε ἀνώφελοι, ἀφτὸς θὲ νἄβρῃ. Ἐγὼ γένομαι πλούσιος. Πό-

σους φτωχούς, ποῦ σήμερα λυποῦμαι νὰ βλέπω ζητιάνους, δὲν ἤθελα ἐλεήσει, εἶνε καλὸ ὅτι θὰ κάμη ὁ μάγος· βασιλέας γένεται, δεσπότης ἐγὼ καὶ πλούσιος δεύτερος βασιλέας.

Γ'

Ἐχάραζε ὅταν ὁ μάγος ἔφτανε στὴ μοναξιά του, μὰ ἡ κατοικιά του ποῦνε σκαμμένη μέσα στὴν πέτρα, ἦταν ἀκόμα μαύρη, σκοταδερή. Καθὼς ἐμπῆκε, ἕνα κοπάδι νυχτολεφτερίδες ὄξω πετάξαν. Ἀνάβει ἕνα κατάμαυρο λυχνάρι καὶ κατὰ γῆς καθίζει μπρὸς σ' ἕνα καύκαλο πεθαμένου, ζουλίζοντας στὰ χέρια του τὰ μάγουλάτου.

Ἐδὼ εἶνε τοῦ μάγου ἡ φωλιά· τοῦ μάγου ποῦ σὰν ἀητὸς στὰ ἔρμα βουνὰ κατοικάει, μακρυὰ ἀπὸ ἀθρώπους, ψηλὰ ἀπὸ τὸν κόσμο.

Καὶ στὴ λίγη κόκκινη λάμψη τῆς κατάμαυρης φωτιᾶς ποῦ βγάνει μαύρους καπνούς, ἐνῶ ἀπὸ τὴ θύρα τῆς σπηλιᾶς ἀρχίζει νὰ περνᾶ τὸ χλωμὸ φῶς τῆς αὐγῆς, τὸ χαλκωματένιο πρόσωπο τοῦ μάγου, ἀνήσυχο, χαρούμενο, πρικάδα γιομᾶτο, συχναλλάζει πιθέματα. Πολλὲς ἐντύπωσες διαβαίνουν ἀπὸ τὸ νοῦ του, μὰ τὸ μάτι του εἶνε πάντα καρφωμένο στἄσπρο βουβὸ καύκαλο ποῦ μὲ τὸ μεγάλο στόμα ἀνελέητα γελάει, περγελῶντας τὴ ματαιότη τοῦ κόσμου.

Τώρα νὰ γένω βασιλέας — συλλογιέται ὁ μάγος — τοῦ Χριστοῦ τὴ θρησκεία θὰ καταστρέψω, ὅπως κι' ἀρτὸς τὴν ποθητὴ ἀρχαιότη. Θησαυροὺς τέχνης, ποῦνε στὴ γῆς θαμμένοι θένα ξανάβρω, καὶ βασιλιᾶς θὰ δοξαστῶ. Ἀφτήν, ποῦ τὸ Χριστὸ ὁμολόησε στὴ γῆς θὰ ξαναφέρω, τὸ σκῆφτρο τοῦ μαρτύριου θένα τῆς πάρω, καὶ ζωντανὴν θὰ τὴν ἰδῶ, ἂν κ' εἶνε πεθαμένη. Στὴν ὤμορφην ἅγια ἡ ματιά μου θέλει θυμίζει τοῦ Αἰθίοπα τὴ ματιά, θἄνε βρισιὰ ἡ ματιά μου, τοὺς θησαυρούς της ὅλους θένα μοῦ δώκει, θὰ τὴν καταφρονέσω, ὅτι κι' ἀφτὴ τὴν ἀρχαιότη ἀτίμασε.

Ἡ μέρα πάλαι ξαναφέγγει· κρουμένος πρέπει νὰ σταθῶ· εἶμαι μάγος. Οἱ ἀθρῶποι μὲ συχαίνονται· τώρα ζωὴ δὲν ἔχω. Καταφρόνια φτώχια, μὰ καὶ σοφία ποῦ καταφρονάει, ἀφτὴ εἶν' ἡ ζωή μου! (Τοῦτα λέγοντας τινάζει τὸ βουβὸ καύκαλο μὲ δύναμή στὴ γῆς). Ὅμως μεθαύριο βασιλέας.

Δ'

Εἶνε μεσάνυχτα. Ἡσυχία. Τῆς παλαιᾶς ἐκκλησιᾶς ἀνοίγεται ἡ πόρτα τρίζοντας, κι' ὅπως ὁ μάγος τὸ κατώφλιο πατεῖ, σβύννεται τ' ἀκοίμητο καντῆλι.

Μάγος. — Παπᾶ, σ' ὅτι κι' ἀ δῆς μὴν τσιμητήξης εἰδ' ἀλλοιὸς ὁ θάνατός μας θἄνε.

Ἅδης μέσα ἡ ἐκκλησιά, κι' ἀπέραντη φαίνεται. Ὁ καθένας βαστᾶ ἕνα μαῦρο κερὶ στὸ χέρι, ὁ μάγος τἀνάβει μ' ἕνα θιαφοκέρι, καὶ μὲ τὴ βρῶμα τὶς εἰκόνες θυμιατίζει. Τώρα διακρένονται οἱ παληοὶ γυμνοὶ πύργοι τῆς ἀρχαίας ἐκκλησιᾶς, ἡ παλαιὲς εἰκόνες, καντῆλι κανένα δὲν εἶνε ἀσημένιο, εἶνε φτωχιὰ ἡ παληὰ ἐκκλησιά. Καθὼς μπαίνει ὁ παπᾶς μπρὸς στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ σταματάει καὶ λέει τὰ πατερμά του, ἔπειτα, μὲ τὸ κερὶ πάντα στὸ χέρι, ἀκουμπᾶ σ' ἕνα στασεῖδι καὶ μένει κεῖ βουβός. Σκιάζεται. Ὁ μάγος βάνεται στὴ μέση τῆς ἐκκλησιᾶς, ἀνοίγει τὸ βιβλίο του, καὶ κρατῶντας το μὲ τὰ δύο χέρια τὲς πλάτες του μαζώνει καὶ τὰ μάτια του στὰ ματὰ γράμματα βυθίζει. Κίτρινος εἶνε· τὰ λίγα του γένια τὰ μαῦρα γράμματα χαϊδεύουν, βγάνουν τὰ μάτια του σπίθες, κ' εἶν' ὅμοιος μὲ φάντασμα μὲ τὴ μεγάλη του δίπλα στὸ μέτωπο, σημεῖο τῆς μεγάλης του σοφίας· καὶ κουνιέται, καὶ σκήματα κάνει καὶ διαόλου μορφές, καθὼς διαβάζει στὴ ματὰ κή του γλῶσσα, ποῦ ὁ παπᾶς δὲν καταλαβαίνει, μὲ βραχνὴ φωνὴ ὁποῦ ἀντηχάει μονάχη στῆς μεγάλης ἀρτῆς νύχτας τὴ νεκρικὴ σιωπή, τὴν παράξενη τοῦ μεσάνυχτου λειτουργιάν.

Ε'

Σὰν ἕνα παράπονο πεθαμένου ἀπὸ τἄγιο βῆμα ἀκούεται. Ὁ μάγος συγκινημένος τὸ διάβασμά του καὶ τὰ σκήματά του ξακλουθάει. Χωρὶς κανέναν κρότο ἡ μεγάλη θύρα ἀνοίγεται. Τὴ φωνή του ὁ παπᾶς δύσκολα βαστάει, τί εἶνε πολὺ ὤμορφο, εἶνε θεῖο τὸ ποῦ βλέπει· θυμᾶται ὅμως τί τοῦπε ὁ μάγος, ὁ μάγος ποῦ πεθαμένους ἁγίους δύναται νἀναστήση. Ἡ χαρὰ πλημμυρίζει τὸ πρόσωπο τἀφορεσμένου· εἶνε πεῖσμα ποῦ κάνει τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ φαίνεται νὰ προβαίνη μία ὤμορφη ἄχραντη Παρθένα· κοιτάζει μὲ παράπονο τὸ γέροντα παπᾶ ποῦ ἀλλαλιασμένος τὴν προσκυνᾶ. Εἶν' ἡ ἅγια Κερκύρα. Δὲν ἤτουν ἀπὸ σάρκα· τὸ πρόσωπό της ἔφεγγε γλυκὰ κ' ἐρώτιζε τὴν ἐκκλησιὰ μ' ἀχνὸ ἄσπρο φῶς σὰ φεγγαριοῦ. Εἶχε στὸ μάτι της, ἂν κ' ἤτουν δακρυσμένο, τὴ γαληνότη τοὐρανοῦ καὶ στὸ χλωμό της στόμα, τἄπειρο τὸ χαμόγελο τῆς ἀτέλειοτης αἰωνιότης. Δὲν ἤτουν κόκκινη, δὲν ἤτουν ἄσπρη, εἶχε τὸ χρῶμα τἄϋλου σὰ φάντασμα ποῦ ἤτουν. ἤτουν ἀγέρας ὁ ἄγγελος καὶ μόνο ἡ φοβερὴ μεγάλη τοῦ μάγου τέχνη νὰ φανερώση ἐμπόρεσε.

Σκουτιὰ ὁλόχρυσα φοροῦσε, πλουμισμένα μὲ πέτρες ἀξετίμωτες ποῦ ἐφωτίζόνταν στὸ φῶς τοῦ προσώπου της κ' ἐφέγγαν. Στὰ χέρια της ποῦ φέγγουν ὡς κ' ἐκεῖνα, κρατεῖ τὸν κλάδο ἀπὸ βαγιά, τοῦ μαρτύριου της τὸ σκῆφτρο πολύτιμο γιὰ κεῖνον ποῦ τὸ λάβη. Θεία φαντασία. Προβαίνει ὁμπρὸς μὰ δὲν πατεῖ στὴ γῆς, τοῦ παπᾶ μιὰ ματιὰ ρίχνει σὰ νἄλεγε ἐλέησε, τὸ μάγο ὡς τὴ γῆς προσκυνάει σὰ δοῦλα ἡ βασίλισσα, τὸ διάολο ἡ ἅγια.

Σ'

Ἀφτὸς ὅλο μιλῶντας στὴ ματὰ κή του γλῶσσα μὲ χαρούμενο καὶ σκληρὸ πρόσωπο ἀδιάντροπα τὴν τηράει, θαμάζει τὴν ὡραιότη ποῦ τὰ μάτια του θαμπώνει, θαμάζει τὸ πλούσιο φόρεμα, χαμογελάει καὶ δυνατώτερα τώρα φωνάζει. Ὁ παπᾶς τὴ λαλιά του δὲ βρίσκει.

Ἀνοίγει ἡ γῆς ἐτότες κ' ἡ ἅγια χάνεται ὡσὰν ἀναμμένη λαμπάδα σ' ἕνα σκοταδερὸ ὑπόγειο. Ὁ μάγος ἄκοπα διαβάζει. Ξανάρχεται ἀφτὴ μὲ χέρια φορτωμένα καὶ μπρὸς στὰ πόδια τοῦ μάγου ἀδιάζει κάθε λοῆς πολύτιμα πετράδια. Τοῦ προσώπου της τὸ φῶς τὸ σωροῦλι φωτίζει, κι' ὅλα τὰ χρώματα πετιῶνται ἀπὸ τὲς πολύτιμες πέτρες· εἶνε ἄσπρες, κόκκινες, γαλάζιες, πράσινες, ὅλες λαμπρές. Τὸ κίτρινο μοῦτρο τοῦ μάγου φωτίζεται ἀπὸ τρία φῶτα, τὸ κόκκινο φῶς τοῦ κεριοῦ του, τὸ ἄσπρο φῶς ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὸ πρόσωπο τῆς ἅγιας, καὶ τὴν πολύχρωμη ἀναλαμπὴ ἀπ' ὅλες ἀρτὲς τὲς πέτρες.

Καὶ μέσα στὸ φῶς τἀγέρα, ποῦ λάμπει ἀπ' ὅλα τὰ χρώματα τῆς δόξας, πλέει ὁ μάγος πολὺ κίτρινος, σὰν ὤρμο λεμόνι, τὰ κίτρινα χείλια του ὅλο τρέμουν, ἡ ἀγέλαστη μορφή του σκήματα κάνει, θέλει, ὅλο θέλει κάτι ἄλλο παρὰ πλοῦτο, μὲ ἀδιάντροπο βλέμμα κοιτάζει τὴν ἅγια ὁ ἁγιογδύτης, — κ' εἶνε σὰ Σατανᾶς, καθὼς διαβάζει στὴ ματὰ κή του γλῶσσα τὴν παράξενην ἀφτὴ τοῦ μεσάνυχτου λειτουργιὰ ὁποῦ πεθαμένους ἁγιοὺς ἀναστάινει.

Σαστίζει ὁ παπᾶς βλέποντας, ὅλον ἀρτὸν τὸν πλοῦτο, καὶ συλλογιέται μὲ χαρὰ πῶς κι' ἀρτὸς ἔχει τὸ μερτικό του· φοβᾶται καὶ χαίρεται, μὰ ἀγάλλεται ἡ ψυχή του, καθὼς μ' εὐλάβεια ἀναβλέπει στὴ θεία μορφὴ τῆς Παρθένας.

Ἡ ἄλαλη ἅγια, μὲ τὸ δακρυσμένο της μάτι, ὁποῦνε σὰν ὁ μυστικὸς καθρέφτης τῆς αἰωνιότης, καὶ μὲ τὸ πικρὸ χαμόγελο, ποῦνε τῆς ἀτέλειοτης εὐτυχίας τὸ ἀγγελικὸ σημάδι, τὸν παπᾶ περικαλεῖ σὰ νἄλεγε: «Λυπήσουμε». Γιατί καλογνωρίζει τί ἤθελε ὁ μάγος, ὁ μάγος ποῦ χειρότερα πάντα πεισμώνει, χωρὶς νὰ δίνει προσοχὴ στὴν ταραχή της.

Ζ'

Κατεβαίνει καὶ πάλαι στὸ ὑπόγειο ἡ Παρθένα. Τ' ἄσπρο τ' ἁγιό της φῶς χάνεται ἀποκάτου ἀπὸ τὴ γῆς, τὸ κίτρινο φῶς τῶν δύο κεριῶν στὸ σκοτάδι πλέει κι' ἀφτὸ σκοτεινιασμένο· μόνο ἡ πέτρες λάμπουν, σωρὸς κατὰ γῆς ἀπὸ πολύτιμα ἀθράκια ποῦ καῖνε. Καὶ πάλαι ἀνεβαίνει βαριά, βαριά, καὶ τὸ φῶς της καὶ πάλαι ὅλα φωτίζει· ὁ σωρὸς φωτεινὲς ἀχτῖδες ξαναβγάνει—σὰ νἄβγαναν φλόγες τ' ἀθράκια. Καὶ πάλαι ἀπὸ τὰ χέρια της, σὰν ἀπὸ ματὰ κὴ βρύση τρέχει φωτιὰ πολυχρώματη ἀπὸ πέτρες καὶ χρυσάρι. Στὰ πόδια τοῦ μάγου ποῦ φαίνεται τὸ θησαυρὸ νὰ καταφρονάει μεγάλος γίνηκε ὁ σωρὸς καὶ διπλὸ τὸ πολυχρώματο φῶς ποῦ ἀναλάμπει.

Τώρα οἱ παληοὶ πύργοι τῆς ἐκκλησιᾶς φέγγουν ἀπὸ κάθε λοῆς χρῶμα· οἱ ἁγοὶ κι' ἀφτοὶ ζοῦν, ὅτι τὰ μάτια τους λάμπουν. Εἶνε ἀφτὴ ἡ ἴδια ἐκκλησιὰ ποὖταν φτωχιὰ καὶ σκοτεινὴ λίγη ὥρα πρίν; Τώρα φωτισμένη μὲ τὸ ὑπερφυσικὸ φῶς τῆς ἁγίας, ποῦ τὰ πετράδια ἔκανε πολὺ ν' ἀστράφτουν, φαινόταν σὰ ματὰ κὸ παλάτι, φαινόνταν οἱ πύργοι της στρωμένοι ἀπὸ ἀξετίμωτες πέτρες.

Καὶ πάλαι ἐκείνη τὸ μάγο μὲ σέβας καὶ φόβο προσκυνάει — μὰ ἀρτὸς χειρότερα πεισμώνει, ἀγκαλὰ καὶ μέσα του ἡ χαρὰ κυριεύει. Κι' ὁ παπᾶς ὁ ἴδιος χαίρεται σ' ἀφτὴν τὴ θέα.

Ἀκόμα δυὸ φορὲς στὸ ὑπόγειο ἡ βασίλισσα κατεβαίνει, καὶ τόσα κι' ἄλλα τόσα φέρνει· ὁ θησαυρὸς τῆς Κέρκυρας εἶνε ὅλος τώρα ἐκεῖ, καὶ λάμπει μὲ φῶς καὶ πλοῦτο, τὸ φτωχὸ παλαιὸ παρακκλῆσι. Διαμάντια σὰν ἄστρα, κοκκινδτατα ρουμπίνια, μεγάλοι σάφειροι σὰ μάτια ἀγγέλων, πράσινα σμαράγδια σὰν κρύσταλλα ἀπὸ τρυφερὸ χορτάρι, μαργαριτάρια, τοπάζια, χρυσᾶ τσεκίνια τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, μικρὰ εἰδῶλα ἄλλα χρυσᾶ, ἄλλα ἀσημένια, δόξα ἐποχῆς πεθαμένης, μεγαλείου περασμένου.

Η'

Τώρα οἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου καὶ κ' οἱ πύργοι ἀφανίζονται· κι' ὁλόγυρα ὅσο τὸ μάτι βλέπει, μία ὁλάκερη ἔρμη χώρα ρεπισμένη ἀπὸ τὸ τίποτα βγαίνει, καὶ φωτίζεται ἀπὸ τἄσπρο φῶς σὰ γαραυγῆς, ποῦ ὁλόγυρά της χύνει ἡ ἁγνὴ παρθένα, στὴ βουβὴ κουρὴ ἐρημιὰ ἑνοῦ μεγάλου κάμπου.

Μαρμαρένιος ναὸς χαλασμένος, ὀρθὲς κολῶνες, κολῶνες πλαγιασμένες, ἀγάλματα στὰ βάθρα τους, ἄλλα χάμου, ἄλλα δίχως κεφάλι, σπίτια γκρεμισμένα, σωρὸς ἀπὸ ἄσπρες πέτρες ἀπάνου στὸ ξερὸ χορτάρι, ἐρημιά, θαμαστὴ ἀποκάλυψη τῆς φυγητῆς ἀρχαιότης.

Θιαμάζει ὁ παπᾶς βλέποντας ὅλα τὰ πλούτη κεῖνα, ποὖταν γιὰ πάντα χαμένα καὶ στοχάζεται πόσο καλὸ στὸν κόσμο θὰ γένη· ὁ βλοημένος ὁ μάγος δὲν κάνει ἁμαρτία. Κι' ὅμως ὁ ἀχόρταστος χειρότερα πεισμώνει, καθὼς γλέπει στατικὸς μὲ δακρυσμένο μάτι ἀπὸ ἀγαλλίαση τὰ ρέπια τῆς ἀρχαίας πολιτείας τῆς ποθητῆς του ἀρχαιότης. Ὁ σωρὸς τοῦ πλούτου τὰ ποδάρια του φωτίζει, ἐκείνη προσμένει. Τί θὲ νὰ κάμη ἀκόμα ὁ μάγος; Βραχνά, βραχνὰ τὸ βιβλίο του διαβάζει, ἐκείνη βαθιὰ ἀναστενάζει, στῆς μαγείας τὴ δύναμη εἶνε δεμένη.

Δὲ φαίνονται ἄλλο τῆς ἐκκλησιᾶς οἱ πύργοι· ἕνας ἀπέραντος ἔρμος κάμπος τοὺς τρογυρίζει, ὁ οὐρανὸς κατάμαυρος τοὺς σκέπει, καμιὰ πνοὴ ἀγέρος δὲ φυσάει, καὶ μόνο μουγγὴ ἀντηχάει ἡ φωνή του στὴ νεκρικὴ ἡσυχία. Ζιοῦν κι' οἱ τρεῖς σὲ μιὰν ἄλλη ἐποχή. Ἡ ἅγια τὸν τόπο φωτίζει. Εἶνε μικρὴ ἡ λάμψη τῶν μαύρων κεριῶν, μὰ λαμπρὸς ὁ σωρὸς τοῦ πλούτου, σωρὸς ἀπὸ ἄστρα, σὰ νἆχε ἡ ἅγια κατεβάση ὅλα τἄστρα τοὐρανοῦ ποὖ μαῦρος εἶχε μείνη. Ὁ μεγάλος ὁ κάμπος γιομᾶτος ρέπια· ναοὶ εἴδωλα σπίτια σωροὶ ἀπὸ πέτρες ἀπάνου στὸ κιτρινιασμένο χορτάρι.

Θ'

Τὰ ὁλόχρυσα, ὁλόρωτα σκουτιά της, ποὖνε κεντησμένα μὲ λαμπρότατα πετράδια, ἡ ἅγια βασιλοποῦλα, τὸ βλέμμα στὴ γῆς κατεβασμένο, καὶ μὲ παράπονο μεγάλο στὰ χείλια ἀρχίζει νὰ γδύνεται.

Ὁ βλάστημος ποὖ ὀρέγεται νὰ ἰδῆ τὼραῖο, τὸ διάβασμά του δὲν παύει· πολὺ συγκινιέται ὁ παπᾶς.

Τὸλόχρυσο τὸ πανωφόρι κ' ἡ πολυτίμητη ἐσθῆτα σιμὰ στὸ σωρὸ τοῦ θησαυροῦ εἶχαν πέση κ' ἐλάμπαν. Ἔμεινε ἡ ἅγια μὲ τὸ ποκάμισο κρατῶντας τὸ βάγιο τοῦ μαρτύριου στὸ χέρι.

Κι' ἄσταρφτε. Τ' ἄσπρο χλωμό της φῶς ἤτουν τώρα διπλό. Τὸ κορμί της ὁλάκερο σὰ χρυσὸ διακρένεται ἀποκάτου ἀπὸ τ' ἄσπρο ποκάμισο, φωτεινό. Εἶνε θεῖο φάντασμα ἀρτόρωτο. Ὁλόχρυση μὲ φῶς ἀγνὸ ντυμένη, τὰ μάτια ντροπαλὰ στὴ γῆς κατεβασμένα, τὸ θεῖο πρόσωπο στὴ λύπη πνιμμένο, ὅλο δακρύζει.

Ὁ παπᾶς θὰ φωνάξη. Δὲ θέλει τὸν πλοῦτο. Ἁμαρτία, ἁμαρτία, μεγάλη ἁμαρτία. Καὶ θαμπωμένος τώρα ἀπὸ τὴ θεία ὡραιότη τῆς ἅγιας τὰ μάτια κλειστὰ θέλει νὰ κρατεῖ. Νὰ μὴν ἰδῆ, νὰ μὴν ἰδῆ, τίποτες ἄλλο.

Μὰ τὸ κίτρινο πρόσωπο τοῦ μάγου, ἀγέλαστο, λάμπει κι' ἀφτὸ ἀπὸ πόθο, ἀπὸ ἀσέβεια, ἀπὸ χαρά, χειρότερα πάντα χολώνει, νὰ ἰδῆ, νὰ ἰδῆ τὴν ἅγια στὴ γυμνή της ὠμορφάδα, νὰ ἰδῆ, νὰ ἰδῆ τὴν πεντάμορφη γύμνια τῆς ἅγιας. Τότες ἀφτὴ μὲ τὸν κλάδο τοῦ μαρτύριου στὸ χέρι, καὶ τὸ ποκάμισο θέλει νὰ βγάλη. Ὤ τυφλόνει ἡ θέα ἀφτῆς τῆς ὡραιότης!

Σὰν ἀστραπῆς λάμψη στὸ μεγάλον κάμπο. Ὁ παπᾶς θαμπωμένος φόβος γιομᾶτος, τὴν ἁμαρτία νοῶντας, κατὰ γῆς πέφτει πίστομα. Ὁ σωρὸς τοῦ θησαυροῦ μεγάλο φῶς ἀναδίνει στὰ ποδάρια τοῦ μάγου ποὖ σαστισμένος κι' ἀφτός, τὸ διάβασμα καὶ τὸ μαῦρο βιβλίο ξεχνάει ἀφίνοντάς το στὴ γῆς νὰ πέση. Φωνάζει ὁ παπᾶς.

Λιῶνται τὰ μάγια. Σεισμός. Ἀντάρα. Μὲ μίας χάνοντ' ὅλα, κι' ὁ μάγος. Ὁ παπᾶς νεκρὸς ἔμεινε στὴν ἐκκλησιὰ ὡς τὴν αὐγή.

Μὰ οἱ θησαυροὶ τῆς Κέρκυρας, κ' ἡ χώρα ἡ ἀρχαία γιὰ πάντα ἐχάθηκαν, καθὼς ἤτουν γραμμένο, στὸ μαῦρο βιβλίο τοῦ μάγου.

Κ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Στὸ αἷμα πλέει ὁ Ἥλιος τῆς Δικαιοσύνης
τοῦ κακοῦ ἂν τοῦ κράζουν: Ἔβγα νὰ μᾶς κρίνῃς!
στὶς πορφύρες μέσα τῆς Αὐγῆς γεννᾶται,
τῆς κακίας ἡ κνίσσα ὁλημερὶς τὸν θρέφει
καὶ θυμοὺς χορτᾶτος μὲς στὰ σκότια νέφη
γέρνει καὶ κοιμᾶται.

Τὸ βουβό μου πεῖσμα παίρνω προδασκάνι
καὶ ἀσκητής, τοῦ κόσμου φεύγοντας τὴν πλάνη,
στῆς Σιγῆς τὸν Πύργο—γράφω δὲ ξεγράφω—
μοναχός μου ἐμένα διπλομανταλώνω·
τὸ χρουσὸ κλειδί του μὲ στερνό μου πόνο
ρίχτω μὲς στὸν τράφο.

Κι ὁ Καιρὸς διαβαίνει ὁ πετροκαταλύτης
καὶ βροντάει τὴν πόρτα τῆς κουφῆς μου σκήτης,
κοσμογυριστάδες, νυχτοστρατοκόποι
Ἥλιοι καὶ φεγγάρια πᾶνε καὶ γυρνᾶνε
—τοῦ χαμοῦ κοπάδια τρῶνε, καὶ πεινᾶνε,
στέρφο βοσκοτόπι!—

Θὰ μὲ βρῇ ἡ στερνή μου ἡ μέρα νεκροθάφτη,
τὸ δικό του μνῆμα μόνος του ποὖ σκάφτει
μὲ τὰ δέκα νύχια—μόνος μου, ἀπὸ τότε
ποὖ ἔννοιωσα στὰ σπλάχνα μέσα τὴν καρδιά μου
σὰν χαραμοφάδες σὲ τραπέζι γάμου,
πόνοι, νὰ μοῦ τρῶτε.

Μὲ τὴ ψυχὴ στὰ δόντια μόνος μου θὰ γύρω
τὸ κορμὶ τὸ σάπιο μὲς στὸ λάκκο· γύρω
θὰ πετοῦν, θὰ σκούζουν λιμασμένα ἀγρίμια,
κ' ἴσως μὲς στοῦ Χάρου τὰ κοπάδια ναῦρω
τἀπονύχτερό μου τὸνειρο, τὸ μαῦρο,
σὰν στερνὴ βλαστήμια,

Νὰ μοῦ κράζῃ :—Σήκω! τῶν σαλπίγγων ἦχοι
τῆς Ἱεριχῶς σου ζώνουνε τὰ τείχη,
Κάστρο, ποὖ προσμένεις σφαλιχτὸ ἀπὸ χρόνια,
Κάστρο, ποὖ ἔχουν δέσῃ μὲ γητιὲς καὶ μάγια,
ἦλθα νὰ σ' ἀνοίξω μὲ μυρτιὲς καὶ βάγια
καὶ μὲ δάφνης κλώνια!

Ο ΝΥΜΦΙΟΣ

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται·
Στὴ σκοτεινιά, ποὖ ὁλόγυρά μου ἁπλώνει
τρέμει θαμπὸ τἀσημοκάντυλό μου·
καὶ δῶ ὅπου, ἀσυντρόφιαστη καὶ μόνη
ἀποτραβιοῦμαι, νοιώθω νὰ ζυγώνῃ
τὸ σύγκρυο τἀναφτέριασμα τοῦ τρόμου.

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται...
Ὁ χνουδωτὸς καντυλοσβύστης πάει
στὸ φῶς, ποὖ τὸν τραβάει, πάει καὶ πέφτει·
φάντασμα καλοθύμητο περνάει
μ' ἀνάλαφρον ἀνάσυρμα καὶ πάει
καὶ πνίγεται στὰ βάθη ἑνὸς καθρέφτη.

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται...
Μὲ νῆμα ἀνεμοκλώστινο ἡ ἀράχνη
τῆς Ἔγνοιας πλέκει στὴν καρδιά μου δίχτυ·
σὰν κάποιο χέρι κρούσταλλο μοῦ ψάχνει
τὰ φλογισμένα σπλάχνη μου... μὰ οὔτ' ἄχνη
οὔτε ἀνεπνιὰ γρικάω στὸ μεσανύχτι.

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται...
Καὶ σφαλιχτὰ τὰ μάτια μου σκεπάζω
μὲ τὰ χέρια μου καὶ κρύβω τὸ κεφάλι
βαθιὰ στὸ προσκεφάλι... καὶ κοιτάζω
τἀνάερο φάντασμα, ποὖ δὲν τρομάζω
στὰ βάθια τῆς ψυχῆς μου νὰ προδάλλῃ.

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται....
Πᾶσα στιγμὴ, ποὖ ζῇ τὴν πᾶσα ἡμέρα,
τὴν ἔγνοια τὴν ἀνείκαστη μου, ὦ Πόθε,
πληθαίνοντας, μοῦ κρυφολές: — Καρτέρα,
νὰ ἰδῆς, λιχνίζοντας στὸν ἴσιο ἀγέρα,
πέρα τὶς πίκρες, τὴ χαρά σου ἐδῶθε!

Ἰδοὺ ὁ Νυμφίος ἔρχεται...
Ἔλα, ἐκλεχτὲ, σφιχτοπερίπλοκέ μου·
ἡ ἐλπίδα μου κ' ἡ γλυκαπαντοχή μου·
Ἔλα ἐκλεχτέ, ποὖ ἀκαρτεράω, καὶ πιέ μου,
ῥοδέμνοστε καὶ παγκαλόμορφέ μου,
στὴ φούχτα μου ἐδῶ μέσα τὴν ψυχή μου!

Ι. Ν. ΓΡΥΠΑΡΗΣ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΓΛΩΣΣΑ

Ὁ Ἰταλὸς Μάριος Πίλο — ὦ τὸ φωτεινὸ βιβλιαράκι ποὖ μοῦ ἐδάνεισεν ὁ φίλος μου Παῦλος Νιρβάνας — ἔγραψε «Ψυχολογία τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ ὡραίου»· μέσα σ' αὐτὸ μιλεῖ γιὰ κάποιον εἶδος τέχνης *κριτικῆς*, καθὼς τὴν ὀνομάζει· ὑπάρχει ἠθική, ἐπιστημονική, θρησκευτική, ἱστορική, ἀρχαιολογική, καὶ δὲν ξεύρω τί ἄλλο, κριτικὴ ποὖ πάμπολλα γνωρίζει καὶ γιὰ πάμπολλα ψάχνει· ἡ κριτικὴ τέχνη εἶνε κάτι ἄλλο, λέγει ὁ ψυχολόγος· ξεσκεπάζει μόνο πλατύτερα καὶ βαθύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἀπὸ τὸ Ὡραῖον σὲ ὅσους δὲ φτάνουν νὰ τὴ νοιώσουν ἀπὸ μόνοι των τὴν ἐντύπωσιν αὐτήν. Ἡ κριτικὴ τέχνη μεταφράζει σὲ μιὰ γλῶσσα κοινὴ κ' εὐκολοπρόσδεχτη καὶ τὴν πλέον σκοταδερὴ καὶ δυσκολονόητην Ὠμορφιὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς τέχνης.

Δὲ θέλω τώρα νὰ εἰπῶ τίποτε γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς τέχνης, ποὖ δὲ στέκεται μήτε πολὺ μακρυά, μήτε παρακάτω πολὺ ἀπὸ τὸ εἶδος τὸ ὑπέρτατον, ἀπὸ τὴ δημιουργία. Ἂν φέρω γύρα τὰ μάτια μου, τὴν καλλιτεχνικὴ τούτη κριτικὴ ποὖ ἔρτασεν ἀλλοῦ σὲ ζηλεμένη τελειότητα, καλὰ καλὰ δὲν τὴν ξανοίγω, ὄχι νὰ προχωρῇ, ἀλλὰ μήτε κοπιαστικὰ νὰ σέρνεται, καθὼς ὅλα γύρω μας τἀλληθινὰ καὶ τὰ ὥμορφα.

Ὁ λόγος μου ἐδῶ εἶνε ἡ *Κριτική*, ἡ ἁπλῆ καὶ ἁγνή, χωρὶς κανένα γνώρισμα, οὐσιαστικὸν ἢ ἐπίθετο, στὸ πλευρό της. Ἡ κριτική, ὄχι τόσο ἀκόμα γιὰ τὴ μορφή, ὅσο γιὰ τὴν οὐσία της· σιμώνει κάπως τῆς μορφῆς τὰ σύνορα ἡ κριτικὴ τούτη, κάθε ποὖ μιλεῖ γιὰ τὰ ἔργα τῆς Φαντασίας· δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ πάρῃ κάτι ἀπὸ τὸ ῥέγγος τῆς θεᾶς αὐτῆς· ἀλλ' ἀκόμα δὲν ἀξί-

ζει παρὰ γιὰ ὅσα μᾶς μιλεῖ· ὄχι γιὰ τὸν τρόπο ποῦ μᾶς τὰ μιλεῖ· προσέχουμε στὸ ὑλικὸ ποῦ μᾶς φέρνει, ὄχι στὴν πλαστικὴ ποῦ ἢ τῆς λείπει ὅλως διόλου ἢ τῆς εἶνε κάτι τι δευτερεῦον καὶ διαβατικό. Γιὰ νὰ ἐξηγηθῶ καθαρώτερα, ὁ λόγος μου ἐδῶ εἶνε τὸ κριτικὸ πνεῦμα, ἐκεῖ ποῦ φανερώνεται τοῦτο, σκοτεινότερα ἢ φωτεινότερα, σὲ κάποια ἔργα τοῦ νοῦ, κι ἂς λείπῃ στὰ ἔργα τοῦτα, περισσότερον ἢ ὀλιγώτερον, ἕνα λογικὸ δέσιμο, μιὰν ἁρμονία, κάτι ὁλοστρόγγυλο καὶ ὁλογεμᾶτο, πράγματα ποῦ δὲν πρέπει νὰ τὰ πολυζητοῦμε ἀκόμα στὸν τόπο μας καὶ στὰ χρόνια μας.

Τὸ κριτικὸν αὐτὸ πνεῦμα φανερώνεται καὶ λαχταρίζει κάπου κάπου σὲ μερικὰ ἔργα ἑλληνικά· καὶ λέω γιὰ τὴ δική μας ἐποχή· ἀπὸ τοὺς παλαιότερους, ἐδῶ κ' ἑβδομῆντα ἔτη, καιροὺς ὡς τὶς ἡμέρες μας. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, κάθε δέκα, κάθε εἴκοσι χρόνια, προβάλλουν ἀνάμεσό μας κάποιοι, λιγοστοὶ πάντα, ἀλλὰ γι' αὐτὸ καὶ πλέον σημαντικοί, κάποιοι συγγραφεῖς, ἄλλοι μὲ τῆς δασκαλικῆς σοφίας τὰ ἐρόδια, ἄλλοι θρεμμένοι κι ἀπὸ τὴν σοφίαν τὴν ποιητικήν, ὅλοι σεβαστοί, προβάλλουν φωτισμένοι, κι ὁδηγημένοι προχωροῦν ἀπὸ τὸ κριτικὸ πνεῦμα. Τὸ σπόρο τῆς ἀλήθειας αὐτοὶ σπέρνουν· μερικοὶ ἀπ' αὐτούς, δειλοὶ καὶ μισοὶ καὶ σὰν ἀπροετοίμαστοι, θὰ τρόμαζαν ἂν ἔβλεπαν, καθὼς τρομάζουν ἄλλοι ποῦ βλέπουν, τὸν καρπὸ τοῦ σπόρου των. Κάποιος εἶπε: δὲν κερδίζουν ἀπὸ τὰς ἐπαναστάσεις αὐτοὶ ποῦ τὶς κάνουν· Πρέπει νὰ λέμε: τυχαίνει οἱ μεγαλείτεροι ἐχθροὶ τῶν ἐπαναστάσεων νὰ εἶν' ἐκεῖνοι ποῦ τὶς ἐμπνέουν. Ὁ σοσιαλισμὸς κηρύττει πῶς ὁ Σπένσερ εἶνε ἀπὸ τοὺς δασκάλους του ἕνας· κι ὁ Σπένσερ τὸν ἀναθεμάτισε τὸν σοσιαλισμόν. Εἶπε καὶ ξαναεῖπεν ὁ Ζολὰ πῶς τὴ μεγάλ' ἰδέα τοῦ νατουραλισμοῦ τὴν ψάρεψαν ἀπὸ τὴ φιλοσοφία τοῦ Ταῖν· καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Νοῦ» ἔγραψαν πῶς ἀνατρίχιαζε σὰν ἄκουγε καὶ τοῦνομα μονάχα τοῦ νατουραλισμοῦ. Σχεδὸν ἀέριος ὁ λεγόμενος ψυχαρισμὸς βρίσκεται μέσα στὸ βιβλίο τοῦ Βερναρδάκη «Ἔλεγχος ψευδαττικισμοῦ»· καὶ ὁ ποιητὴς τῆς «Φαύστας» δὲν ἔχει λόγια γιὰ νὰ παραστήσῃ πόσο τοὺς περιφρονεῖ, Ψυχάρη καὶ ψυχαρισμόν.

Ἀδιάφορον· ὑπάρχει κάποια ἀνώτερ', ὑψηλότερη, καὶ σὰ νὰ εἰποῦμε, λογικώτερη, λογική· αὐτὴ τὰ ἔργα τὰ τραβᾶει πολλὲς φορὲς σὲ δρόμον ἄλλον, ὄχι σὲ κεῖνον ποῦ προσμένουν νὰ τὰ ἰδοῦν οἱ πατέρες των.

Αὐτὸ εἶνε τὸ ἀξιοπαρατήρητο καὶ τὸ σημαντικόν· ὅσες φορὲς μίλησεν ἡ κριτικὴ στὴν τωρινὴν Ἑλλάδα μὲ κάποια γνώση τῆς φιλολογικῆς ἱστορίας καὶ μὲ κάποιαν φιλοσοφίαν, ἔξω ἀπὸ τὴ σχολαστικότητα καὶ τὴν ἐλαφροκεφαλιάν, πάντοτε πέταξε μιὰ διαμαρτύρησι, ξέσκεπα καὶ ὠμά, ἢ μὲ χίλια δυὸ περιφραστικὰ καὶ διπλωματικὰ νάζια, ἐναντίον τῆς σχολαστικῆς ἀρχῆς, ἐναντίον τῆς τυραννικῆς ὅσο καὶ ἀνόητης ἀρχῆς ποῦ θέλει νὰ κρατιέται ὅλο κι ἀλυσσοδεμένη ἡ γλῶσσα μας ἀπὸ τὰ σκουριασμένα σίδερα τῆς ἀρχαίας, ἢ ἐναντίον τῆς ἀρχῆς ποῦ τὸν «γραπτὸν λόγον ἐταρίχευσεν ἐντὸς τῶν κανόνων τῆς Γραμματικῆς», καθὼς γράφει κάπου ὁ κ. Χατζιδάκις· ἐναντίον τῆς ἀρχῆς ποῦ ἀλυσοδένοντας ἔτσι τὴν γλῶσσαν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἀλυσοδέγει, γιατί τὰ φτερά του εἶνε ἡ γλῶσσα.

Μερικοὶ δημοσιογράφοι, μερικοὶ γραμματισμένοι τοῦ καιροῦ μας ξοδεύουν πόσην ἐξυπνάδα καὶ ρητορικὴ γιὰ νὰ πείσουν τὸν κόσμο πῶς τὸ λεγόμενο γλωσσικὸ ζήτημα γέννημα εἶνε ἰδιοτροπίας χτεσινῆς, δουλειὰ χασομέρηδων, ἀγραμμάτων φούσκωμα καὶ παιγνίδι παιδαρίων, κάτι τι χιμαιρικὸ καὶ μάταιον, ἕνας πυρετός, ἕνα νεανικὸν ἁμάρτημα, μιὰ φουσκαλίδα, ποῦ ἀρχίζει μὲ τὸν κ. Ψυχάρη καὶ τελειώνει μὲ τοὺς λεγόμενους ψυχαριστάς.

Δὲν ἔχω σκοπὸ βέβαια νὰ τραβήξω σήμερα ἴσα μέσα στὰ βάθη τῶν περασμένων γιὰ νὰ δράξω τὸν κόμπο τῆς κλωστῆς αὐτῆς τῆς τεντωμένης μέσα στοὺς λαβυρίνθους τῶν αἰώνων· ἴσως οὔτε εἶμαι ὁ ἁρμόδιος· μοῦ φτάνει μόνο σήμερα νὰ παραστήσω ἐδῶ σύντομη τὴν τρανὴν ἀλήθεια: κάθε ποῦ ἀκούστηκεν ἡ σοβαρὴ κριτική, στὶς ἐννιὰ φορὲς ἀπὸ τὶς δέκα, κήρυξε τὴ θρησκεία ποῦ καταφρονετικὰ οἱ λογιώτατοι ὀνομάζουν *μυδαϊσμόν*· καὶ τί παράξενο κι ἀπάντεχο, τί εἰρωνία τῶν πραγμάτων! Τὸ κήρυγμα, ἢ ἄμεσον, ἢ πλάγιο, γιὰ τὴν δημοτικὴν—ἤ, ἂν ἀγαπᾶτε, πολὺ σωστότερα, γιὰ τὴν ποιητικὴ μας γλῶσσα—μᾶς ἔρχεται, ὄχι λιγοστὲς φορές, ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον!

Εἰς τὰ 1824 ἔγραψεν ὁ Σολωμὸς τὸν διάλογό του μεταξὺ τοῦ ποιητῆ καὶ τοῦ σοφολογιώτατου. Ποιὸς δὲν τὸν ξέρει! ἢ καλλίτερα, ποιὸς τὸν ξέρει! Μέσα σ' αὐτὸν ἡ δικαιολογιτικὴ θεωρία τῆς δημοτικῆς γλώσσας, μὲ τὸν τρόπο ποῦ ξετιλύγεται, δείχνεται σὰν καλλιτέχνημα· ἡ κριτικὴ τέχνη τοῦ ψυχολόγου μου μέσα ἐκεῖ χειροπιαστὴ φαίνεται, μ' ὅλη τὴ νεανικὴ ρητορικὴ καὶ τὴν κλαψάρικη αἰσθηματολογία ποῦ τὸν ἀσχημίζει κάπου. Ποιὰ εἶνε μέσα

στὸν διάλογον αὐτὸν ἡ οὐσιαστικὴ ἰδέα: εἶνε τὸ ὅτι ἡ γλῶσσα τοῦ ἀγράμματου λαοῦ, ὅπως μᾶς ἦρθε μέσ' ἀπὸ τοὺς αἰῶνες, δὲν εἶνε τὸ σύντριμμα καὶ τὸ κουρέλιασμα, δὲν εἶνε τὸ βαρβάρωμα, ἀλλὰ τὸ ζωντανὸ καὶ τὸ θαυμαστόν, ἀλλὰ τὸ προοδευτικὸ ξετίλυγμα τῆς νεκρῆς ἀρχαίας· εἶνε τὸ ὅτι γιὰ νὰ ζήσῃ ἡ τέχνη καὶ γιὰ νὰ σταθῇ ἡ ποίησις, ὁ τεχνίτης κι ὁ ποιητής, μονάχα γιατί ποιητὴς καὶ τεχνίτης εἶνε, δὲν μποροῦν παρὰ νὰ χτίσουν τὰ παλάτια τους καὶ τὰ μνημεῖα τους ἐπάνω στὰ εὐλογημένα θέμελα τῆς ὁλοζώντανης γλώσσας.

Ἀλλὰ τὴν οὐσιαστικὴν αὐτὴν ἰδέαν ἐκήρυξε δυνατὰ κι ὁ Σπυρίδων Ζαμπέλιος, ποῦ «σοφώτατον τῶν Ἑλλήνων» τὸν εἶπεν ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια μὲ τοῦ Θεριανοῦ τὸ στόμα ἡ «Νέα Ἡμέρα» τοῦ Τριεστιοῦ, ἀμείλικτη ὅσο καὶ ἀστόχαστη κυνηγήτρα τῶν νέων γλωσσικῶν ἰδεῶν. Ὁ Ζαμπέλιος, πολέμιος κάπως στενοκέφαλος τῆς ὑψηλῆς ποιήσεως τοῦ Σολωμοῦ, ὅμως πολυγνώστης καὶ κριτικὸς πεζογράφος μὲ ξεχωριστὴ σφραγίδα ἐμπνευσμένου λόγου. Τὸ 1860 τυπώνει στὴν «Πανδώρα» μιὰ δυνατὴ μελέτη γιὰ τὰ ποιήματα τοῦ Ἰουλίου Τυπάλδου. Ἐκεῖ μιλεῖ κατὰ πλάτος γιὰ τὶς δυὸ *παραδόσεις*, τὴν *Σχολαστικὴν*, καὶ τὴν *Ποιητικήν*, καθὼς τὶς ὀνομάζει. «Ἡ Σχολαστικὴ παράδοσις εἶνε, λέει, ἐπινόημα ὀλιγαρχίας λογίων καὶ γραμματικῶν... διέρχεται τὸν μεσαιῶνα παράγουσα τὸν κακόζηλον βυζαντινὸν ἀττικισμόν, μετὰ δὲ πολλὰς περιπετείας ἐπαναπάμπτει σήμερον εἰς Ἀθήνας... Ἄλλαι τῆς ποιητικῆς παραδόσεως αἱ πηγαί. Αὕτη ἔχει τὰ γενέθλια εἰς τὸν ἑλληνικὸν μεσαιῶνα». Εἶδε τὸ φῶς «εἰς χρόνους ἐθνικῆς ἐνεργείας, ἐν στιγμῇ λαϊκῆς ὑπεροχῆς...» Ἡ ποιητικὴ παράδοσις «ἀναβιβάζει τὴν γλῶσσαν τῆς κοινότητος ἀπὸ τῆς τρίβου ἔνθα ὑποχείριος διέμενεν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, εἰς νομοθετικὴν καὶ φιλολογικὴν περιωπήν . . . Προέβη φωτίζον καὶ εὐεργετοῦν τὸ σωτηριῶδες σύστημα τῆς ποιητικῆς παραδόσεως μέχρι λήξεως τοῦ ὑπὲρ αὐτονομίας ἀγῶνος. Τότε ὅμως ἀντιπερισπασμὸς ἐπέρχεται. Νέηλύς τις ἀρχαιολατρεία, ἐκ Γερμανίας ὁρμωμένη, ἐφαρμόζεται ἐπίκουρος πρὸς τὸν ἐγχώριον καὶ πατροπαράδοτον λογιωτατισμόν. Τῆς δὲ σχολαστικῆς συμμαχίας ὑπερισχυσάσης ἐν Ἀθήναις, ἡ ποιητικὴ καὶ χριστιανικὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ παράδοσις προγράφεται, καταδικάζεται, καὶ ἔκπτωτος κηρύττεται. Ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν ἐσεβάσθησαν οἱ βάρβαροι καὶ ηὐλαβήθησαν εἴκοσιν αἰῶνες, ἡ γλῶσσα τοῦ αἵματος καὶ τῆς θυσίας, στηλιτεύεται ὡς ἀγενὴς καὶ ἀναξιοπρεπής. Ἔκτοτε ὁ δαίμων τοῦ Πανελληνίου ἐσκέπασε τὸ πρόσωπον....»

Τῷ 1854 φάνηκαν τὰ «Σούτσεια». Βιβλίο πολυσέλιδο, τὸ ἔγραψεν, ἢ καλλίτερα, τὸ τίναξε κατὰ πρόσωπον τοῦ Παναγιώτη Σούτσου ὁ Κωσταντῖνος Ἀσώπιος, καύχημα τότε τοῦ Πανεπιστημίου, φημισμένος «πατριάρχης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων». Μέσα στὸ βιβλίον αὐτὸ ὁ αὐτοτιτλοφορημένος «ἀρχηγὸς τῆς νέας Σχολῆς» σκληρότατα γδέρνεται καὶ σχίζεται καὶ δείχνετ' ἕνα τίποτε, γραμματικῶς καὶ μετρικῶς καὶ ποιητικῶς. Ναί μὲν δὲν ἦτο δύσκολο το ξετίναγμα ποιητὴ σὰν τὸ δραματογράφο τοῦ «Μεσσία» καὶ τοῦ «Βλαχάβα»· ναὶ μὲν ἡ κριτικὴ τοῦ Ἀσωπίου δὲν εἶνε λυτρωμένη ἀπὸ κάθε σχολαστικὴν ἦρα, ναὶ μὲν ἀργεῖ πολύ σὲ κάποια δασκαλικὰ ψιλοκοσκινίσματα, κ' εἶν' ἐδῶ περιττόλογη κ' ἐκεῖ χαμοσέρνεται τυφλοδεμένη ἀπὸ τὴν οὐρὰ κάποιου ξένου σοφοῦ, καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ λόγια της δὲν ἔχουν σήμερα νόημα γιὰ μᾶς· ἀλλὰ κ' ἔτσι ἀκόμα δὲν ἔχει εὐκαταφρόνητα χαρίσματα· πολυγνωσία καὶ σύνθεσι μεθοδικὴ καὶ δύναμη πολεμικῆς καὶ φαρμακερὰ ἐπιγράμματα καὶ εἰρωνείας χάρη κ' ἐπιχειρημάτων πλούτη· γιὰ τὴν ἐποχή τους, ἐποχὴ ποῦ οἱ Σοῦτσοι βασίλευαν καὶ δοξάζουνταν, καὶ ἡ δημοτικὴ σὰ λωβιασμένη σπρώχνουνταν μὲ κονταριὲς ἔξω κι ἀπὸ τοὺς ποιητικοὺς ἀκόμα διαγωνισμούς, καθὼς ρητὰ τὸ εἶχε προστάξει ὁ «φιλομουσος» ἀγωνοθέτης Ράλλης, ἡ κριτικὴ τοῦ Ἀσωπίου ἦταν, καθὼς γράφουν, *γεγονός*· μποροῦσε τότε καὶ νὰ τὴν ἀγριοκοίταξαν σὰν ἕνα σκάνδαλο κατὰ τῆς δημοσίας ἠθικῆς. Γιατὶ ὁ «πατριάρχης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων» ἀποκοτοῦσε, τὸ 1854, ὄχι μόνο τοῦ Σούτσου νὰ ποδοκυλᾷ τὴν τέχνη, ἀλλὰ νὰ βρίσκῃ τοὺς στίχους τοῦ Ἐρωτοκρίτου «μαγευτικούς», ν' ἀραδιάζῃ ὀχτάστιχα τοῦ Σολωμοῦ, γιὰ ζεστασιὰν ὕστερ' ἀπὸ τὰ σουτσικὰ κρυολογήματα, νὰ λέῃ πῶς ἀπὸ τὸν Τυρταῖο, μεταφρασμένον ἀπὸ τὸν Κοραῆ, προτιμᾷ τὸν Τυρταῖο μεταφρασμένον ἀπὸ τὸν Τρικούπη, νὰ βρίσκῃ στὰ ποιήματα τοῦ «χυδαιολόγου» Τερτσέτη *κάτι τι* ποῦ δὲ βρίσκεται, λέει, στοὺς «ἀττικωτάτους ἀναμορφωτὰς τοῦ ποιητικοῦ μας λόγου», καί, μ' ἕνα λόγο, νὰ κοροιδεύῃ τοὺς καθαρογλωσσομανεῖς, φαιδρότατα.

Ὕστερ' ἀπὸ εἰκοσιτέσσερα χρόνια «κύκνειον ἆσμα τῆς παρ' ἡμῖν κριτικῆς» ὠνόμασε τὰ «Σούτσεια» ὁ Ἐμμανουὴλ Ροΐδης μέσα στὰ πολύκροτα φυλλάδιά του «Περὶ συγχρόνου κρι-

τικῆς καὶ ποιήσεως». Τοῦ Ἀσωπίου μαθητὴς ὁ Ροΐδης, ὅσο κι ἂν εἶνε ὁ μαθητὴς κριτικώτερος καὶ τελειότερος ἀπὸ τὸν διδάσκαλον. Ἀλλὰ καὶ τὰ δύο του πολύκροτα φυλλάδια καὶ ἡ μελέτη του περὶ Βαλαωρίτη καὶ τὸ κορυφαῖον ἔργο του τὰ «Εἴδωλα», ὅσο κι ἂν τὰ σημαδεύη διαφορετικὰ ἡ προκοπὴ τῆς ἐπιστήμης ἀπὸ τὸ 1854 ὡς τὸ 1877 καὶ ὡς τὸ 1894, συντροφικὰ γνωρίσματα δείχνουν, ὄχι μόνον τὴν κατὰ Σούτσων ἀντιπάθεια καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸ Σολωμὸ καὶ πρὸς τὴν «ποιητικὴν παράδοσιν» τοῦ Ζαμπελίου, ἀλλὰ καὶ μιὰ κάποια φτώχια γνώμης ἐλευθερης καὶ μιὰν ὑπερτροφία γεννημένην ἀπὸ τὰ ξένα *κείμενα*.

«.... Ὁ λησμονημένος λαὸς γυρίζοντας εἰς τὴ φύσι, ἐδιάλυε τὸν σορὸν ὀργανισμὸ τῆς ἀρχαίας φωνῆς, καὶ ἀπὸ τὰ συντρίμματά της, καὶ ἀπὸ ξένα στοιχεῖα, ἐμόρφωνε τὴ νέα, μὲ σιγανὴν ἀδιάκοπη ἐργασία προοδεύοντας, ἕως ὁποῦ ἡ καινούρια μορφὴ ἀνέβηκε κ' ἐκυρίεψε ὅλαις ταῖς τάξες τῆς κοινωνίας....» Πρῶτος ὁ Πολυλᾶς στὰ σοφά του περὶ Σολωμοῦ προλεγόμενα τοῦ 1859 διαλάλησε κριτικώτερα πῶς ἡ γλῶσσα τοῦ λαοῦ εἶνε *μορφώσεως* καὶ *προόδου* ἀπόχτημα. Ἀλλὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ μὲ νευρικὴν ἀνυπομονησία, γλωσσικὸς αἱρεσιάρχης εἶνε καὶ ὁ Πολυλᾶς, αἱρετικὰ διδάσκει βέβαια· ὅμως τί θὰ στοχαστῇ ὁ νευρικὸς αὐτός, μόλις γροικήσῃ καὶ τὸ σάλπισμα τοῦ ὀρθοδόξου Βερναδάκη; Ἁπλῶς ἐδῶ σημειώνω δύο τρία θέματα ἀπὸ ὅσα ξεδιπλώνει ἐκεῖ πλατειὰ καὶ διαλεκτικώτατα. «Ψευδαττικισμοῦ Ἔλεγχος» σελ. 493: «Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐν τῇ δουλείᾳ δὲν ἀπεβαρβάρωσε τὴν γλῶσσαν, τὴν ἀνεγέννησε!» Σελ. 441: «Θὰ εἴχαμεν σήμερον πλήρη καὶ τελείαν γλῶσσαν, ἂν δὲν μᾶς ἔπαιρνε στὸ λαιμό της ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ φιλολογία....» Καὶ παρακάτου: «Ἡ παλαιὰ ἑλληνικὴ ὄνομα κενόν. Ἡ καθαρεύουσα, ἔργον πτωχαλαζονίας». Ὤ, γιατὶ νὰ μὴν εἶνε ὅλη ἡ κριτικὴ καὶ ὅλη ἡ ποιητικὴ ἐργασία τοῦ Μιτυληναίου σοροῦ ἔτσι φωτεινὰ ξεχωριστὴ σὰν ὀλίγα φύλλα ἀποκαλυπτικὰ τοῦ βιβλίου ποῦ μᾶς ἔφερε στὰ φτερά του τὸ 1884;

Ὄχι τόσο ποιοτικὸν ὅσο ποσοτικὸν εἶνε τὸ ξεχώρισμα τοῦ κ. Ψυχάρη ἀνάμεσα στοὺς κριτικοὺς ποῦ ἀράδιασα. Καὶ ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Ταξιδιοῦ» καὶ τῶν «Ἱστορικῶν καὶ γλωσσολογικῶν ζητημάτων» ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ σημάδι ἀρχίζει τὸ τρέξιμο· μόνο πῶς τρέχει σὰν ἀχαλίνωτον ἄλογο· κάθε φραγμὸ καὶ καθ' ἐμπόδιο χτυπάει καὶ πηδάει γιὰ νὰ φτάσῃ στὸ σκοπὸ μιὰν ὥραν ἀρχήτερα, χωρὶς κανένα γύρο, κανέν' ἀργοπόρημα· μόνο πῶς βλέπει ὅλο μπροστά, γι' αὐτὸ καὶ δὲν τὰ βλέπει ὅλα γύρω του· μόνο πῶς ἡ λογική του—λογικὴ τοῦ «ἐπιστημονικοῦ ἰδεαλισμοῦ», καθὼς ἄλλοτε τὴν εἶπα, — κυνηγάει μιὰν ἁρμονίαν ἁπλῆν, αὐστηρὴν καὶ ἀποκλειστική, θεωρίας καὶ ἐφαρμογῆς ποῦ δὲν παραδέχεται κανένα συμβιβασμό. Ἀλλὰ ἡ οὐσιαστικὴ ἰδέα εἶνε, στὰ γενικώτατα, ἡ ἴδια μὲ τῶν ἄλλων, καὶ δὲν τὴν ξεχωρίζει παρὰ τὸ κάτι ἐκεῖνο τὸλοστρόγγυλο καὶ τὸλογεμᾶτο. «Ἡ νεωτέρα λαλουμένη ἑλληνικὴ (πρόκειται περὶ τῆς δημοτικῆς) καὶ τῆς ἀρχαίας διέσωσε πλείστας ἀρετὰς καὶ νέας ἀνέπτυξεν οὐκ ὀλίγας, ὥστε δύναται, φρονῶ, νὰ συγκριθῇ πρὸς πᾶσαν ἄλλην εὐρωπαϊκὴν γλῶσσαν.... Διέσωσε τὴν ἐξαισίαν τῆς ἀρχαίας γλώσσης δύναμιν τοῦ πλάττειν σύνθετα ὀνόματα καὶ ἐπεξέτεινε μάλιστα τὴν ἀρετὴν ταύτην καὶ εἰς τὴν δημιουργίαν νέας συνθέσεως ρημάτων. Οὕτω δὲ ἡ ἐκτενὴς χρῆσις τὸ μὲν τῆς συνθέσεως, τὸ δὲ τῶν παραγωγικῶν καταλήξεων, κατέστησαν τὴν γλῶσσαν ταύτην ἱκανὴν νὰ ἐκφράσῃ πᾶσαν ἐννοίας ἀπόχρωσιν μετὰ σπανίας συντομίας καὶ δυνάμεως. Διὰ δὲ τῶν καταλήξεων τούτων ἀνεπτύχθη καὶ ηὐξήθη ἡ ἐκφραστικὴ δύναμις τῆς γλώσσης.... Τὰς νεωτέρας ἀρετὰς ταύτας καὶ τὰς παραπλησίας κατεφρόνησεν ὁ γραπτὸς ἡμῶν λόγος, τούτου δ' ἕνεκα φαίνεται ἡμῖν ὁ τῶν γνησίων δημοτικῶν ἀσμάτων λόγος ἀνδροπρεπέστερος καὶ εὐρωνότερος, οὐδεμία δ' ἀμφιβολία, ὅτι ἂν σήμερον ἄνδρες ἔχοντες τὰς ἀρετὰς τῶν ἀρχαίων Ἀθηναίων συνέτασσον ἐν τῇ νεωτάτῃ γλωσικῇ φάσει ταύτῃ φιλολογικὰ καλλιτεχνήματα ἀντάξια τῶν ἀρχαίων, αὕτη θὰ καθίστατο ἡ γραπτὴ γλῶσσα τοῦ ἔθνους ὅλου....» Τὰ κηρύττει αὐτὰ («Ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν» Μπὰρτ-Χίρστ *Ἑλληνικὴ γλῶσσα*) ὁ κ. Χατζιδάκης, ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀναγνωρισμένους κ' ἐδῶ καὶ ἀλλοῦ, σοροὺς διδασκάλους τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης. Βάλτε το κήρυγμα τοῦτο στὴν ποιητική μας γλῶσσα· μποροῦσε νὰ τὸ ὑπογράψῃ καὶ ὁ κ. Ψυχάρης.

Κωσταῆς ΠΑΛΑΜΑΣ

ΧΕΙΝΟΠΩΡΙΑΤΙΚΟ ΠΑΡΑΠΟΝΟ

Ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ ἡ Μαρία μ' ἀπαράτησε γιὰ νὰ πάει δὲν ξέρω σὲ ποιὸ ἄλλο ἀστέρι – σὲ σένα Ὠρίων, σὲ σένα Ἀλταίρ, ἢ σὲ σένα τάχα πράσινη Ἀφροδίτη; — τὴν ἐρημιὰν ἀγάπησα πάντα. Καὶ τί μέρες ἀλάκερες πῶχω περασμένες μονάχος μὲ τὸ γάτο μου. Μὲ τὸ *μονάχος* θέλω νὰ πῶ δίχως κανένα ὄν μὲ σάρκα, κι ὁ γάτος μου ἕνας σύντροφος μυστικὸς εἶναι, πνεῦμα εἶναι. Ἔτσι λοιπὸν μπορῶ νὰ πῶ πῶς πέρασα πολλὲς μέρες μονάχος μὲ τὸ γάτο μου, καὶ μονάχος μ' ἕναν ἀπ' τοὺς στερνοὺς συγγραφεῖς τῆς Λατινικῆς παρακμῆς· γιατί ἀπὸ τότες ποῦ δὲν ὑπάρχει πλέον τὸ λευκὸ πλάσμα, τρελλὰ καὶ παράξενα μὲ σέρνει τὸ κάθε τί ποῦ παρασταίνει τὸ χαμό. Ἔτσι κι ἀπ' ὅλον τὸ χρόνο, τὶς στερνὲς χαύνες μέρες τοῦ καλοκαιριοῦ ποῦ φέρνουν τὸ χεινόπωρο ἀγαπῶ, καθὼς καὶ νὰ βγαίνω περίπατο, τὸ βράδυ μοῦ ἀρέσει, τὴν ὥρα ποῦ ὁ ἥλιος, πρὶν νὰ σβύσει, ξαποσταίνει μὲ χαλκοκίτρινες ἀχτῖνες στοὺς σταχτεροὺς τοίχους, μὲ χαλκοπόρφυρες ἀχτῖνες στὰ τζάμια. Τὸ ἴδιο κ' ἡ φιλολογία ποῦ εὐφραίνει κάπως τὸ πνεῦμα μου, ἡ ψυχομαχοῦσα ποίηση τῶν στερνῶν στιγμῶν τῆς Ρώμης θὰ εἶναι· μὰ τόσο μόνον ὅσο ἡ ξαναγεννήτρα πνοὴ τῶν Βαρβάρων δὲν τὴ σιμώνει κι ὅσο δὲ συλλαβίζει τὰ παιδιάτικα Λατινικὰ τῶν πρώτων πρώτων χριστιανικῶν χρόνων.

Ἔτσι, βυθίζοντας τὸ χέρι στὴ γοῦνα τοῦ καθαροῦ ζώου, διάβαζα ἕνα ἀπὸ τάγαπημένα αὐτὰ ποιήματα (ποῦ τὸ ρκιασίδι τους μὲ μαγεύει περσότερο ἀπὸ τὴ ρόδινη σάρκα τῆς νιότης) ὅταν ἄξαφνα ἕνα ὀργανέτο ἀντήχησε κάτου ἀπ' τὸ παράθυρό μου ἄτονα καὶ μελαγχολικά. Ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο μὲ τὶς λεύκες, ποῦ τὰ φύλλα τους καὶ τὴν ἄνοιξη ἀκόμα σκυθρωπὰ μοῦ φαίνονται, ἀπὸ τότες ποῦ στερνὴ φορὰ πέρασε ἡ Μαρία μὲ λαμπάδες ἀπὸ κεῖ. Ὦ τὄργανο τῶν θλιμένων! Τὸ πιάνο σπίθες πετάει, τὸ βιολὶ φῶς δίνει στὶς ξεσκισμένες χορδές, ὅμως τὸργανέτο τοῦ δρόμου μέσα στὸ λυκαυγὲς τῆς θύμησης μ' ἔσυρε σὲ ἀπελπισμένα ὀνείρατα. Ὦ! γιατί ἐκεῖ ποῦ ἕνας σκοπὸς συνειθισμένος φαιδρὰ μουρμούριζε μὲς στὸν ἀγέρα, ἐκεῖ ποῦ ἕνα τραγούδι παλαιό, χυδαῖο τραγούδι σκόρπιζε τὴν εὐθυμία μὲς στὶς γειτονιές, ὡς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς μου ἔφτανε ἡ ἐπωδή του κι ὡσὰν καμιὰ μπαλλάντα ρωμαντικὴ μ' ἔκαμε νὰ λιώσω στὰ δάκρυα; Κι ἀργὰ καὶ λίγο λίγο ὅλη τὴν ἐστράγγιξα κ' ἕνα σολδὶ νὰ ρίξω δὲ βγῆκα στὸ παράθυρο, ἀπὸ φόβο μὴν ταραχτῶ κι ἀπὸ φόβο μὴν ἰδῶ πῶς τὸργανέτο δὲν τραγουδοῦσε μονάχο του.

(Στέφανος Μαλλαρμέ)

*

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Κώστα Πασαγιάννη: **«Μοσκιὲς»** διηγήματα, 1898.

Ἀπὸ τὰ «Πρῶτα Παραμύθια» ὡς τὶς «Μοσκιές», τὰ νεώτερα διηγήματα τοῦ κ. Πασαγιάννη, φανερὰ εἶνε τὰ σημάδια τοῦ προοδευτικοῦ δρόμου· στὰ πρῶτα ἡ Τέχνη μόλις κάπου ξεχωρίζει ἀπὸ τὴ λαογραφία· στὰ δεύτερα ἡ λαογραφία εἶνε ἡ πέτρα, ἡ Τέχνη εἶνε τἀνάγλυφο ποῦ ξεφεύγει, μὰ δὲν ἐχώρισεν ἀκόμα ὁλόκληρο ἀπὸ τὴ σκλαβιὰ τῆς πέτρας, γιὰ νὰ τὴν ὑποτάξῃ, καὶ νὰ σχηματίσῃ τὸ ἄγαλμα. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἁπλὸν ἀκόμα καὶ μισοκάμωτον ἔργο πόσον εἶνε λιγερὸ καὶ ζωηρό, καὶ πῶς ξέρει νὰ τὴν προμηθεύεται τὴν πέτρα του ὁ τεχνίτης ἀπὸ λατομεῖα πλούσια! Ὁ κ. Πασαγιάννης πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὶς ἰδέες κυνηγᾶ τὰ πράγματα· καὶ μήπως τῶν ἰδεῶν δὲν εἶνε κ' ἐκεῖνα εἴδωλα, ὅσο κι ἂν εἶνε ὠχρὰ καὶ μισά; Δὲ φιλοδοξεῖ παρὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ζωγράφος νὰ εἶνε. Καὶ φέρνει στὴ γλῶσσά του ὅσα βλέπει γύρω του· ἀλλὰ δὲ θέλει νὰ βλέπει παρὰ τὰ πλατειὰ ἀκαλλιέργητα σύνολα, ποῦ ζοῦνε μὲ τυφλὲς καὶ μεγαλόπρεπες ὁρμές· τὰ δυσκολανέβατα βουνὰ μὲ τὰ λαγκάδια καὶ τὶς ρεμματιές· τὸν ἀγράμματο λαὸ μὲ τὰ τραγούδια του καὶ τὶς ἱστορίες του· τέλος ὅ,τι λέγεται *Φύσις*. Δὲν ὑπολείπεται παρὰ βαθειὰ νὰ νοιώσῃ τῆς φύσεως αὐτῆς τὴ δυσκολοεξήγητη γλῶσσα. Ὅσο γιὰ τὴ γλῶσσα τὴ δική του ὁ συγγραφεύς, τὴν κατέχει, παρμένη ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ λαοῦ, καὶ τὴ μεταχειρίζεται πλούσια· ξέρει τὴ δύναμη τῶν πρωτάκουστων ἐπιθέτων μὲ τὰ λαμπρὰ χρώματα καὶ τῶν ζωντανῶν ὀνομάτων μὲ τὰ νεῦρα· ξέρει πῶς κ' ἡ πεζογραφία, χωρὶς τὴν τάξη τοῦ ρυθμοῦ, δὲν ἀξίζει γιὰ τὴν Τέχνη. Εἶναι ἀλήθεια πῶς καμμιὰ φορὰ δείχνει μιὰ ὑπερτροφία περιγραφικὴ δυσάρεστη γιὰ πράγματα ποῦ μιὰν ἁπλῆ γραμμὴ θὰ τὰ ξεσκέπαζε καλλίτερ' ἀπὸ τοῦ χρώματος τὸ παραφόρτωμα· καὶ καμμιὰ φορὰν πάλι τῶν περιόδων ἡ θριαμβευτικὴ πομπὴ δὲ φτάνει νὰ σκεπάσῃ τὴ φτώχια τοῦ ἀντικειμένου ποῦ πανηγυρίζεται. Οἱ «Μοσκιὲς» μᾶς λένε τί μπορεῖ ὁ τεχνίτης των νὰ κάμῃ, τί δὲ μπόρεσεν ἀκόμα, καὶ τί θὰ μπορέσῃ. Ὁ «Ἀρχιφύλακας» εἶνε ἀπὸ τὰ τέλεια μικροτεχνήματα τοῦ πραγματισμοῦ· ἕνα συνειθισμένο περιστατικὸ γιὰ ρεπορτάζ, ὑψωμένο, μὲ μόνο τὴν φραστικὴ τάξη καὶ τὴν ὁρμή, σ' ἕνα κόσμο τέχνης· καὶ χωρὶς νἄχῃ μήτε τὴν τραγικὴ πρωτοτυπία τοῦ «Σφαχτοῦ», μήτε τὴν ψυχὴ τοῦ «Μακελλειοῦ». Ταιριάζει τοῦ κ. Πασαγιαννη μὲ τὰ πολύτιμα ὑλικὰ ποῦ κατέχει νὰ χτίσῃ ἀγνάντια στὰ σπιτάκια του, κ' ἕνα μέγαρο.

Γιάννης Καμπύσης: **Τὸ δαχτυλίδι τῆς μάνας** 1898

«... Ἔργα ἑνὸς ἀγνώστου στὸ λεγόμενο θεατρικὸ κόσμο καὶ στὸ σύλλογο τῶν «δραματικῶν συγγραφέων», δὲν εἶνε σὲ *ἰάμβους* γραμμένα, μήτε τραγωδίες· ὑπόθεση καλὰ-καλὰ δὲν ἔχουν· ἡ γλῶσσα τους εἶνε χυδαία· τὰ πρόσωπά τους ἄρρωστα· κάθαρση δὲν τὰ δυναμώνει κ' ἴσως δὲν ἔχουν καὶ λύση...»

Ὅταν διάβασα τοῦτα, γραμμέν' ἀπὸ τὸν κ. Καμπύση στὴν ἀγγελία τοῦ τυπώματος τοῦ «Μυστικοῦ τοῦ γάμου» καὶ τῆς «Φάρσας τῆς ζωῆς», τῶν πρώτων δραματικῶν ἔργων του, ἐδῶ καὶ δύο χρόνια, εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου, χωρὶς καλὰ νὰ ξέρω τὸ γιατί: Βέβαια· ὁ νέος αὐτὸς κι ὁ ἄγνωστος δὲν εἶνε δραματογράφος τοῦ γλυκοῦ νεροῦ· καὶ δὲ γελάστηκα. Δὲν ξεχνῶ τὴν τραγικὴ φρίκη ποῦ μοῦ προξένησεν ἡ «Φάρσα τῆς ζωῆς» μέσα στὴ σκηνική της ἁπλότητα καὶ τὴ γύμνια της τὴν παθολογική, μήτε τὸ βαθὺ ἔλεος ποῦ μοῦ γέννησεν ἡ «Μὶς Κουζλεῦ» μὲ τὴν περίπλοκη καὶ τόσο ἀνθρώπινη ψυχολογία της, μὲ τὴ μυστική της ποίηση, μὲ τὴν συγκρατημένη τέχνη της, μήτε τὴν ὑψηλὴν ἡδονὴν ἀπὸ τὸ «Δαχτυλίδι τῆς μάνας» ποῦ θαυμαστὰ φανερώνει τὴν τόσο παραγνωρισμένη σ' ἐμᾶς ἐδῶ ἀλήθεια: Τὸ ποίημα μπορεῖ νὰ μὴν εἶνε δρᾶμα· τὸ δρᾶμα δὲ μπορεῖ νὰ μὴν εἶνε ποίημα. Ὁ κ. Καμπύσης ὅσο νέος εἶνε ἄλλο τόσον ὥριμα στοχάζεται τὴν Τέχνη· μόνο σ' αὐτὴ πιστεύει, καὶ μόνο τὴν καλλιτεχνική του συνείδηση γροικᾷ. Αἰσθάνεται τὴν ἄπειρη τραγικότητα τῶν φυσικῶν νόμων ποῦ σκληρότατοι βαραίνουν ἀπάνου μας· ξέρει πῶς ἡ δραματικὴ λαχτάρα δὲν εἶν' ἐκείνη ποῦ βγαίνει ἀπὸ τὰ ξαφνικὰ καὶ διπλαπάνωτα περιστατικά. κι ἀκόμα δὲν εἶν' ἐκείνη μοναχὰ ποῦ βγαίνει ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τ' ἀντιχτυπήματα τῶν λεγομένων *χαρακτήρων*, τῶν μονοκόμματων, εἴτε στὸ καλό, εἴτε στὸ κακό. Ξέρει, σύμφωνα μὲ τὴ νέα ψυχολογία, πῶς τὸ μεγάλο ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου εἶνε πλασμένο ἀπὸ χίλια, διαφορετικὰ τόνα μὲ τάλλο, ἐγώ, συνειδητὰ καὶ ἀσυνείδητα, καὶ πῶς ὁ ἄνθρωπος ὁ χιλιοπρόσωπος κι' ὁ ἀναποφάσιστος μπορεῖ νὰ εἶνε σκηνικὸς ἥρως σὰν ἕναν Ὀρέστη λ. χ. ἢ σὰν ἕνα Σίδ. Ξέρει πῶς κ' ἡ πλέον ἥσυχη κ' ἡ πλέον καθιστικὴ ζωὴ μπορεῖ νὰ εἶνε δρᾶμα πλέον πολυκύμαντο ἀπὸ τὰ συμβάντα ἑνὸς Σεβὰχ Θαλασσινοῦ. Γιὰ ὅλ' αὐτὰ τὰ γνωρίσματα τοῦ κ. Καμπύση, τὸν περιφρονοῦν ἐδῶ, ἢ τὸ πολὺ πολὺ τοῦ κάνουν τὴ χάρη νὰ μὴ τὸν διαβάζουν· καὶ γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε ἄδικοι, ἂς ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ ποιητὴς τῶν «Κούρδων» καὶ τοῦ «Μυστικοῦ τοῦ γάμου» εἶνε ἀχώνευτος ὄχι τόσο γιὰ τὴν τέχνη του ὅσο γιὰ τὴ γλῶσσα του. Ἡ ἀρετὴ τοῦ λόγου τοῦ κ. Καμπύση, ἐμπνευσμένου ἀπὸ τὴ νέα γλωσσικὴ συνείδηση ποῦ μᾶς ἔφερε τὸ «Ταξίδι» τοῦ κ. Ψυχάρη, εἶνε ὁ σεβασμὸς πρὸς τὴν βαθύσαρκη κι ὄχι τὴν ξώδερμην ἀλήθεια τῆς ζωῆς, καὶ μιὰ προσπάθεια σφιχτοδεσίματος Τέχνης κ' Ἐπιστήμης. Κι ἂν θέλῃ νὰ τοῦ βρῇ κανεὶς ψεγάδια τοῦ λόγου αὐτοῦ, θὰ τοῦ τὰ βρῇ σὲ κάτι τι τραχὺ καὶ ἀλύγιστο, φερμένο ἀπὸ αὐτὸ τὸ πάρα πολὺ ἀντικειμενικὸ προσήλωμα σὲ μιὰν ἀρχήν, ὅσο κι ἂν εἶνε σωστή, καθὼς καὶ κάποτε σὲ κάποιον ὠμό, σὰν πρόχειρο μεταχείρισμα τῆς σχολαστικῆς γλώσσας, ἐκεῖ ποῦ θὰ χρειάζουνταν κάποιο ξανάπλασμα, ὄχι ἁπλὸ μετάφρασμα. Καὶ τὰ δράματα τοῦ κ. Καμπύση δείχνουν αὐτὴ τὴν ἀντίθεσιν: ἡ τέχνη του, εἶνε περισσότερο γιὰ τὴ μοναχικὴ μελέτη, παρὰ γιὰ τὸ θέατρο· καὶ ἡ γλῶσσα τους εἶνε περισσότερο γιὰ νὰ τὴν ἀκοῦς, παρὰ γιὰ νὰ τὴ διαβάζῃς. Ἀλλ' ὁ ποιητὴς των ὅλο καὶ μπροστὰ τραβάει, ὅλο κι ἀνεβαίνει· εἶνε λιγάκι σὰν τὸν ἥρωα τοῦ «Δαχτυλιδιοῦ τῆς μάνας»· τὸν Ἥλιο θέλει ν' ἀντικρύσῃ καὶ θὰ τὸ κατορθώσῃ.

Παύλου Νιρβάνα **«Ἀπὸ τὴν Ζωὴν καὶ ἀπὸ τὴν Φύσιν** 1898

Δὲ θυμοῦμαι τόνομα τῆς ἀρχαίας πηγῆς ποῦ πήγαιναν καὶ λούζονταν καὶ ξαναποχτοῦσαν τὰ νιάτα· ἀλλὰ θαρρῶ πῶς μποροῦσε νὰ βαφτισθῇ μὲ τόνομά της τὸ πρῶτο, μεστογέννητον ὅμως, βιβλίο τοῦ Παύλου Νιρβάνα. Μέσα σ' αὐτὸ ξαναν θίζουν καὶ παίρνουν μιὰν ἀπάντεχη νεότητα εἴδη τοῦ λόγου μαραμένα, ξεπεσμένα· εἴμαστε μάρτυρες ἑνὸς γενναίου ἀνεβάσματος· καὶ κάπου κάπου ξαγναντεύομεν ἕνα Θαβώρ. Ἀπὸ δημοσιογραφικὰ χρονικά, καὶ ἀπὸ σκίτσα ὁδοιπορικὰ καὶ ἀπὸ περιγραφικὰ σημειώματα, καὶ ἀπὸ τὴν θλιβερώτατην actualité τοῦ πολέμου, καὶ ἀπὸ κάποια παραμύθια μυστηριώδη, καὶ δὲν ξεύρω ἀπὸ τί ἄλλο, ἀπὸ τὸ μωσαϊκὸν αὐτὸ πρόβαλεν ἕνα ἁρμονικὸ καλλιτέχνημα. Ἀλλὰ τὰ δημοσιογραφικὰ χρονικὰ εἶνε τὰ «ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν», ὅπου τὰ πρόχειρα καὶ ταὐτοσχέδια, ὅπου τὰ στερεότυπα κλωθογυρίσματα τῆς χρονογραφικῆς πένας κάνουν τόπο σὲ κάποιο ἄλλο κοίταγμα, σὲ κάποιο ἄλλο ζωγράφισμα τῆς γύρω μας ζωῆς ἀπὸ μάτι καὶ χέρι ἑνὸς τεχνίτη φιλοσόφου. Καὶ τὰ ὁδοιπορικὰ σκίτσα εἶνε ὁ «Αἶνος» καὶ ἡ «Ναυτικὴ ζωή», ὅπου ἡ θάλασσα, τὸ βουνὸ καὶ τὸ δάσος, τὰ πράγματα καὶ τὰ πρόσωπα, ἡ φύσις καὶ ἡ ζωή, δὲ μᾶς παρουσιάζονται σὰ φωτογραφικὰ clichés, ἀλλὰ σὰ *μοτίβα* γιὰ τὸ ξετίλυγμα μουσικῶν σκέψεων. Καὶ ἡ μουσικὴ αὐτὴ παίρνει μιὰν ὀνειρεμένη χάρη στὴν τριλογία τῶν Μυκηνῶν, τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τῆς Ὀλυμπίας· ὅσοι θὰ πρόσμεναν ἐκεῖ νὰ διαβάσουν τὶς συνειθισμένες περιγραφές, μαγειρευμένες ἀπὸ πληροφορίες ἀρχαιολογικῶν ἐγχειριδίων καὶ ἀπὸ χαριτολογίες τῶν nouvelles à la main μέσα στὴ σάλτσα τῆς λεγομένης «ρεούσης γλώσσης», δὲν ἔχουν λόγους βέβαια νὰ εὐχαριστηθοῦν· ἀλλὰ καὶ ὅσοι πάντα κυνηγοῦν τὴν ὠμορφιὰ τοῦ καθαροῦ καὶ τοῦ στρογγυλοῦ μὲ τὰ χυτηπτὰ χρώματα καὶ τὰ περιωρισμένα σχήματα, ὅσοι παντοῦ καὶ πάντα θέλουν νὰ λέγεται ἡ σκάφη σκάφη καὶ τὰ σῦκα σῦκα, κάπως θαγρίεψαν κι αὐτοί. Μόνον ὅσοι αἰσθάνονται καὶ τὴν ἄφραστην ὠμορφάδα ποῦ «σκορπᾷ ἕνα ἀργυρὸν σεληνόφως εἰς τὰ κύματα ἀπὸ τὸν συννεφώδη οὐρανόν, ὅπου ὁ δίσκος τῆς σελήνης κρύπτεται ὑπὸ τὴν διαφανῆ ἀράχνην τῶν συννέφων», θὰ χαιρετίσουν, διαλεχτὸ τεχνίτη τῆς ἄφραστης αὐτῆς ὠμορφάδας, τὸν Παῦλον Νιρβάναν μὲ τὴ φαντασία τὴ θρεμμένη ἀπὸ τὰ σοφὰ βιβλία κι ἀπὸ τὰ μεθυστικὰ ὄνειρα, μὲ τὴν τέχνη ποῦ φτερουγίζει ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τὴν ἀκριβόλογην οὐσία στὸν γαλανὸν ἀέρα τῆς λύρας· μὲ τὴν ἀκανόνιστη γλῶσσα ποῦ ἔχει κάτι σὰν τὸ τρίκλισμα τοῦ μεθυσμένου, καὶ κάτι σὰν τὸ βιβλικὸν ὕρος τοῦ «Ἄσματος τῶν Ἀσμάτων».

Κ. Π.

Υ. Γ. Στὸ ἀκόλουθο φύλλο τὸ «Μυθιστόρημα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς» μερικὰ λόγια γιὰ τὸ τελευταῖο Βιβλίο τοῦ κ. Ψυχάρη «*Τὸ νεῦρο τοῦ Γιαννίρη*».

Κ. Π.

ΤΑ ΘΕΑΤΡΑ

Ἡ θεατρικὴ Ἐποχή. Ἡ θεατρικὴ Ἐποχὴ ποῦ ἄρχισε τὸν Μάϊον καὶ ἐτελείωσε τὸν Ὀκτώβριον—ὅπως καθιερώθηκε πλέον ἀπὸ τὸ κλίμα τῶν Ἀθηνῶν,—δέν μας ἄφησε εὐχαριστημένους. Οὔτε νέοι συγγραφεῖς ἐπαρουσιάσθηκαν, οὔτε κἂν οἱ παλαιοὶ ἐπαρουσίασαν τίποτα νέον καὶ ἄξιον προσοχῆς. Τὰ ἔργα ποῦ εἴδαμεν, εἰμπορεῖ νὰ ὀνομασθοῦν νέα, μόνον γιατί φέτος πρώτη φορὰ ἀνεβάσθηκαν στὴ σκηνή· ἀλλὰ τὸ νέον ἐκεῖνο, τὸ καθαυτὸ *νέον*, ποῦ ζητεῖ καὶ προσέχει ἡ φιλολογικὴ κριτική, εἰς κανένα, ἀπ' αὐτὰ δὲν ἐφάνηκε. Ἴσως, ἂν δειχθῇ κανένας ὀλιγώτερο αὐστηρός, εἰμπορεῖ νὰ ἐξαιρέσῃ ἕνα ἢ δύο, ὄχι ἐπιτυχημένα βέβαια, ἀλλὰ ποῦ νὰ μαρτυροῦν μίαν κάποιαν τάσιν ἀπὸ μέρος τῶν συγγραφέων των πρὸς ἐργασίαν πλέον νεωτεριστικήν, πλέον θετικὴν καὶ ἀληθινήν. (Καὶ γιὰ νὰ ἐξηγηθῶ καλλίτερα, μία κάποια προτίμησι γιὰ τὸ σύγχρονο δρᾶμα ποῦ ἐφάνη καὶ φέτος, καὶ ἡ ἐξορία, ἡ ὁριστικὴ καθὼς φαίνεται, τῆς τραγῳδίας μὲ τοὺς κρύους ἐκείνους ἰάμβους, εἰμπορεῖ νὰ θεωρηθῇ ἐπιτέλους ὡσὰν ἀμυδρότατο φῶς ἐλπίδας μέσα στὸ θεατρικό μας σκοτάδι.) Ὅλα τὰ ἄλλα ὅμως ἦταν ἔργα τῆς παραδόσεως καὶ τῆς συνταγῆς, ἔργα τῆς *ρουτίνας*, βιομηχανικὰ παρὰ φιλολογικά, ποῦ μάλιστα οὔτε καὶ τὸ προτέρημα νὰρέσουν εἰς τὸν χυδαῖον κόσμον, δὲν εἶχαν τὰ δύστυχα! Εἶνε πραγματικῶς ἀξιοπαρατήρητον, ὅτι κανένα ἀπὸ τὰ ἔργα τῆς Ἐποχῆς *δὲν ἐστάθηκε στὴ σκηνή*,—ὅμως συνειθίσαμε νὰ λέμε γιὰ τὴ θεατρικὴ ἐπιτυχία· — καὶ μιὰ πολύπλοκη φάρσα ἀκόμη, ποῦ ἐνθουσίασε ὅλους σχεδὸν τοὺς κριτικοὺς τοῦ καθημερινοῦ Τύπου,—ἄγνωστον τὸ γιατί—μονάχα εἰκονικὴ ἐπιτυχία ἐπαρουσίασε. Δύο ξένα ἔργα ἐτράβηξαν ἀληθινὰ καὶ σταθερὰ τὸ κοινόν: μιὰ ἀγγλικὴ φάρσα, ἐλαφρὴ ἀλλὰ χαριτωμένη, ἡ *Θεία τοῦ Καρόλου*, καὶ ἡ περίφημη *Τιμὴ* τοῦ γερμανοῦ Σούντερμαν, ποῦ ὅλοι τὴν ἐθαύμασαν, πολλοὶ τὴν ἐσυζήτησαν καὶ κανένας δὲν τὴν ἐκατάλαβε. Στὴν πρώτη παράστασι ὁ κ. Α. Κουρτίδης ὡμίλησεν ἀπὸ τὴ σκηνὴ γιὰ τὸ ἔργο καὶ γιὰ τὸν συγγραφέα του. Ἦταν ἡ δεύτερη θεατρικὴ ὁμιλία ποῦ ἐγίνετο εἰς τὸν τόπον μας, ἀφότου, γιὰ πρώτη φορά, ὁ ὑποφαινόμενος ὡμίλησεν ἀπὸ τὴ σκηνὴ γιὰ τὸν Ἶψεν, στὴν πρώτη παράστασι τῶν *Βρυκολάκων*.—Ὁ *Ἀλληλούϊας*(;) τοῦ ἰταλοῦ Πράγκα, ἔργο πολὺ ἀδυνατότερο καὶ ἀπὸ τὴν *Τιμή*, ἐδόθηκε μονάχα τὶς τελευταῖες ἡμέρες τῆς Ἐποχῆς καὶ γι' αὐτὸ ἴσως δὲν ἐκίνησε τὴν προσοχή. Ἐξαναπαίχθηκαν καὶ οἱ *Βρυκόλακες* τοῦ μεγάλου Νορβηγοῦ· ἡ πικρὰ πεῖρα ὅμως ἐδίδαξε πῶς ἡ παράστασι τέτοιων ἔργων, μάλιστα μπροστὰ στὸ κοινὸν τῶν θερινῶν μας θεάτρων, εἶνε μία μεγάλη βεβήλωσι τῆς Τέχνης, καὶ τίποτα λιγώτερο.

Δὲν μοῦ φαίνεται καθόλου παράξενο, ὅτι καὶ οἱ ἠθοποιοί μας ἔκαμαν φέτος τὴν ἴδια φιγούρα μὲ τοὺς συγγραφεῖς. Οὔτε νέοι καλλιτέχναι ἐπαρουσιάσθηκαν, οὔτε οἱ παλαιοὶ ἐπαρουσίασαν τίποτα *νέον*, μὲ τὴν ἔννοια ποῦ ἐδώσαμε στὴ λέξι παραπάνω, ποῦ μιλούσαμε γιὰ τοὺς συγγραφεῖς. Ὅλοι ἐξακολούθησαν νὰ τρίβουν *τὸ τετριμμένον*, καὶ καμμιὰ πρόοδος ἀπὸ μέρος των δὲν ἐχαρακτήρισε τὴν Ἐποχή. Τὸ λυπηρὸν εἶνε, ὅτι κ' ἐκεῖνοι ποῦ μᾶς ἔκαμαν ἄλλη φορὰ νὰ ἐλπίσουμε τῆς ὡραιότερες ἐλπίδες, ἄρχισαν νὰ παρακμάζουν πρὶν νὰ ἠμπορέσουν καθόλου νὰ τῆς πραγματοποιήσουν, μέσα στὸ θεατρικὸ αὐτὸ χάος καὶ στὴ στασιμότητα. Δυστυχῶς στὴν Τέχνη, ὅσον ἐργάζεται κανένας, ὅσον φαίνεται, δὲν ἠμπορεῖ νὰ μείνῃ στάσιμος γιὰ πολὺν καιρόν, χωρὶς ζημία. Ἢ θὰ προδεύῃ, ἢ θὰ παρακμάζῃ,—μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει. Ὁ κ. Τμηματάρχης ἔξαφνα, εἰμπορεῖ νὰ μείνῃ χρόνια στὴ θέσι του, χωρὶς νὰ γίνῃ κ. Ὑπουργός. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως ποῦ δὲν ἀνέβηκε στὴν ὑψηλότερη θέσι ποῦ ἦταν μπροστά του, χάνει καὶ κείνη ποῦ εἶχε, καὶ γυρίζει στὴν πρώτην ἀνυπαρξία.

Ἴσως ἡ κατάστασι, ὅπως τὴν ἐπαρουσίασα σκοτεινή, νὰ μὴν εἶνε καὶ σὲ τέτοιο βαθμό. Δὲν εἶνε τόσο ποῦ μᾶς λείπουν καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα, ὅσο ποῦ δὲν ξέρουμε, αὐτὰ ποῦ ἔχουμε, νὰ τὰ κυβερνήσουμε μὲ σύστημα καὶ νὰ τὰ διευθύνουμε μὲ σκοπό. Καὶ γιὰ νὰ φέρω δυὸ παραδείγματα μονάχα, δέν σας φαίνεται πῶς ὁ Παντόπουλος, μὲ τὴν ὑποκριτικὴ δύναμι ποῦ ἔχει, θὰ ἦταν ἱκανὸς νὰ μας δώσῃ καὶ ἀληθινὲς καλλιτεχνικὲς ἀπολαύσεις, ἂν ἤξερε καλλίτερα τί πρέπει νὰ παίζῃ; Καὶ θὰ ἦταν ἔτσι στεῖρα αὐτὴ ἡ θεατρικὴ Ἐποχή, ἂν εἴχαμε διεύθυνσι θεάτρου ἱκανὴ νὰ διαβάσῃ, νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ νὰ μας παρουσιάσῃ ἔργα, π. χ. σὰν τὸ *Δαχτυλίδι τῆς Μάνας*, ποῦ ἐτυπώθηκε—δυστυχῶς μόνο ἐτυπώθηκε—φέτος;

Αὐτὰ ὅμως εἶνε ὄνειρα, καὶ ἴσως γιὰ πολὺν καιρὸ θὰ μείνουν ὄνειρα, μολονότι φέτος ἴσα-ἴσα ἐδόθηκε ἡ ἐλπίδα πῶς θἀνοίξῃ γρήγορα ἕνα Βασιλικὸν Θέατρον καὶ θὰ συγκεντρώσῃ σὲ σύστημα ἠθοποιοὺς καὶ συγγραφεῖς ἡ διεύθυνσι τοῦ κ. Ἀγγέλου Βλάχου. Ἂν εἶνε ἀλήθεια, — γιατὶ ὑπάρχουν πολλοὶ ποῦ ἀμφιβάλλουν ἀκόμα — καὶ ἂν θὰ ἐκτιμηθοῦν τότε τ' ἀληθινὰ καλλιτεχνικὰ στοιχεῖα τοῦ τόπου, ἢ ἂν θὰ παραρριχθοῦν καὶ θὰ περιφρονηθοῦν ἀκόμη χειρότερ' ἀπὸ τόρα,—γιατὶ κι' αὐτὸ ὑπάρχουν πολλοὶ ποὺ τὸ φοβοῦνται,—εἰς ὅλα θὰ μας ἀπαντήσῃ τὸ μέλλον.

Γρ. Ξ.

Ο ΞΕΝΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Στέφανος Μαλλαρμέ. Ἡ σύγχρονη ποιητικὴ γενεὰ τῆς Γαλλίας ἀκόμα κλαίει τὸ θάνατο τοῦ Στεφάνου Μαλλαρμὲ ποῦ ἀφίνει δυσκολοπλήρωτο κενὸ στὴ νεώτερη ποίησι. Ὁ Μαλλαρμὲ λογιέται ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς δασκάλους τῆς σημερινῆς γενεᾶς κι ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀξιόλογους ποιητὰς τοῦ αἰῶνος. Μὲ τὸ περιστατικὸ τοῦ θανάτου του πολλὰ καὶ διαφορετικὰ γράφτηκαν καὶ γράφονται ἀκόμα. Ἀπὸ ἕνα χαρακτηριστικότατο ἄρθρο τοῦ Ἀνρὶ Ντὲ Ρενιέ, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους σημερινοὺς ποιητὰς τῆς Γαλλίας, γιομάτο βαθειὰ παρατήρησι καὶ εὐγλωττία, ὡς εἶδος ἀπολογία τοῦ χαμένου δασκάλου, παίρνομε τὰκόλουθα:

«Ὁ Μαλλαρμὲ εἶταν στὴν ἐποχή μας ἡ πιστὴ καὶ τέλεια παράταση τοῦ ποιητή, ἂν γνώρισμα τοῦ ποιητὴ εἶναι ἡ ἀποκλειστικὴ ἀναζήτησι τῆς Ὀμορφιᾶς καὶ τῆς Ἀλήθειας. Μιὰ τέτοια δοξα βέβαια δὲν ἐνδιαφέρει ἀμέσως τὸ κοινό, εἶναι ὅμως καμωμένη ἀπὸ τὴν ἱκανοποίησι τῶν λίγων καὶ μένει ἀδιάφορη γιὰ τοὺς πολλούς. Τὸ ἔργο τοῦ Μαλλαρμέ, ὅλως διόλου

σπάνιο καὶ ἐξαιρετικό, προωρισμένο γιὰ τὴν πλέον λεπτὴ κριτικὴ καὶ τὴν πλέον λεπτολογημένη ἐξέταση χάνει στὴν ἐκτίμηση τῆς στιγμῆς καὶ στὴν ἀναρμοδιότητα τοῦ τύπου καὶ τοῦ κοινοῦ. Ἡ κοινὴ γνώμη βάζει στὴ ζυγαριὰ ὡς ἀντίβαρο τῆς σύνθετης ἰδέας του τὰ ἐπιχειρήματα μιᾶς στοιχειώδους λογικῆς. Οἱ βιομήχανοι τῶν ἐπιφυλλίδων θέλουν νὰ ἐκτιμήσουν αὐτὸ τὸ μυστηριῶδες ἐμπόρευμα, ἐνῷ ἀπεναντίας γιὰ ἕναν τέτοιον ποιητὴ καὶ γιὰ ἕνα τέτοιο ἔργο θὰ χρειάζονταν, μιὰ ἐποχή, ἂν μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, κάπως Βυζαντινή, μιὰ μόρφωση λεπτὴ ὥς τὴ σοφιστικὴ καὶ δειλὴ ὡς τὴν εὐλάβεια. Δὲν ὑπάρχει, θαρρῶ, δεύτερο παράδειγμα, ἑνὸς τέτοιου ἐρεθισμοῦ, εἴκοσι σωστὰ χρόνια, ἐναντίον ἑνὸς ἀνθρώπου, ἀπομονωμένου στὸνειρό του. Αὐτὸς ὁ πλέον ὀνειρώδης καὶ θεωρητικὸς ποιητὴς γνώρισε τὸν πιὸ μεγάλο θόρυβο τοῦ ὄχλου. Τὰ καθαρὰ καὶ διακριτικὰ ἀριστουργήματά του ὡσὰν νὰ εἶταν ἀπὸ κείνους τοὺς λιβέλλους ποῦ μαστιγώνουν τὴν κοινὴ γνώμη ἢ ἀπὸ τὰ σφοδρὰ δράματα ποῦ τὴ συγκινοῦν, ἔγειναν ἀντικείμενο μιᾶς λυσσώδους πολεμικῆς. Ὁ θόρυβος αὐτὸς ὅμως δὲν εἶχεν ἀφορμή, ὅπως γένεται συχνά, καμιὰ λαϊκὴ ἢ ἐθνικὴ τάχα συγκίνηση, ἀλλὰ περιορίστηκε στὶς ἐφημερίδες, στοὺς φλυάρους καὶ πιὸ πολὺ στὴν πολυάριθμη τάξη τῶν ψευτολογίων ποῦ μὲ τὄνομα τῶν ντιλετάντιδων μολύνουν τὴν τέχνη καὶ ταράζουν μὲ τὴν ἀναρμόδιότητά τους τὴν ἀμερόληπτη καὶ μεθοδικὴ συζήτηση ποῦ θέλει κάθε ἔργο. Οἱ συγγραφεῖς ποῦ λαβαίνουν συνήθως τὴν προτίμηση τοῦ κοινοῦ εἶν' ἐκεῖνοι ποῦ παρασταίνουν τὴ ζωὴ μὲ καθαρὲς εἰκόνες καὶ τὰ πλάσματά τους εἶναι σύμφωνα ὅσο μπορεῖ περσότερο μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ ξαναπλάθουν, τίποτα πιὸ πολύ, τὴν αἴσθητή μορφὴ τῶν παθῶν. Τὰ ἔργα τους εἶναι γιομάτα ἀπὸ πρόσωπα σὰν κ' ἐμᾶς. Καὶ τὸ νὰ γράφει κανεὶς τότε δὲν εἶναι τίποτες ἄλλο παρὰ ναύγαταίνει τὸν ἀριθμὸ τῶν ζωντανῶν πλασμάτων μὲ ἄλλα, μόλις φανταστικά, ποῦ νὰ σμίγουν κι αὐτὰ μέσα στὸ θέαμα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Σέρνουν τὴ ζωή τους μέσα στὸ βιβλίο μὲ τὰ περιστατικά της, μὲ τὶς περιπέτειες της, μὲ τὶς καταστροφές της. Αὐτὸ τὸ ἀμοιβαῖο συνάλλασμα τοῦ πραγματικοῦ μὲ τὸ φανταστικὸ εἶναι ποῦ θέλγει, αἰῶνες τώρα, τὸ κοινὸ ποῦ δὲν ξέρει νὰ συγκινῆται παρὰ μονάχα μ' ἐκεῖνο ποῦ βλέπει πῶς τοῦ μοιάζει κι ἀκόμα καὶ τὴν ὁμοιότητα αὐτὴ δὲν τὴ θέλει γενικὴ ἢ ἔστω καὶ τυπική. Ἡ ἀφηρημένη ἐπιστήμη τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Βαλζὰκ δὲ βρίσκει χάρη παρὰ μονάχα γιὰ τὴν ἀναρίθμητη ποικιλία τῶν μορφῶν του. Τὸ κοινὸ ζητάει ἀπὸ τὸ συγγραφέα καλλίτερα νὰ τοῦ ἐξακολουθήσει τὴ χίμαιρα τῆς ζωῆς παρὰ νὰ τοῦ ἐξηγήσει τὸ μυστήριό της. Ὁπωσδήποτε ὅμως εἶν' ἀρκετὰ σπάνιο καὶ περίεργο πῶς ἕνας ποιητὴς μὲ τὴν ἀρετὴ τῶν στίχων του μονάχα μπόρεσε νὰ ξυπνήσει τὴ συνειθισμένη ἀδιαφορία τῆς ἐποχῆς μας χωρὶς νὰ μεταχειριστεῖ τὸ θέαμα τοῦ κόσμου εἰμὴ μόνον ὡς μέσον ἀλληγορικό. Τὸ σύμπαν ἀποτελεῖται ἀπὸ πρόσωπα, αἰσθήματα, πάθη, τόπους, ἤθη καὶ περιστατικὰ ποῦ γιὰ τὸ Μαλλαρμὲ δὲν εἶναι παρὰ σημεῖα πρὸς ἐξήγηση. Ἂν ἔχουν νόημα, στὶς σχέσεις τους καὶ στὴν ἱεραρχία τους μόνο βρίσκεται καὶ τὸ σύνολό τους, γιὰ κεῖνον ποῦ τὰ νιώθει, ἀποτελεῖ τὴν Ἀλήθεια.

Ἡ σκοτεινότητα εἶναι τὸ πρῶτο ψεγάδι ποῦ ἀκολούθησε πάντα τὸν Μαλλαρμέ. Ἔπλασαν ἐξ αἰτίας του ἕναν ὅρο φωτεινότητος ἀξεχώριστο τάχα ἀπὸ τὴν ποίηση. Παράξενη ἀπαίτηση! Οἱ ἀρχαῖοι παραδέχτηκαν τὸ Λυκόφρονα κ' οἱ Ἄγγλοι τιμοῦν σήμερα τὸν Μερεντίτ. Ἐδῶ μόνον ἐπαναστάτησαν γιατὶ ἕνας ποιητής, παράμερα κι ἀκολουθώντας τὸ δαιμόνιό του παραδόθηκε σιωπηλὸς σὲ ἕνα παιγνίδι ποῦ τὸ παίζει, κατὰ βάθος, κάθε συγγραφέας. Ἕνας ποιητὴς ποῦ μόνο γιὰ τὴ δική του εὐχαρίστηση καὶ τὴν ἐνδόμυχή του ἱκανοποίηση, συμπαίχτορας μὲ τὸν ἑαυτό του, ἄλλαξε τὰ χρώματα τοῦ ἀβακίου καὶ τὴ μορφὴ τῶν πιονιῶν σύμφωνα μὲ τὴ φιλέρημη κι ἀτομικὴ φαντασία του. Ἀλλὰ τί θὰ πεῖ ἐπὶ τέλους σκοτεινότητα; Ὁ Δάντης εἶναι σκοτεινὸς μὲ τὸν ὑπαινιγμὸ καὶ τὸ σύμβολο καὶ τὸ πρόσθετο νόημα τοῦ ποιήματός του κι ὁ ἀναγνώστης σύμφωνα μὲ τὴ διάθεσή του διαλέγει καὶ μὲ τὸ δικό του μέτρο ἁπλοποιεῖ. Ὁ Ραμπελαὶ εἶναι τὸ ἴδιο σκοτεινὸς καὶ πλέον ἀκόμα μὲ τὴν πλούσια καὶ σύνθετη γλῶσσα του. Καὶ ποιὸς συγγραφέας δὲν εἶναι σκοτεινὸς ὅταν δὲν παίρνει γυμνὴ τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ τρέχει στὸ ἔμβλημα ἢ στὸ σύμβολο; Τὸ νόημα τῶν λέξεων εἶναι ποικίλο, σχετικό, μεταφορικό, εἶναι πλέον ἀκόμα, προσωπικό. Χρειάζεται μιὰ κάποια συνενόηση τοῦ ἀναγνώστη μὲ τὸ συγγραφέα.

Βέβαια ὁ Μαλλαρμὲ εἶναι ἕνας συγγραφέας σκοτεινός. Θὰ εἶταν ἀπ' αὐτὴ τὴ φύση τοῦ πνεύματός του ποῦ εἶναι ὅλο μεταφορὲς καὶ σύμβολα, ἂν δὲν εἶταν ἀπὸ τὸ ὑψηλονόητο ὕφος του ποῦ πλάστηκε ὄξω καὶ ψηλότερα ἀπὸ τὴ γύραθε συνήθεια. Ἡ συνενόηση μαζί του κόπο θέλει. Εἶναι δύσκολη καὶ λεπτή. Σὲ μιὰ σελίδα ἢ σὲ ἕνα στίχο του ὑπάρχουν ὅλα τἀναγκαῖα στοιχεῖα γιὰ νὰ τὸν νιώσει κανείς· μόνο βρίσκονται σκόρπια. Βαλμένα ἐκεῖ ποῦ ἡ γραφικὴ χάρη τῆς φράσης τὸ ἀπαιτεῖ· μόνο χρειάζεται κάποια συνήθεια μαζί του, κάποια φροντίδα ποῦ εἶναι ὁ κοινὸς νόμος σὲ κάθε ὄψη τῆς φύσης ἢ τῆς ἰδέας. Κάθε ὄν ἔχει τὴ μιμική του καθὼς καὶ κάθε πνεῦμα τὸ ἀλφάβητό του, ποῦ πρέπει νὰ νιώσει κανεὶς τὸ σύνθημά τους. Κάθε βιβλίο ἔχει μιὰ γλῶσσα γιὰ νὰ συλλαβίσει κανείς. Μὴ δὲ συμβαίνει τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸ Ῥακίνα ἢ μὲ τὸ Σαίξπηρ; Κάθε ὀβελίσκος καὶ κάθε στήλη φιλολογικὴ ἔχει τὰ ἰδιαίτερα ἱερογλυφικά της καὶ τὶς εἰδικὲς συντομίες της. Τίποτες δὲν εἶναι ἀδιάβαστο γιὰ κεῖνον ποῦ θέλει νὰ διαβάσει.

Ἡ συνομιλία τοῦ Μαλλαρμὲ βοηθοῦσε μοναδικὰ τὴν ἀντίληψη τῶν ἔργων του· ἄκουγε κανεὶς μὲ φιλικὸ τρόπο τόσα καὶ τόσα ποῦ τὰ ξανάβρισκε φωτεινὰ στὴν τυπωμένη σελίδα. Κ' ἔξον ἀπ' αὐτό, σιμά του ἀποχτοῦσε κανεὶς τὸ σεβασμὸ πρὸς τὴν ἐξαιρετικὴ φύση του.

Μοναδικὴ τῆς καρδιᾶς του ἡ ἁπλότητα κ' ἡ εὐγένεια τοῦ λόγου του καὶ τοῦ τρόπου του. Ἀλάθευτος κριτὴς ὅταν ζητοῦσαν τὴ συμβουλή του, καλόβολος σὲ κάθε περὶ τέχνης ἔριδα, σὲ κάθε νεανικὴν ἀνησυχία. Κανένας δὲ στάθηκε προσεχτικότερος σὲ κάθε καινούρια προσπάθεια ὅταν εὕρισκε κάποιαν ὁμοφιὰ σ' αὐτή. Ἔκρινε τὰ πάντα μ' ἕνα εἶδος μαντικὴ πρόγνωση καὶ μὲ μιὰ τέλεια ἀμεροληψία ποῦ κάποτε ἔπαιρνε τὸ φαινόμενον ἑνὸς κριτικοῦ πυρρωνισμοῦ, γλυκύτατα ἀβέβαιου, ποῦ δύσκολο εἶταν νὰ ἰδεῖ κανεὶς τὴν προτίμησή του πρὸς τὶς προσπάθειες ποῦ πλησίαζαν τὴ δική του, ὅσο καθαρὰ δείχνονταν ἡ συγκατάβασή του σὲ κείνους ποῦ μάκραιναν ἀπ' αὐτόν. Δὲν εἶχε τίποτες τοῦ ἀρχηγοῦ σχολῆς ποῦ διδάσκει, προσελκύει, ἀποκλείει. Ἡ ἐπιρροή του στάθηκε ἀκούσια καὶ δὲ γύρεψε ποτὲ τὴ φιλολογικὴ δουλεία πρὸς τὸ ἔργο του.

Ἡ μόνη του φροντίδα εἶταν νὰ ξυπνήσει στὸν καθένα ὅ,τι εἶχε κρυμένο μέσα του κι ἂν ἔδειξε ποτὲ τὸ δρόμο σὲ κανέναν ποῦ δίσταζε ἐμπιστευτικὰ καὶ σὰ μὲ τὸ νόημα τὄκαμε. Τὸ μόνο μάθημα πῶδωκε στὴ ζωή του εἶταν τὸ παράδειγμα τοῦ εὐγενικοῦ χαραχτῆρα του κ' ἡ ἀκατάπαυτη ἐνέργεια τ ῦ νοῦ του. Κανένας ἄλλος δὲ γνώρισε μὲ τόση λεπτομέρεια καὶ μὲ τόσην ἔκταση τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ σύμπαν.

Ὅπως ὁ Βάγνερ ἐπραγματοποίησε τὸ σύνδεσμο τῆς Μουσικῆς μὲ τὸ δρᾶμα, ὁ Μαλλαρμὲ ἐπάσκισε νὰ κάμει ἕνα τὴ Μουσικὴ μὲ τὴν ποίηση. Τὄνειρό του εἶταν τὸν ἁρμονικὸ πλοῦτο τῆς πρώτης νὰν τὸν ὑποτάξει στὸν ὁριστικὸ νόμο τοῦ Λόγου. Τὸ στίχο σὰ μουσικὴ γραμμὴ τῆς ἰδέας τὸν φαντάστηκε καὶ τὸ ποίημα σὰν ὄργανο πνευματικό. Κ' ἐργάζονταν ἀπόκρυφα κι ἀδιάκοπα γιὰ τὸ σκοπό του. Ἀπὸ πολλὰ χρόνια τὸ μεγάλο σχέδιό του σωριάζονταν σὲ πολυάριθμες σημειώσεις στὸ γραφεῖο του. «Ἡ ζωὴ εἶναι καμωμένη γιὰ νὰ τελειώσει μ' ἕνα βιβλίο» ἔλεγε ὁ ἴδιος καὶ συχνὰ ἔκανε ὑπαινιγμοὺς γιὰ τὸ ἔργο του πῦμελλε νὰ συγκεφαλαιώσει τὴν ὕψιστην ἰδέα τῆς παγκόσμιας μελέτης του. Ποιὸς ξέρει νὰ βρίσκεται τάχα σὲ σημαντικὰ ἀποσπάσματα ἢ νὰ μὴν ἀπομένει παρὰ σὲ μικρὰ μόνο δείγματα ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἡ θαυμαστὴ προθεσή του;

Ὅμως, ὅπως κι ἂν εἶναι, ἂν ὁ Μαλλαρμὲ δὲ μᾶς ἀφίνει ἀποτελειωμένο τὸ μνημεῖο του, μᾶς ἔχει ἀφήσει ὡς τὰ τώρα — δὲ μπορεῖ νὰ τὸ ἀρνηθεῖ κανεὶς — σπουδαῖα μέρη ἑνὸς ἀπὸ τὰ πλέον ἀσυνείθιστα διανοητικὰ οἰκοδομήματα. Βρίσκομε σ' αὐτὰ τὸ πρότυπο, ἂν ὄχι τὸ μέτρο τῆς εὐρύτατης διάνοιάς του. Βλέπομε τὶς κυριώτερες καμπύλες καὶ τὶς ἀναγκαιότερες γωνίες, τὰ θεμέλια ἂν ὄχι τὸ ἀέτωμα. Λείπει ἡ τελειωτικὴ ἀρχιτεχτονική, ὅμως τὰ πολύτιμα αὐτὰ ἀρχινίσματα δείχνουν τὴ μέθοδο τῆς μεγαλοφυΐας του. Καὶ τοῦτο φτάνει γιὰ νὰ βάλει τὸ Μαλλαρμὲ στὴν ἀληθινὴ πνευματικὴ θέση του, στὴν ψηλότερη καὶ καθαρώτερη κορφὴ πόχει φτάσει ποτὲ τὸ ἀνθρώπινο ὄνειρο».

Ἕνας Γερμανὸς ποιητής. Στὄνομα τοῦ νέου ποιητὴ Στεφὰν Γεὸργ πολὺς θόρυβος γένεται στὴ Γερμανία. Ἄπειροι εἶναι οἱ θαυμασταί του, μεταξὺ σ' αὐτοὺς κι ὁ μεγάλος κριτικὸς Σίμμελ. Τὸν θάνουν στὴ σειρὰ τοῦ Γκαῖτε καὶ τοῦ Βάγνερ, τοῦ Νίτζε καὶ τοῦ Μπέκλιν (μεγάλου σύγχρονου ζωγράφου πῦδοκε νέα ζωὴ στὴ Γερμανικὴ τέχνη) ἄλλοι πάλε, κι ἀπ' αὐτοὺς τοὺς νέους ἀκόμα, δὲν τὸν ἀναγνωρίζουν. Πρὶν νὰ γένει γνωστὸς στὴ Γερμανία τὸν εἶχαν ἀνακηρύξει μεγάλον ποιητὴ τὰ κέντρα τῶν νέων στὸ Παρίσι. Ἡ αἰσθητικὴ του κατὰ τοὺς μαθητάς του, εἶναι ἡ ἴδια μὲ τοῦ Γκαῖτε στὰ πρῶτα του χρόνια, μὲ τῶν γερμανῶν ῥωμαντικῶν καὶ μὲ τῶν συγχρόνων Γάλλων συμβολιστῶν. Τὸ νεώτατο βιβλίο του εἶναι «ὁ Χρόνος τῆς ψυχῆς». Ἰδιαίτερα παινεύουν ἀπ' αὐτὸ τοὺς «Θλιβεροὺς χοροὺς» ποῦ ὁ ποιητὴς τραγουδάει τὴ μελογχολία τῶν πεθαμένων πραγμάτων καὶ τὴν πίκρα τῶν μοναχικῶν σκέψεων μέσα στὸ μισόφωτο τῶν ῥημαγμένων ἑστιῶν.

Ὁ Βασιλιὰς Γαλαὸρ θέλοντας νὰ φυλάξει ἀσιμες πλάνες τῆς ζωῆς τὴν κόρη του Σιβύλλη, τῆς νέγγιχτη ἀπὸ τὶς θανάβγάζει τὰ μάτια καὶ τὴν κρατεῖ κλεισμένη. Ἄξαφνα ὅμως ἡ κόρη γένεται ἄφαντη στὴν ἀγκαλιὰ ἑνὸς ἀγνώστου· κι ὁ ἄγνωστος αὐτὸς δὲν εἶναι παρὰ ὁ ἴδιος ἀδερφός της, ἕνα νόθο τέκνο τοῦ πατέρα της ποῦ τὸ εἶχαν πετάξει μιὰ φορὰ στοὺς δρόμους. Αὐτὸς εἶναι ὁ μύθος τοῦ νέου δράματος τοῦ πορτογάλλου ποιητὴ Εὐγένιου δὲ Κάστρο. Ἂν καὶ γιομάτο ἀπὸ ἕναν παράξενο, γερμανικὸν πεσιμισμό, τὸ διαπνέει ὅμως μιὰ μοιρολατρία ποῦ προδίνει τὴν ἀνατολικὴ φύση τοῦ ποιητή. Εἶναι γραμένο σὲ μεγαλοπρεπεῖς ἀλεξανδρινοὺς στίχους καὶ τὸ κρίνουν ἀπὸ τὰ καλλίτερα ἔργα τοῦ νεφελιβάτη ποιητὴ ὅπως τὸν λένε. Ὁ Εὐγένιος δὲ Κάστρο, ἂν καὶ νέος, εἶναι γνωστὸς στὴν παγκόσμια κίνηση κι ὁ *Ἑρμαφρόδιτός* του θεωρεῖται ἀπὸ τὰ ὡραιότερα ποιήματα τῶν τελευταίων χρόνων.

Ἕνας ζωγράφος. Δὲν πέρασε πολὺς καιρὸς ἀπὸ τὸ περασμένο καλοκαίρι ποῦ πέθανεν ὁ ἄγγλος Burne Jones, ὁ μαθητὴς καὶ θαυμαστὴς τῆς πνευματικῆς τέχνης τῶν Ἰταλῶν προραφαηλικῶν, ὁ φημισμένος ζωγράφος τῶν ἀγγέλων μὲ τὴν ἀνέκφραστην ὁμορφιὰ καὶ χάρη, τῶν ὠχρῶν χιμαιριχῶν γυναικῶν μὲ τὰ ὀλόβαθα μάτια καὶ τὰ αἰνιγματώδη βλέμματα, ὁ τεχνίτης ἀπὸ ἐκείνους ποῦ νοιώθονται — καθὼς λένε μὲ τὸ νοῦ παρὰ μὲ τὰ μάτια· ὕστερ' ἀπ' αὐτὸν ἡ Τέχνη κλαίει τὸν χαμὸν ἑνὸς ἄλλου της παιδιοῦ, τοῦ γάλλου Πυβὺς Ντε-Σαβάν, ἑνὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους ζωγράφους τοῦ αἰῶνος, τοῦ κατ' ἐξοχὴν *ποιητὴ* ζωγράφου.

Γεννήθηκε στὰ 1824. Ὡς τὰ γεράματά του ὑπόμεινε τὰ περίγελα καὶ τοὺς πολέμους ὅλης τῆς ἀκαδημαϊκῆς στενοκεφαλιᾶς καὶ ὅλων τῶν μετριοτήτων ἐναντίον του. Ἀπὸ τὸ 1852 ὡς τὸ 1854 ἡ πόρτα τοῦ παρισινοῦ Σαλὸν τοῦ ἦταν κλεισμένη· τὰ ἔργα του ἐκρίνονταν καλὰ γιὰ τὰ σκουπίδια. Ἀλλ' αὐτὸς γαλήνιος, τὸ δρόμο του. Ζωγραφίζοντας τοὺς τοίχους κάποιου σπιτιοῦ τοῦ ἀδερφοῦ του σ' ἕνα χωριὸ κατάλαβε πῶς ἦταν προωρισμένος γιὰ τὴν τοιχογραφία. Παραδόθηκε ἀπὸ τότε στὰ μεγάλα συνθέματα ποῦ λάμπρυναν τὸ Δημαρχεῖο τῶν Παρισίων, τὴν Σορμπόνη, τὸ Πάνθεον, τὴ βιβλιοθήκη τῆς Βοστώνης κι ἄλλα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ μέγαρα, ἐδῶ κ' ἐκεῖ· αὐτὰ δόξασαν τὄνομά του, ἔδειξαν τοῦ κόσμου πῶς ἦταν μεγαλότεχνος ζωγράφος, καὶ σφράγισαν τὰ φλύαρα στόματα. Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1895 στρώθηκεν ἐπίσημο τραπέζι πρὸς τιμὴν τοῦ Πυβὶς Ντε-Σαβὰν στὰ Παρίσια· κάθησαν γύρω κοντὰ στὸν ὑπουργὸ τῆς Παιδείας ποῦ πρῶτος τόνισεν ἐγκώμιο τοῦ τιμημένου, οἱ κορυφαῖοι τῆς ἐπιστήμης, τῆς φιλολογίας, τῆς τέχνης· τὸν ἀποθέωσαν. Ἔξοχος ἦταν ὁ λόγος τοῦ κριτικοῦ Μπρυνετιέρ: «Δὲν ἤθελα, τοῦ εἶπε, νὰ σὲ συγχαρῶ, νὰ σ' εὐχαριστήσω ἤθελα, γιατὶ «ἔδωκες ἀέρα» τῆς ζωγραφικῆς· ἀναπνέει κανεὶς μέσα στὸ ἔργο σου, κάτω ἀπὸ τὸν ἴσκιο τῶν ἱερῶν ἀλσῶν· ἀέρινα κύματα κυκλοφοροῦν μέσα στοὺς κάμπους σου· αὔρες χαϊδευτικὲς κρυφογέννητες, φέρνουν τὴ φαντασία τῶν θαυμαστῶν σου ὡς τὰ ὕψη τοῦ ἀπό χάρη καὶ ὁμορφιὰ πλασμένου ὀνείρου σου . . . Ἔπιασες κ' ἔκλεισες μέσα στὰ ἔργα σου τὸ ἄπιαστον . . . Στὸ πνεῦμα κυρίως θέλησες νὰ μιλήσῃς. Ἔτσι καθὼς ἀέρισες καὶ χαλάρισες, ἔτσι καθὼς ἁπλοποίησες τὴ ζωγραφικὴ τὴν ἔκαμες ποιητική. Ἡ τέχνη εἶχε

καταντήσει πεζή· νόμισε πῶς μόνος της σκοπός εἶνε ν' ἀντιγράφῃ τὰ φυσικά. Ἡ φύσις τὸ ὑλικὸ μόνο καὶ τάχα σὰ μιὰ πρόφαση σοῦ παραχώρησεν· ὅλα τἄλλα εἶνε δικά σου· ἡ δύναμη ποῦ ἔχεις νὰ μᾶς ἀνασταίνῃς *θεάματα* ποῦ εὐφραίνουν καὶ ἐξαγνίζουν τὰ μάτια τῶν ἀνθρώπων· καὶ μὲ τὰ θεάματα αὐτά, τὴ δύναμη ποῦ ἔχεις νὰ προκαλῆς ὀνειροπολήματα ποῦ γίνονται στὸ τέλος στοχασμοί· καὶ τὴ δύναμη ποῦ ἔχεις, ἀπάνω στὰ φτερὰ τῶν στοχασμῶν αὐτῶν, νὰ μᾶς γλυτώνῃς ἀπὸ τὴ φροντίδα τῆς πραγματικῆς ζωῆς· κι αὐτὸ ἀκριβῶς ὀνομάζεται *ποίησις*». Τὸ χαρακτηριστικὸ τῆς τέχνης τοῦ Πυθὶς Ντε-Σαβὰν εἶνε κάτι πολὺ λεπτό, ἁπλὸ καὶ ἁρμονικὸ στὸ χρωματισμό· καθὼς τὸ εἶπε κάποτε ὁ ἴδιος, «συχαίνεται στὰ γράμματα τὰ κούφια λόγια, καὶ στὴν τέχνη τὰ παραφορτωμένα χρώματα καὶ τὰ ἐπιδεικτικὰ κινήματα». Ἕνας ἀπὸ τοὺς θαυμαστάς του, ὁ μεγαλόστομος Μελχιὸρ Ντε-Βογκέ, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ «Καλοκαιριοῦ», ποῦ φάνηκε στὸ Σαλὸν τοῦ 1891, ἔγραφε τότε: «Ἂν ἤμουνα στὴ Βαυαρία βασιλιᾶς, θὰ ξεκρεμοῦσα ἀπὸ τοὺς τοίχους ὅλες αὐτὲς τὶς ζωγραφιὲς τὶς περιττές. Θ' ἀφηνα μόνο τὸ «Καλοκαῖρι»· καὶ γύρω του θὰ σκάλιζα μὲ πορφυρᾶ γράμματα στίχους τοῦ Ὁμήρου, καὶ μὲ γαλάζια γράμματα χρυσᾶ στίχους τοῦ Λεκὸντ Ντελίλ· καὶ μιὰν ὀρχήστρα θάβαζα ἀόρατη νὰ παίζῃ τοῦ Μπετόβεν τὴν Ποιμενικὴ Συμφωνία!»

Ἡ «Volonté». Νέο καθημερινὸ φύλλον ἄρχισε νὰ βγαίνῃ στὸ Παρίσι, ἡ «Volonté». Διευθύνουν τὴν ἔκδοσί του δύο ἱκανώτατοι δημοσιογράφοι, γνώριμοι τῶν Ἀθηνῶν καὶ οἱ δύο, ὁ κ. H. Franklin Bouillon, ὀνομαστὸς ἀπὸ τὰ πολύκροτα *ἰντερβιοῦ* καὶ τὰς ἀνταποκρίσεις του στὴ «Journal» καὶ τὸ «Figaro», καὶ ὁ κ. Jacques Daurelle, πολὺν καιρὸ συντάκτης τῆς «Matin», συγγραφεὺς μὲ φαντασία καὶ μὲ αἴσθημα, καθὼς δείχνει τὸ ἀβρότατον ἔργο του «Ψυχή». Ὅ,τι μᾶς ἐνδιαφέρει, εἶνε τὸ φιλολογικὸ μέρος τῆς «Volonté», ποικιλότατο καὶ ἀξιοσπούδαστο, γιατὶ σ' αὐτὸ συνεργάζονται τοῦ λόγου τεχνῖτες ἀγνοί, σὰν τὸν Ρεμὺ Γκουρμόν, τὸν Μορεάς, τὸν Μορίς, τὸν Γουστάβον Κάν, καὶ ἄλλους.

Ἕνα νέο ἀγγλικὸ μυθιστόρημα. Ὕστερ' ἀπὸ τὸν Κίπλιγκ στὴν Ἀγγλίαν, ἴσως μία γυναῖκα, ἡ κυρία Οὔαρδ, εἶν' ἐκείνη ποῦ τὰ ἔργα της, ὅταν ἔρχωνται στὸ φῶς, προξενοῦν τὴν μεγαλήτερην ἐντύπωσιν. Ἡ Οὔαρδ εἶνε μυθιστοριογράφος ἐξαιρετικῆς δυνάμεως. Καὶ γιὰ τὸ τελευταῖο της ἔργο, τιτλοφορημένον «Ἕλμπεκ Μπανισδάλ», πολὺς λόγος γίνεται. Ἡ κόρη Λάουρα, ἡ πρωταγωνίστρα τοῦ μυθιστορήματος, εἶνε ἀρραβωνιασμένη μὲ τὸ θεῖο της τὸν Ἄλλεν, φανατικὸν καθολικόν, αὐτὴ προτεστάντισσα· εἶνε ζευγάρι πολυαγαπημένο. Ἀλλ' ἡ Λάουρα, ὅσο προχωρεῖ ὁ καιρός, τόσο καὶ νοιώθει ὅτι ποτὲ δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ χαρῇ τὸν μελλόμενον ἄντρα της, ὅπως θέλει· γιατὶ ἀναμεταξύ τους στένεται ἀδιάβατον ἐμπόδιο, φοβερότατο τὸ φάντασμα τοῦ καθολικισμοῦ. Οὔτε νὰ πνίξῃ τὴν ἀγάπη της μπορεῖ, οὔτε νὰ πνίξῃ τὴ συνείδησή της, καὶ νὰ ζήσῃ κι αὐτὴ καθὼς θέλει ἡ καθολικὴ θρησκεία. Ἄλλη τοῦ προβλήματος λύσι δὲ βρίσκει, παρὰ τὸ θάνατο. Καὶ αὐτοχειριάζεται στὶς παραμονὲς τοῦ γάμου της. Καὶ γιὰ τὴν Οὔαρδ, ὅπως γιὰ τοὺς περισσότερους συγγραφεῖς τῆς πατρίδας της, ὁ ἠθικὸς κόσμος εἶνε τὸ μεγάλο ἐλατήριο τῆς ζωῆς.

Ροβέρτος Μπράουνιγκ καὶ Ἐλισάβετ Μπάρετ Μπράουνιγκ. Ἀντρόγυνον ἀπὸ δύο περίφημους ποιητὰς ποῦ καὶ τὰ ὀνόματά τους ἀκόμα εἶνε στὸν κόσμο τὸν ἑλληνικὸν ἄγνωστα. Ἀγάπη τοὺς ταίριασε, χιλιάκριβους τῆς φαντασίας καὶ τοὺς δυό, ἂν καὶ τοῦ ἑνὸς ἡ τέχνη πολὺ διαφέρει ἀπὸ τὴν τέχνη τοῦ ἄλλου. Ἡ Ἐλισάβετ, ἡ ποιήτρια τῆς «Aurora Leigh» καὶ τῶν «Πορτογαλλικῶν σοννέτων», εἶνε γεμάτη ἀπὸ φλογερὴ εὐαισθησία καὶ ξεχύνει τὴν ἰδέα της καὶ τὸ αἴσθημά της μὲ ὅλη τὴν παθητικὴν εὐγλωττία τοῦ ρομαντικοῦ λυρισμοῦ. Ὁ μεγάλος σύντροφός της, ὁ ποιητὴς τοῦ «Παρακέλσου», εἶνε ψυχολόγος καὶ φιλόσοφος, περίπλοκος καὶ βαθύτατος· δὲν εἶνε γιὰ τὸν πολὺ κόσμο· γι' αὐτὸν εἶνε ἀκατανόητος· «ὁ ἐχθρός μου!» ἔτσι ὠνόμαζε τὸ κοινὸν ὁ Μπράουνιγκ. Ἐξ ἐναντίας οἱ ὀλίγοι καὶ διαλεχτοί, ποῦ τὸν θαυμάζουν, τὸν ἀνυψώνουν ὡς τὸν ἕβδομον οὐρανό· γιὰ νὰ διαβάζουν καὶ νὰ ἐξηγοῦν τὰ ἔργα του στὴν Ἀγγλίαν εἶνε συστημένοι φιλολογικοὶ σύλλογοι ἐπίτηδες ἀπὸ τοὺς θαυμαστάς του· ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶπε σ' ἕνα λόγον του: «Ὁ Μπράουνιγκ εἶνε σκοτεινὸς ἀπὸ τὸ περίσσιο φῶς ποῦ σκορπάει».

Ὁ θάνατος τῆς Ἐλισάβετ, ἐδῶ καὶ τριάντα ἓξ χρόνια, σταμάτησε τὸ εἰδύλλιο τῆς ζωῆς των στὴν Ἰταλία ὁποῦ ἦσαν ἐγκαταστημένοι. Ὁ Μπράουνιγκ πέθανεν, ἐδῶ καὶ λίγα χρόνια. Τώρα μὲ τρανὴ συγκίνησι περιμένουν ὅλοι οἱ θαυμασταὶ τοῦ ποιητή, «ἑνὸς ἀπὸ τοὺς μεγαλειτέρους τοῦ αἰῶνος», καθὼς τὸν εἶπεν ὁ Ταίν, νὰ τυπωθοῦν σ' ἕνα τόμο τὰ γράμματα ποῦ ἔστελνεν ὁ ἕνας τοῦ ἄλλου, πρὶν στεφανωθοῦν, στὸν καιρὸ τοῦ ἐρωτός των, ὁ Ροβέρτος καὶ ἡ Ἐλισάβετ. Λίγο καιρὸ πρὶν πεθάνῃ ὁ Μπράουνιγκ ἔκαψεν ὅλα τὰ γράμματα ποῦ κρατοῦσε· φύλαξε μόνον αὐτὰ ποῦ τώρα μέλλουν νὰ τυπωθοῦν, κ' ἔδωκε τὴν ἄδεια στοὺς κληρονόμους του νὰ τὰ χρησιμοποιήσουν ὅπως ἤθελαν, μετὰ θάνατον. Σχετικῶς μὲ τοῦτα σημειώνομεν ὅτι στὴ «Revus de Paris» τελευταῖα, μία εὐγενικὴ ποιήτρια, καταγωγῆς ἀγγλικῆς, ἡ Μαίρη Ρόμπινσον Δαρμεστετέρ, ἀφιερώνει στοὺς δύο Μπράουνιγκ ἀξιανάγνωστα ἄρθρα.

Δυὸ ἀνδριάντες τοῦ Γκαῖτε. Στὸ Στρασβοῦργον, ὅπου ὁ Γκαῖτε νέος ἐσπούδαζε μιὰ φορά, καθὼς ὁ ἴδιος τὸ ἀναφέρει στὰ ἀπομνημονεύματά του, πρόκειται νὰ τοῦ στήσουν ἀνδριάντα ποῦ νὰ τὸν παρασταίνει μὲ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς νεανικῆς του ἡλικίας. Τὸ ἴδιο καὶ στὴ Φραγκφούρτη, τὴ γενέθλιό του δηλαδή, ὅπου στὸ πλευρό του θὰ στήσουν καὶ τῆς μητέρας του μαζί.

Εἶναι γνωστὸν ἀπ' τὴν ἀλληλογραφία τοῦ μεγάλου ποιητὴ τὶ ἐξαιρετικὴ φροντίδα ἔδειξε γι' αὐτὸν πάντα καὶ πόσο τοῦ βοήθησε τὴ φυσική του κλίση ἀπ' τὰ μικρά του χρόνια.

Τυπογραφεῖο ΝΟΜΙΚΗΣ